

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет

*Брич В. Я.,
Дерманська Л. В.,
Шпак Я. О.*

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ

Монографія

Тернопіль
ТНЕУ
2018

*Рекомендовано до друку
Вченою радою Тернопільського національного
економічного університету
(протокол № 6 від 13.04.2018 року)*

Рецензенти:

- Л. Т. Гораль* – доктор економічних наук, професор, директор Інституту економіки та управління Івано – Франківського національного технічного університету нафти і газу;
- І. О. Кузнецова* – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту організацій та зовнішньоекономічної діяльності Одеського національного економічного університету;
- О. М. Ястремська* – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки, управління підприємствами та логістики Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Б 87 **Брич В. Я. Економічний механізм управління інноваційним розвитком підприємств** : моногр. / В. Я. Брич, Л. В. Дерманська, Я. О. Шпак. – Тернопіль : ТНЕУ, 2018. – 180 с.
ISBN 978-966-654-515-5

Монографія присвячена проблемі розробки теоретико-концептуальних і методичних положень формування економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості. У роботі проаналізовано погляди науковців на трактування основних понять, удосконалено концепцію управління інноваційним розвитком підприємств з урахуванням потреб суспільного розвитку та обмежень використання всіх наявних ресурсів; розкрито специфіку управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості на основі впровадження економічного механізму інноваційного розвитку; запропоновано формування структур інноваційного потенціалу підприємств харчової промисловості в залежності від існуючих проблемних аспектів їх діяльності.

Монографія призначена для наукових працівників, викладачів, аспірантів та студентів вищих навчальних закладів і підприємств.

УДК 330.34.1:658.5

ISBN 978-966-654-515-5

© Брич В. Я., Дерманська Л. В.,
Шпак Я. О., 2018
© ТНЕУ, 2018

ЗМІСТ

Вступ.....	5
 <i>Розділ 1.</i>	
Теоретико-методичні засади формування економічного механізму інноваційного розвитку.....	9
1.1. Теоретичні основи інноваційного розвитку підприємств.....	9
1.2. Формування економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств.....	28
1.3. Методичні підходи до оцінки ефективності інноваційного розвитку підприємств.....	47
 <i>Розділ 2.</i>	
Аналіз економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості.....	66
2.1. Сучасний стан інноваційної діяльності промислових підприємств.....	66
2.2. Аналіз впливу основних складових економічного механізму на інноваційний розвиток підприємств харчової промисловості.....	76
2.3. Вплив економічного механізму на конкурентоспроможність продукції і кінцеві результати діяльності підприємств харчової промисловості.....	95
 <i>Розділ 3.</i>	
Удосконалення економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості.....	108
3.1. Використання самооцінки як ефективного інструменту економічного механізму при управлінні інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості.....	108

3.2. Удосконалення підсистеми управління в економічному механізмі підприємств харчової промисловості з урахуванням інноваційної складової.....	121
3.3. Якість продукції як кінцевий результат впливу економічного механізму на управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості.....	129
Список використаних джерел.....	152
Додатки.....	173

ВСТУП

Розвиток України як суверенної держави, що прагне побудови конкурентоспроможної економіки на основі демократичних цінностей, неможливий без ефективного та стабільного зростання інноваційної діяльності кожного суб'єкта господарювання, регіону і країни загалом. Однак при переході економіки на інноваційний шлях розвитку існує багато перепон, подолання яких є вкрай актуальною проблемою сьогодення. Щоб сформулювати конкретні рекомендації з її вирішення, необхідно розглянути сучасний стан інноваційної діяльності та проаналізувати існуючі проблеми.

Україна розвивається як країна з високою часткою сировинних галузей промисловості, де переважає сфера недостатнього наукоємного матеріального виробництва. Загальновідомо, що рівень конкурентоспроможності країни залежить від рівня її інноваційного розвитку, тому впровадження інновацій у ринкову економіку є одним із наймогутніших важелів конкурентної боротьби та економічного зростання підприємств.

Нині інновації стають ключовим чинником прогресу для більшості підприємств, тому цілком логічним є факт, що вітчизняні науковці акцентують свої дослідження на особливостях інноваційних процесів, які є запорукою оптимізації всього виробничо-господарського потенціалу підприємств та економічного стану України загалом. Однак без ефективного функціонування економічного механізму управління неможливо вирішити проблему забезпечення скоординованого, цілеспрямованого та дієвого керівництва інноваційними процесами держави.

Однак масштаби та рівень наукових розробок щодо національних інноваційних пріоритетів, формування економічного механізму управління інноваційним розвитком, пошук основних чинників, що гальмують інноваційну діяльність підприємств та обґрунтування механізмів залучення інновацій у виробництво, залишаються недостатньо вивченими.

При дослідженні даної проблематики потрібно, перш за все, звернути увагу на чинники, що впливають на конкурентоспроможність підприємства, а саме: наявність концепції інноваційного розвитку; місце підприємства на ринку; виробництво продукції, що користується попитом; якість продукції; потенціал підприємства в діловій співпраці; ступінь його залежності від використання трудових ресурсів суб'єкта господарювання; ефективність інноваційного розвитку.

Вище перелічене дає змогу підтвердити важливість впливу інноваційного розвитку в забезпеченні ефективної діяльності та конкурентних переваг підприємства. У свою чергу, на інноваційний розвиток впливає і економічний механізм управління.

Основною метою монографії є обґрунтування теоретико-концептуальних і методичних положень та розробка науково-практичних рекомендацій щодо формування економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості.

У першому розділі монографії проаналізовано погляди науковців на трактування понять «економічний механізм управління», «інновація», «інноваційна діяльність» та визначено їх основні елементи; досліджено сутнісні характеристики поняття «інноваційний розвиток»; удосконалено концепцію управління інноваційним розвитком підприємств з урахуванням потреб суспільного розвитку та обмежень використання всіх наявних ресурсів; визначено сутність

поняття «економічний механізм управління інноваційним розвитком підприємств»; розкрито концепцію управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості на основі впровадження економічного механізму інноваційного розвитку; запропоновано формування структур інноваційного потенціалу підприємств харчової промисловості в залежності від існуючих проблемних аспектів їх діяльності.

У другому розділі досліджено інновації як важливий фактор розвитку та вагомості їх впровадження у діяльність підприємств харчової промисловості; всебічно проаналізовано стан показників інноваційної діяльності на підприємствах харчової промисловості та окреслено перспективи розвитку, що повинні бути в центрі сучасних ринкових відносин досліджуваної галузі Тернопільської області; охарактеризовано особливості функціонування економічного механізму управління інноваційним розвитком на підприємствах харчової промисловості; проаналізовано вплив економічного механізму на конкурентоспроможність продукції і кінцеві результати діяльності суб'єктів господарювання.

У третьому розділі розроблено методичний підхід до визначення впливу інноваційної складової в економічному механізмі управління інноваційним розвитком на обсяги виробництва продукції, який враховує рівень науково-технічного розвитку у відповідний момент часу, що дає можливість підприємствам харчової промисловості визначати ефективність своєї діяльності у перспективі; удосконалено методичний підхід до оцінки якості інноваційної продукції, який на відміну від наявних, має комплексний характер та багаторівневу структуру і містить показники якості, що враховують фізичні властивості продукції, економічні показники, харчову цінність продуктів харчування та показники співвідношення елементів харчової цінності, що дозволяє підприємствам харчової промисло-

вості визначати пріоритети споживачів та забезпечити конкурентоспроможність своєї інноваційної продукції; та запропоновано використання результатів самооцінки у процесі управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості.

Загалом монографія буде корисною для наукових працівників, викладачів, аспірантів та студентів вищих навчальних закладів і підприємств.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

1.1. Теоретичні основи інноваційного розвитку підприємств

Сучасний стан розвитку економіки характеризується переходом від відтворювального до інноваційного типу розвитку. Сьогодні від ефективності інвестиційної політики залежать стан виробництва, становище і рівень технічної оснащеності основних фондів підприємств, можливості структурної перебудови економіки, рішення соціальних і екологічних проблем. Інновації є основою для розвитку підприємств, окремих галузей і економіки в цілому, оскільки технічні і технологічні рівні розвитку національного господарства на даний час є невисокими, виробнича і галузева структура невизначеними, основні фонди і виробничі потужності зношеними і морально, і фізично.

В Україні існує могутній виробничо-технічний потенціал та величезні сировинні ресурси, і за наявності цих резервів Україна повинна вести ефективну інвестиційну політику в інноваційний розвиток, яка й активізувалася на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки.

На думку більшості фахівців, інноваційна діяльність є визначальним сектором всієї економічної політики країни. Вона – основна ланка інноваційної моделі розвитку країни, яка необхідна для

подолання економічної кризи та виходу на шлях економічного зростання. Інноваційна діяльність визначається як пріоритетна в основних програмах розвитку країни, регіонів і підприємств.

Механізм структурного і якісного оновлення виробництва та створення ринкової інфраструктури стають можливими завдяки саме інвестуванню, що інтенсивно впливає на процеси оновлення та ринкових перетворень.

Темпи економічного розвитку значною мірою визначаються інтенсивністю інвестиційної діяльності в країні. Необхідність інвестиційних вкладень в економіку стало очевидним для всіх господарських суб'єктів з моменту вступу України на шлях ринкових перетворень.

Реформи, що сьогодні відбуваються в Україні, свідчать про прагнення нашої держави до інтеграції у світове економічне співтовариство. У зв'язку з цим необхідно підвищити ефективність використання інновацій. Оцінюючи ефективність їх рівня, необхідно аналізувати динаміку інновацій.

Одне з основних тверджень економічної теорії полягає в тому, що коли ринок є конкурентоздатним, то попит і пропозиція впливають на ціну доти, доки вона не встановиться на такому рівні, де попит дорівнюватиме пропозиції. Потрібно також узяти до уваги той факт, що інноваційний попит з боку підприємств є головним чинником кінцевого попиту на позичкові кошти [12, с. 242].

Підприємство, створюючи або оновлюючи капітал, звертається до інвестицій, маючи на меті зниження собівартості продукції та збільшення економічних вигод у майбутньому. Щоб забезпечити умови його максимізації й зниження витрат, підприємство прагне оптимально поєднати різні чинники виробництва.

При цьому думка про інновації виникає тоді, коли вкладені кошти дозволяють впроваджувати інноваційну продукцію, що дозволяє компенсувати початкові витрати й отримати прибуток. Тож спонукальним мотивом для інновації є оптимальне співвідношення

чинників виробництва і можливість зменшити витрати в майбутньому та отримати додатковий прибуток [63, с. 96].

Рівень розвитку країни залежить від рівня розвитку інноваційної діяльності, тому впровадження останньої у ринкову економіку є одним із наймогутніших важелів конкурентної боротьби та економічного зростання підприємств. Саме інноваційний шлях розвитку дозволить стабілізувати і розвивати діяльність підприємств, забезпечить Україні гідне місце у світовому співтоваристві та вихід із кризи [91, с. 4].

Проте сьогодні існує велика кількість бар'єрів щодо одержання підприємствами доступу до передових технологій. Таку ситуацію зумовили неналежні умови для ефективної реалізації інноваційної діяльності, а саме: перешкоди фінансового, політичного, правового характеру, підвищення ступеня відкритості національної економіки разом із посиленням інтеграційних процесів у світовій економіці. Тому питанню інноваційного розвитку підприємств необхідно надавати великої уваги, оскільки тільки через такий розвиток можливе досягнення конкурентних переваг на внутрішніх та зовнішніх ринках [96, с. 5].

Закон України «Про інноваційну діяльність» – основний законодавчий документ, що регламентує інноваційну діяльність в Україні і визначає правові, економічні й організаційні основи державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлює форми стимулювання державою інноваційних процесів, спрямованих на підтримку розвитку економіки держави інноваційним шляхом [57].

Відповідно до цього Закону державну підтримку отримують суб'єкти господарювання усіх форм власності, які реалізують в Україні інноваційні проекти, та підприємства усіх форм власності, які мають статус інноваційних.

У Законі України «Про інноваційну діяльність» також визначено поняття «інновація»: інновації – знову створені, застосовані чи вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а

також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, які істотно покращують структуру і якість виробництва або соціальної сфери [57].

Австрійський економіст Й. Шумпетер є основоположником теорії інновацій. Він розглядав інновацію як засіб підприємця для отримання прибутку і уперше в економічній науці, виділив і дав характеристику «нових комбінацій змін в розвитку».

Шумпетер Й. виділив п'ять типових змін:

- виготовлення продукції з новими властивостями;
- впровадження нового методу виробництва;
- освоєння нових ринків збуту;
- використання нового джерела сировини;
- проведення відповідної реорганізації виробництва [171, с. 45].

У 30-х роках Шумпетер Й. мав на увазі під поняттям «інновація» будь-яку можливу зміну, що відбувається внаслідок використання нових або вдосконалених рішень технічного, технологічного, організаційного характеру в процесах виробництва, постачання, збуту продукції тощо.

Тому, інновацію пропонуємо розглядати не лише як засіб підприємця для отримання прибутку, а значно ширше, з урахуванням особливостей даного виду діяльності та результату впровадження інновацій в ринкових умовах господарювання.

Друкер П. інновацію визначає як особливий інструмент підприємців, засіб, за допомогою якого вони використовують зміни як шанс здійснити новий вид бізнесу або послуг [53, с. 32].

Тракування П. Ф. Друкера більш повно відбиває суть визначення Й. Шумпетера, одночасно акцентуючи на важливості практичної реалізації нового товару.

Відповідно до міжнародних стандартів інновація визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, що отримав втілення у вигляді нового або вдосконаленого продукту, впровадженого на

ринку, нового або вдосконаленого технологічного процесу, використуваного в практичній діяльності [109].

Карлюка Д. О. висловив думку про те, що інновації – це знову створені або удосконалені конкурентоспроможні процеси, технології, продукція або послуги, організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що є результатом формування прогресивних ідей в економічній та технічній сферах як прояв досягнень науково-технічного прогресу, забезпечують його подальший розвиток та покращення якості продуктів, процесів, технологій для забезпечення виробничих, соціальних потреб підприємства і національних інтересів [72, с. 4].

Так, дане визначення більш широко відображає сутність поняття інновації, але не враховує можливість отримання різних видів ефекту від їх реалізації на підприємствах в сучасних умовах господарювання.

Як відомо, єдиного трактування поняття «інновація» не існує, однак під ним потрібно розуміти результат інноваційної діяльності, який постає у вигляді наукових, технічних, організаційних, економічних новинок, що може бути отриманий у будь-якому інноваційному процесі. У межах організації інновація об'єднує продукцію, процеси і систему бізнесу. Справді, її можна застосовувати у будь-якій галузі організаційної діяльності, включаючи науково-дослідні роботи, технологію та політику.

Бланк І. А. наголошує, що новація є яким-небудь нововведенням, якого не було раніше: нове явище, відкриття, винахід, новий метод задоволення громадських потреб тощо [13, с. 197].

Поняття «інновація» має низку класичних визначень, які передбачають:

- 1) процес удосконалення шляхом унесення яких-небудь нововведень;
- 2) акт уведення чого-небудь нового; щось знову введено;
- 3) уведення чого-небудь нового;

- 4) нову ідею, метод або пристрій;
- 5) успішне використання нових ідей;
- 6) зміну, що формує нові аспекти діяльності;
- 7) цілеспрямовану зміну економічного або соціального потенціалу підприємства;
- 8) творчу ідею, що була здійснена;
- 9) нововведення;
- 10) перетворення в економічній, технічній, соціальній та інших галузях, пов'язане з новими ідеями, винаходами, відкриттями [126, с. 82].

Всі вищеперераховані визначення необхідно, з нашої точки зору, розглядати комплексно, оскільки кожна з них відображає сутність інновацій з одного окремого напрямку впровадження.

Поняття «інновація» стосується як радикальних, так і поступових змін в продуктах, процесах і стратегії підприємства. «Виходячи з того, що метою нововведень є підвищення ефективності, економічності, якості, задоволеності клієнтів підприємства, поняття інноваційності можна ототожнювати з поняттям заповзятливості – пильності до нових можливостей; покращення роботи комерційного, державного, добровільного підприємства», – вважають Бойко О. В. та Іваницька М. Я. [14, с. 121].

Лазутін Г. І. висуває твердження, що інновація – це удосконалення діяльності суб'єкта господарювання, що приносить позитивний економічний, соціальний або екологічний результат. Інновація є використанням наукових досягнень у комерційних цілях [92, с. 107].

Звертаємо увагу на те, що інновація може приносити як позитивний, так і негативний результат і тому необхідно розробити креативний підхід до визначення сутності даної економічної категорії.

З поняттям «інновація» тісно пов'язані поняття «нововведення», «винахід», «відкриття», що є продуктами креативності. «Проте якщо креативність має на увазі висунення нових ідей, то відмінною

ознакою інновації є втілення останніх на практиці», – зазначає Буднікевич І. М. [16, с. 6].

Інновації розглядаються з різних точок зору: у зв'язку з технологіями, комерцією, соціальними системами, економічним розвитком і формулюванням політики. Відповідно, у науковій літературі існує широкий спектр підходів до концептуалізації інновацій.

Проте можна виділити і загальні мотиви: інновація зазвичай розуміється як впровадження чого-небудь нового і корисного, наприклад, введення нових методів, технологій, продуктів або послуг.

Щоб відрізнити «інновації» від перелічених вище понять, нерідко уточнюється, що особливість інновації полягає в тому, що вона дозволяє створити й отримати додаткову цінність і пов'язана з впровадженням. У контексті цього погляду інновація не є інновацією до того моменту, поки вона успішно не впроваджена і не почала приносити дохід [20, с. 9].

У межах альтернативного підходу інші поняття використовуються як частина визначення інновацій: «Інновація має місце, коли хто-небудь використовує винахід – або використовує щось вже існуюче новим чином – для зміни способу життя людей». У даному випадку винаходом може бути нова концепція, пристрій або інші речі, що полегшують діяльність, а інноваційність не пов'язана з тим, чи отримав організатор інновації яку-небудь вигоду і чи принесла вона позитивний ефект [21, с. 101].

У сучасній економіці роль інновацій значно зросла. «Без їх застосування практично неможливо створити конкурентоздатну продукцію, що має високу міру наукомісткості і новизни», – вважають Гончаров В. М., Навроцький А. А., Коломійцев О. А. [25, с. 97].

Таким чином, в ринковій економіці інновації є ефективним засобом конкурентної боротьби, оскільки сприяють створенню нових потреб, зниженню собівартості продукції, припливу інвестицій, підвищенню іміджу або рейтингу виробника нових продуктів, відкриттю і захопленню нових ринків, у тому числі і зовнішніх.

Гриньов В. Ф. розглядає інноваційну діяльність як комплекс наукових, технологічних, організаційних, фінансових і комерційних заходів, що спрямовані на комерціалізацію накопичених знань, технологій і устаткування. Результатом інноваційної діяльності є нові або додаткові товари/послуги, товари/послуги з новими якостями [26, с. 88].

Також інноваційна діяльність може бути визначена як діяльність із створення, освоєння, поширення і використання інновацій [28, с. 304].

Мельник О. Г., Олексів І. Б., Подольчак Н. Ю., Шуляр Р. В. зазначають, що інноваційна діяльність підприємства є системою заходів щодо використання наукового, науково-технічного й інтелектуального потенціалу з метою отримання нового або покращеного продукту або послуги, нового способу їх виробництва для задоволення, як індивідуального попиту, так і потреб суспільства в нововведеннях загалом [69, с. 94].

У Законі України «Про інноваційну діяльність» визначено, що інноваційна діяльність – це така, що спрямована на використання, комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок та обумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг.

З нашої точки зору, інноваційну діяльність не доцільно розглядати як комплекс заходів або як діяльність із створення, освоєння, поширення і використання інновацій, оскільки а ні перше визначення, а ні два наступних не дозволяють врахувати перетворення ідей-інновацій у новий або вдосконалений продукт. Ми вважаємо, що саме інноваційна діяльність повинна забезпечити ефект від впровадження інновацій у практичну діяльність на підприємстві. Тому, пропонуємо визначати інноваційну діяльність як вид діяльності, що пов'язаний з перетворенням ідей-інновацій у новий або вдосконалений продукт, який має нові фізичні, технічні, технологічні та функціональні властивості, що впроваджені на ринку та забезпечують

підприємству ефект від використання у практичній діяльності. Інноваційна діяльність має на меті цілий комплекс наукових, технічних, організаційних, фінансових і комерційних заходів.

Виділяють такі основні види інноваційної діяльності: інструментальна підготовка й організація виробництва; запуск виробництва і передвиробничі розробки, що містять модифікації продукту й технологічного процесу; перепідготовку персоналу для застосування нових технологій і устаткування; маркетинг нових продуктів; придбання нематеріалізованої технології у вигляді патентів, ліцензій, ноу-хау, торговельних марок, конструкцій, моделей і послуг технологічного змісту; придбання машин або устаткування, пов'язаних з впровадженням інновацій; виробниче проектування, необхідне для розробки, виробництва і маркетингу нових товарів, послуг; реорганізація структури управління [123, с.63].

Вибір способу і напряму інноваційної діяльності підприємства залежить від ресурсного і науково-технічного потенціалу підприємства, вимог ринку, стадій життєвого циклу техніки і технології, особливостей галузевої приналежності. При проектуванні, розробці і впровадженні інновацій потрібно визначити необхідні витрати для їх реалізації, можливі джерела фінансування, оцінити економічну ефективність від впровадження інновацій, порівняти ефективність різних інновацій шляхом зіставлення прибутків і витрат.

Традиційні уявлення теоретиків національної інноваційної системи полягають у тому, що інноваційні процеси є результатом самоорганізації, заснованої на вільній підприємницькій ініціативі, а роль держави в цьому разі зводиться до створення загальних сприятливих умов для інноваційної діяльності, побудови об'єктів інноваційної інфраструктури [124, с. 14].

Відповідно до Закону об'єктами інноваційної діяльності є:

- інноваційні програми і проекти;
- нові знання й інтелектуальні продукти;
- виробниче устаткування і процеси;

- інфраструктура виробництва і підприємництва;
- організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотним чином покращують структуру і якість виробництва чи соціальної сфери;
- сировинні ресурси, засоби їх здобування і переробки;
- товарна продукція;
- механізми формування споживчого ринку і збут товарної продукції.

Суб'єктами інноваційної діяльності можуть бути фізичні або юридичні особи України, фізичні або юридичні особи іноземних держав, особи без громадянства, об'єднання цих осіб, які здійснюють в Україні інноваційну діяльність або залучають майнові й інтелектуальні цінності, вкладають власні або запозичені кошти в реалізацію в Україні інноваційних проектів [57].

Інноваційний продукт є результатом реалізації інноваційного проекту та науково-дослідної і (чи) дослідницько-конструкторської розробки нової технології, продукції з виготовленням експериментального зразка чи дослідницької партії. Інноваційною продукцією може бути визнаний інноваційний продукт, якщо він не призначений для тиражування [114, с. 6].

Питанню управління інноваційною діяльністю менеджери підприємств надають особливого значення. Кожне підприємство повинно розвиватися й удосконалювати свою продукцію (роботи, послуги). Інакше воно не матиме конкурентної переваги, що призведе до втрати ринків збуту. З цієї причини підприємство постійно знаходиться в пошуку нових ідей, які можуть бути комерціалізовані. Нововведення, або інновації, поширюються на нові продукти, способи їх виробництва, нововведення в організаційній і фінансовій сфері [170, с. 120].

Методологія системного опису інновацій передбачає виділення їх окремих елементів і особливостей (табл. 1.1.).

Класифікатор інновацій [1, с. 112]

Ознаки класифікації	Значення ознак			
Широта дії і масштабність	Глобальне	Галузеве	Локальне	Інше
Міра радикальності інновацій	Базова	Покращуюча	Псевдоінновація	
Джерело ідеї	Відкриття	Винахід	Раціоналізаторська пропозиція	Інше
Вид нововведення	Конструкція і пристрій	Технологія	Матеріал, речовина	Живі організми
Спосіб заміщення існуючих аналогів	Вільне заміщення	Системне заміщення	–	–

Виділяють дві стадії інноваційного процесу – фундаментальні і прикладні дослідження. Тільки великі й ефективні корпорації можуть фінансувати повний цикл інноваційного процесу. Фундаментальні дослідження спрямовані на отримання нових наукових знань і фінансуються, як правило, за рахунок державного бюджету. Прикладні дослідження потрібні для вивчення можливостей практичного застосування відкритих раніше явищ і процесів [122, с. 161].

Інноваційна діяльність включає стратегічний аналіз ретроспективи і перспективи інновацій, розробку інноваційної політики, складання плану інновацій, матеріальне стимулювання творчості персоналу [27, с. 131].

Діяльність персоналу підприємства, яка спрямована на використання результатів наукових досліджень для розширення і оновлення номенклатури та покращення якості продукції, що випуска-

ється, вдосконалення техніки, технології і організації, також відноситься до інноваційної діяльності.

Вихідною позицією в інноваційній діяльності є маркетингові дослідження ринків збуту і пошук нових споживачів; інформаційне забезпечення конкуруючих підприємств; пошуки новаторських ідей і партнерів для фінансування інноваційних проєктів. Велике значення в організації інноваційної діяльності для підприємства має інноваційна інфраструктура: бізнес-інкубатори, інноваційні центри, технопарки, консалтингові фірми й інші суб'єкти ринкової економіки [159, с. 36].

У ринковій економіці функціонують інноваційні підприємства, що спеціалізуються на тому чи іншому виді інноваційної діяльності або здійснюють комплекс інноваційних послуг на комерційній основі. Великі корпорації мають матеріальні, фінансові можливості і високопрофесійний кадровий потенціал, що забезпечує безперервність інноваційного процесу і лідерство на національному і закордонних ринках [127, с. 60].

Доцільність вибору способу і варіанту техніко-технологічного оновлення залежить від конкретної ситуації, характеру нововведення, науково-технічному потенціалу підприємства, вимогам ринку, стадіям життєвого циклу техніки і технології, особливостям галузевої приналежності [145, с. 65].

Так, саме основою забезпечення ринкової стійкості харчових підприємств є продуктові інновації. Враховуючи тенденцію національного ринку, що пов'язана із зростанням уваги споживачів до здорового харчування, особливої актуальності набувають функціональні продукти. Причому даний продуктовий напрямок активно розвивається лише вітчизняними виробниками молочних і хлібобулочних виробів і значно в меншому ступені представлений для інших видів харчових продуктів [165, с. 144].

Процесна інновація – це освоєння нових або значне вдосконалення способів виробництва і технологій, зміни в устаткуванні або організації виробництва [58, с. 96].

Залежно від міри новизни інновації підрозділяються на принципово нові, тобто такі, що не мають аналогів у минулому і у вітчизняній, і в закордонній практиці, та на нововведення відносної новизни. Принципово нові види продукції, технології і послуги завдяки абсолютній новизні мають пріоритетність і є оригінальними зразками, на підставі яких тиражуванням отримують нововведення-імітації, копії [131, с. 102].

Серед інновацій-імітацій розрізняють техніку, технологію і продукцію ринкової новизни, нової сфери застосування і нововведення порівняльної новизни (аналоги, які є на кращих закордонних і вітчизняних підприємствах) та нововведення-удосконалення. У свою чергу нововведення-удосконалення за предметно-змістовною структурою підрозділяються на ті, що витісняють, заміщують, доповнюють, покращують тощо [142, с. 22].

До глобальної інновації останніх років відноситься створення світової інформаційної мережі – Інтернету. Галузевою інновацією, наприклад, у харчовій промисловості є перехід до вакуумного пакування ковбасних виробів. Наведена інновація називається продуктовою й охоплює виробництво нових або удосконалення раніше існуючих товарів. Існують також процесні інновації, які спрямовані на технологію й організацію виробництва, праці, управління. Застосування нового продукту сприймається як базова інновація. Покращуючі інновації стосуються наявного на ринку товару і реалізуються у використанні ефективніших компонентів або часткової зміни систем складного продукту [152, с. 127].

Під псевдоінновацією необхідно розуміти модернізацію або раціоналізацію засобів праці, що спрямовані на часткове покращення застарілих машин. Раціоналізаторські пропозиції в діяльності підприємства також є різновидом інновацій. Важливішими і знач-

нішими віхами інноваційного процесу є відкриття і винаходи, що відносяться до поняття інтелектуальної власності [97, с. 13].

Інноваційний розвиток підприємств залежить від життєвого циклу інновацій, який є сукупністю взаємопов'язаних процесів і стадій створення нововведення. Життєвий цикл інновації визначається як проміжок часу від зародження ідеї до зняття з виробництва реалізованого на її основі інноваційного продукту [151, с. 14].

Узагальнена схема життєвого циклу інновації представлена на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Узагальнена схема життєвого циклу інновацій [10, с. 75]

Інновація у своєму життєвому циклі проходить низку стадій, що передбачають:

– зародження, що супроводжується виконанням необхідного об'єму науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, розробкою і створенням дослідної партії нововведення;

– зростання (промислове освоєння з одночасним виходом продукту на ринок);

– зрілість (стадія серійного або масового виробництва і збільшення обсягу продажів);

– насичення ринку (максимальний обсяг виробництва і максимальний обсяг продажів);

– занепад (згортання виробництва і вилучення продукту з ринку) [2, с. 19].

З позицій інноваційної діяльності доцільно розрізняти як життєві цикли виробництва, так і життєві цикли згортання нововведення.

Перша стадія – впровадження нововведення – є найбільш трудомісткою і складною. Саме на цей етап припадає найбільший обсяг витрат на освоєння виробництва і випуск досвідченої партії нового товару. На першій стадії відтворюється й удосконалюється технологія, відпрацьовується регламент виробничого процесу. І саме на цій стадії спостерігається висока собівартість продукції і незавантаженість потужностей [2, с. 160].

Друга стадія – промислового освоєння виробництва – характеризується повільним і розтягнутим в часі нарощуванням випуску продукції.

Третя стадія – підйому – вирізняється швидким нарощуванням виробництва, значним збільшенням завантаження виробничих потужностей, відлагодженням технологією процесу й організацією виробництва.

Четверта стадія – зрілості і стабілізації – характеризується стійкими темпами найбільших обсягів випуску продукції і максимально можливим завантаженням виробничих потужностей.

П'ята стадія – занепаду – пов'язана з падінням завантаження потужностей, згортанням виробництва цього товару і різким зменшенням товарних запасів аж до нуля.

Склад і структура циклів життя нової техніки і технології тісно пов'язані з параметрами розвитку виробництва. Так, наприклад, на першій стадії життєвого циклу нової техніки і технології продуктивність праці низька, собівартість продукції знижується повільно, повільно зростає прибуток підприємства або економічний прибуток навіть негативний. У період швидкого зростання випуску продукції помітно знижується собівартість, окупаються первинні витрати [104, с. 12].

Часта зміна техніки і технології утворює великі складнощі та нестабільність виробництва. У період переходу на нову техніку і освоєння нових технологічних процесів знижуються показники ефективності усіх підрозділів підприємства. Ось чому інновації у сфері технологічних процесів і знарядь праці повинні супроводжувати нові форми організації й управління; післяопераційний, процесний і подетальний розрахунок економічної ефективності [105, с. 505].

Лапко О. вважає, що життєциклічна концепція інновацій грає дуже важливу роль у визначенні як максимального обсягу випуску, обсягу продажів і прибутку, так і тривалості циклу життя конкретного нововведення [93, с. 79].

Послідовність тривалості циклів життя нової техніки і технології включає:

1) визначення загальної тривалості циклів життя виробів даного виду, покоління за усю історію для того, щоб установити стійку величину циклу цього виду техніки або технологічного процесу, у тому числі і за стадіями;

2) визначення розподілів тривалості циклів життя і їх стадій навколо центральної тенденції, оскільки це є основою прогнозу тривалості циклів життя майбутнього нововведення;

3) вироблення бази стратегії і тактики зростання виробництва відповідно до тривалості стадій циклів життя нової техніки і технології;

4) розподіл вірогідності тривалості циклів майбутніх зразків і пропорційно їй ресурсів у часі наступного циклу;

5) ретельний аналіз чинників, що впливають на тривалість минулих циклів, і екстраполяція результатів щодо прогнозу їх впливу на цикли життя майбутніх виробів;

б) формалізацію методів збору початкових даних і застосування економетричних моделей розрахунку [95, с. 5].

Вважаємо, що методика аналізу тривалості циклів життя дозволяє відповісти на запитання щодо динаміки техніко-економічних показників виробництва. По-перше, це дає можливість визначити період зростання виробництва до максимального, якому еквівалентні найкращі тенденції провідних показників економічної ефективності: наведених витрат, собівартості продукції, продуктивності праці, величини рентабельності. По-друге, потрібно встановити залежність зростання випуску з екстремумом техніко-економічних показників і з обсягом продажів, бо вони, як правило, не співпадають. По-третє, необхідно проаналізувати тенденції змін техніко-економічних показників при подвоєнні обсягу випуску, дати відповідь: чи існує пропорційність, інерційність, ефект запізнювання тощо. З наведеної методики стає зрозуміло, що дослідження динаміки тривалості стадій циклів життя залежно від техніко-економічних показників і обсягу продажів є одним з найважливіших сучасних методів аналізу нової техніки і технології.

На нашу думку, інноваційна діяльність підприємства з розробки, впровадження, освоєння і комерціалізації нововведень, тобто інноваційний розвиток, передбачає:

– проведення науково-дослідних і конструкторських робіт із розробки ідеї нововведення, проведення лабораторних досліджень,

виготовлення лабораторних зразків нової продукції, видів нової техніки, нових конструкцій і виробів;

- підбір необхідних видів сировини і матеріалів для виготовлення нових видів продукції;
- розробку технологічного процесу виготовлення нової продукції;
- проектування, виготовлення, випробування й освоєння зразків нової техніки, необхідної для виготовлення продукції;
- розробку і впровадження нових організаційно-управлінських рішень, спрямованих на реалізацію нововведень;
- дослідження, розробку або придбання необхідних інформаційних ресурсів і інформаційного забезпечення інновацій;
- підготовку, навчання, перекваліфікацію і спеціальні методи підбору персоналу, необхідного для проведення НДДКР;
- проведення робіт або придбання необхідної документації із ліцензування, патентування, придбання ноу-хау;
- організацію і проведення маркетингових досліджень щодо просування інновацій тощо.

Наукові дослідження засвідчили, що інноваційному циклу передують науково-дослідні, дослідно-конструкторські або проектні роботи. Їх результати, в основному, і створюють ту основу, на базі якої починається інноваційна діяльність як в конкретній економіці, так і в інших сферах.

Вважаємо, що ідея може бути інноваційною або, точніше, потенційно інноваційною, коли є тверда упевненість у тому, що пройшовши через стадії науково-технічного й інноваційного циклів, вона матеріалізується в інновацію, тобто продукт. При цьому не виключено, що в деяких випадках ідея сама по собі вже може бути нововведенням. Важливо відзначити, що за аналогією з поняттям «організація» інновація також означає і сам процес реалізації нововведення. У більш ширшому розумінні інновація – синонім ефективного розвитку сфер діяльності підприємства.

Створення науково-технічного й інноваційного продуктів певним чином взаємозв'язані, але, по суті, є самостійними циклами виробництва. До них також висуваються різні вимоги (наприклад, як до циклів створення технологій виробництва ковбасних виробів, соків, хлібобулочних виробів). Іноді поєднання можливе або навіть необхідне, але це швидше виняток, як винятковим є наявність у однієї людини якостей ученого, винахідника і підприємця водночас.

Отже, під інноваційним розвитком розуміємо передусім ланцюг реалізованих нововведень, який охоплює всі сфери діяльності підприємства (управління, маркетинг, навчання персоналу, фінанси, продаж тощо), впливає на загальний кінцевий результат і забезпечує реалізацію інноваційного потенціалу підприємства у подальшому. Отже, інноваційний розвиток повинен мати комплексний характер.

Процес формування інноваційно сприйнятливого середовища надзвичайно складний. На думку К. Ціолковського, що викладена в його статті «Двигуни прогресу», де він спеціально розглядає проблему використання нововведень, причина неправильного відношення до відкриттів і винаходів криється в людських слабостях. Він вивів цілу систему чинників, що перешкоджають реалізації нововведень: інертність, відсталість, консерватизм; недовіра до невідомих імен, себелюбство, вузький егоїзм, нерозуміння загальнолюдського і власного блага; тимчасові збитки, протидія незвичному з боку працівників, небажання перенавчатися, корпоративні інтереси, професійна заздрість. Уважається, що висновки Ціолковського, сформульовані більше ніж 70 років тому, є першою спробою постановки цієї проблеми [160, с. 32].

Показово, що в наші дні сказане К. Е. Ціолковським перегукується з думкою експертів ЄС, які відзначають, що внаслідок цілого ряду причин ідея, навіть найплідніша, переважно гине. У кращому разі хороша думка гальмується і затримується на десятки і сотні років. Людство ж залишається в страшному збитку [160, с. 33].

Автори «Зеленої книги» виходять з того, що поняттями, протилежними до інновації, є архаїзм і рутина [174, с. 15]. Боротьба між ними, в принципі, потрібна, оскільки далеко не завжди нове краще за старе. Вважаємо, що тільки освітніх і виховних ресурсів буде для цього недостатньо. Для корінної зміни ситуації знадобиться і підтримка ініціативних починів, і використання правових актів, санкцій, контролю, усього арсеналу засобів кадрової політики та управління демократичної держави.

Водночас не можна зводити усі ці процеси тільки до впливу інноваційної культури, разом з нею існують потужні політичні, економічні, соціальні та інші чинники. Проте вони детермінуються станом культури в цілому і передусім її інноваційної складової [49, с.172].

У межах зміни напрямку економічного розвитку в бік його забезпечення на інноваційній основі, економіка знань (освіта та наука, дослідження та впровадження їх результатів) відіграють рішучу роль, зростає інтелектуальна інноваційна складова виробничого процесу, широкомасштабне уведення в господарській обіг об'єктів наукових досліджень постає найважливішою ознакою інноваційного рівня розвитку економіки [18, с. 77].

Саме розвиток мотиваційної сфери, формування нової громадської системи цінностей стає необхідною умовою економічного інноваційного розвитку підприємств в ринкових умовах.

1.2. Формування економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств

В умовах постійної трансформації форм і методів впливу держави на розвиток національної економіки, вирішення проблеми становлення економіки України, активізації інноваційної діяльності, переходу на інноваційну модель розвитку залишаються для нашої країни актуальними.

Утілення в життя інноваційної моделі розвитку економіки вимагає дослідження різноманітних об'єктів та явищ як системи, складного і багатофункціонального механізму, що не обмежується відтворенням змін лише у науці, техніці, технології, а й поєднують інвестиційну, фінансову, грошово-кредитну політику. Існування саме вищезазначених чинників вимагає удосконалення механізму управління інноваційними процесами як на рівні національного господарства, так і на рівні регіонів та їх підприємств.

Без розкриття категорії «економічний механізм управління», неможливо вирішити проблему забезпечення скоординованого, цілеспрямованого та дієвого керівництва інноваційними процесами держави. У зв'язку цим практична значимість та актуальність проблеми визначення поняття «економічний механізм управління» не викликає сумнівів. Розуміння цього спряло теоретичним і практичним дослідженням щодо удосконалення механізмів управління інноваційним розвитком підприємств. Аспекти формування економічного механізму управління висвітлено у наукових працях О. Ю. Амосова, Г. В. Астапової, В. С. Коломийчука, О. Б. Коротича, А. Кульмана та ін. [4, 9, 81, 84,90].

Але, як свідчать дослідження наукових джерел і практика господарювання, незважаючи на порівняно широке використання терміну «економічний механізм», він не є однозначно сформульованим, що вимагає додаткових досліджень, зокрема в аспекті управління інноваційним розвитком. У науковій літературі, на наш погляд, досі немає повного і чіткого висвітлення та визначення поняття «економічний механізм інноваційного розвитку».

Термін «механізм» часто застосовується у різних сферах життєдіяльності: «економічні механізми», «організаційно-економічні механізми», «механізми державного регулювання», «ринкові механізми», «політичні механізми», а також механізми, що відносяться до функціонування економіки. Враховуючи це, не можна не погодитись з висловлюванням французького вченого Анрі Кульмана, який наголошував на існуванні величезного числа механізмів, що, на йо-

го думку, є системою елементів (цілей, функцій, методів, організаційної структури і суб'єктів) та об'єктів управління, де відбувається цілеспрямоване перетворення впливу елементів управління на необхідний стан або реакцію об'єктів управління, що має вхідні посилки і результуючу реакцію [90, с. 13-14].

Поняття «економічний механізм» та «господарський механізм» можна віднести до складних економічних категорій процесу управління. У працях різних учених спостерігається певна розбіжність у тлумаченні і змістовному наповненні цих понять та в переліку їх складових [103, с. 7].

Варто зазначити, що структура господарського механізму містить сукупність окремих механізмів. Оскільки чинники управління можуть мати економічну, соціальну, організаційну і правову природу, зазначений механізм управління формулюється як система економічних, мотиваційних, організаційних і правових механізмів [107, с. 85].

Проценко Н. Б. вважає, що структуру господарського механізму можна розглядати як сукупність механізмів, в основі яких лежать визначені методи управління. Потрібно відзначити, що економічний аспект є основним фактором ефективної діяльності підприємств. Тому його варто виділити як головну ланку в складі господарського механізму [133, с. 6].

Вперше у науковий обіг поняття «економічні механізми» увів французький вчений Шарль Ріст, запропонувавши власну концепцію дослідження економічних механізмів. Хоча він так і не зробив чіткого розмежування між економічними механізмами та інститутами, в межах яких реалізується їх дія [107, с. 17].

Для розкриття сутності економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємства доцільно розглянути трактування поняття «механізм управління». Механізм управління – складна управлінська категорія. Аналіз літературних джерел стосовно трактування цього терміну різними авторами подано у табл. 1.2.

Сутність поняття «механізм управління»

Автор, джерело	Визначення
О. Амосов [4]	На регіональному рівні механізм управління – це сукупність форм і методів впливу територіальних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування на реформування і функціонування економічних суб'єктів у всіх сегментах і ланках господарства району.
Г. Астапова [9]	Механізм управління – це система елементів організаційно-економічного впливу на процес управління
І. Булеєв [17]	Механізм управління – це сукупність форм, методів та інструментів управління.
П. Єгоров, Ю. Лисенко [94]	Механізм управління – це система формування цілей і стимулів, що дають змогу перетворити у процесі трудової діяльності рух матеріальних та духовних потреб членів суспільства на рух засобів виробництва і його остаточних результатів, котрі спрямовані на задоволення платоспроможного попиту споживачів.
О. Єрьоме- нко-Григо- ренко [55]	Механізм управління є системою технологічного, економічного, організаційного і соціального блоків, що містять їх елементи Механізм управління – це спосіб організації управління суспільними справами, за якого взаємопов'язані методи, засоби і принципи, що зрештою і забезпечує ефективну реалізацію цілей управління
О. Коротич [84]	Механізм управління – це насамперед сукупність взаємопов'язаних методів управління
Г. Одінцева [32]	Механізм управління – це засіб вирішення суперечностей явища чи процесу, послідовна реалізація дій, що базуються на основоположних принципах, цільовій орієнтації, функціональній діяльності з використанням відповідних їй методів управління та спрямовані на досягнення мети

З точки зору загальноекономічних підходів, механізм управління визначається як відповідний певній організаційно-правовій формі спосіб організації управління бізнесом з притаманними йому формами, методами, інструментами та засобами. Одінцева Г. С. зазначає, що змістовна характеристика механізму управління залежить від рівня його пізнання та врахування специфічних особливостей його формування і розвитку з урахуванням завдань, на вирішення яких він орієнтований [120, с. 49].

Будь-який інноваційний розвиток – це не лише основний інноваційний процес, але і розвиток системи чинників і умов, необхідних для його здійснення, тобто інноваційного потенціалу. Тому для розробки економічного механізму інноваційного розвитку підприємств ми вважаємо за доцільне сформулювати концепцію управління інноваційним розвитком підприємства, яка враховує потреби суспільного розвитку та обмеження, що пов'язані з використанням всіх наявних ресурсів (рис. 1.2).

Концепція управління інноваційним розвитком підприємств, на нашу думку, повинна містити: принципи управління; критерії вибору пріоритетних напрямків інноваційного розвитку; пріоритети інноваційного розвитку; стимулювання інноваційного розвитку, яке включає форми, методи та інструменти управління інноваційним розвитком. Також вважаємо, що обмеження повинні враховувати не лише ті, що пов'язані з використанням наявних ресурсів, але й організаційно-правове забезпечення інноваційного розвитку.

Досить часто менеджери підприємств, у тому числі і харчової промисловості в процесі управління інноваційною діяльністю не враховують взаємозв'язок усіх вищенаведених складових реалізації концепції управління інноваційним розвитком підприємств. Відповідно не враховуються можливості використання інноваційного потенціалу підприємств, а також не визначаються показники їх оцінки.

Рис. 1.2. Загальна схема формування і реалізації концепції управління інноваційним розвитком підприємства

Інноваційний потенціал комплексно характеризує можливості підприємства здійснювати інноваційну діяльність, а управління ним стає однією з його найбільш пріоритетних стратегічних завдань підприємств в умовах високо конкурентного середовища функціонування [109, с.45].

Недооцінка такого підходу призводить до того, що за характеристики інноваційного потенціалу часто видаються показники, котрі стосуються науково-технічного, виробничо-технологічного, кадрового або інших компонентів загального потенціалу підприємства. У подібних випадках власне інноваційний потенціал підприємства не заміряється і, як наслідок, цілеспрямовано не розвивається. У ре-

зультаті не досягається результат – приріст нових конкурентоздатних товарів і послуг [49, с. 174].

На рис. 1.3. зображено загальний потенціал підприємства і його основні складові – виробничо-технологічний, науково-технічний, фінансово-економічний, кадровий і власне інноваційний потенціал, що є ніби ядром усього потенціалу, органічно входячи в кожну його частину.

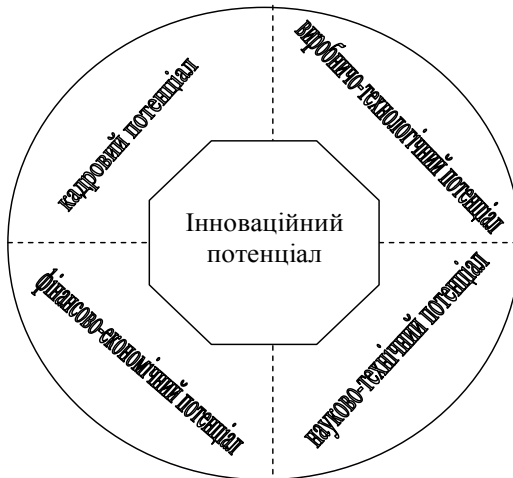

Рис. 1.3. Склад потенціалу підприємства [113, с. 58].

Між елементами загального потенціалу існують складніші зв'язки, але інноваційний потенціал визначає завершальну частину виробничого циклу і безпосередньо позначається на результаті діяльності підприємства.

На рис. 1.4. представлено структуру інноваційного потенціалу. Його основу складають інноваційна культура підприємства спільно з інноваційним кліматом, який створюється за рахунок інших компонентів потенціалу.

Зовнішні чинники менш значимі над внутрішніми над зовнішніми, і під час переходу підприємства зі стадії виживання на стадію

розвитку істотно зменшують свій вплив. Зменшення переваги зовнішніх факторів обґрунтовується не їх непотрібністю, а фактичним розпадом систем галузевого і регіонального управління інноваційним розвитком підприємства.

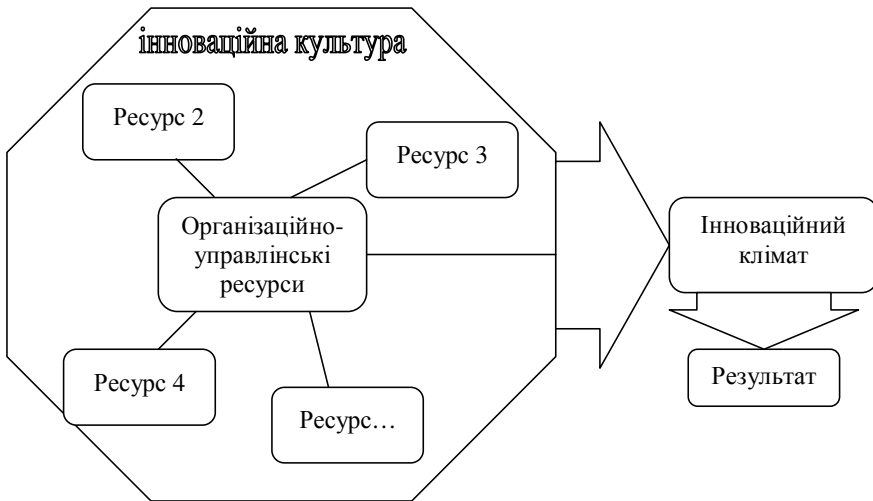

Рис. 1.4. Структура інноваційного потенціалу [6]

При використанні соціологічних показників, стає можливим визначення реального впливу кожного з них на інноваційну діяльність, і це важливо, оскільки навіть «благополучні» індикатори (стан устаткування або кваліфікація робітників) не дають підстави для оптимізму (кожне третє підприємство ні за станом устаткування, ні за кваліфікацією робітників не може здійснювати інноваційну діяльність).

При цьому інноваційний потенціал підприємства повинен враховувати фінансовий, інтелектуальний, організаційно-управлінський і інформаційно-методичний потенціал підприємства, які, в свою чергу, будуть впливати на мотивацію праці, культуру виробництва, створюючи сприятливі умови для змін у соціальних відносинах на підприємстві (рис. 1.5).

Рис. 1.5. Структура інноваційного потенціалу, необхідного для зміни соціальних стосунків на підприємстві

Дана структура інноваційного потенціалу враховує кадрові інновації, що направлені на формування стратегії управління трудовими ресурсами з метою підвищення їх кваліфікації та культури виробництва.

З іншого боку, з'являється можливість наповнити конкретним змістом кожен чинник і вийти на розробку типових моделей організаційного, правового, технологічного формування інноваційного потенціалу підприємства з урахуванням галузевих і регіональних особливостей.

Враховуючи вагомість інноваційного фактора для діяльності підприємств і недостатню компетентність багатьох у сфері управління інноваційним розвитком, доцільно розробити і впровадити відповідні моделі, підкріплюючи їх державною підтримкою. Ми

вважаємо за доцільне при формуванні інноваційного потенціалу підприємств, який необхідний при розробці нових методів роботи, що використовує апарат управління, взяти до уваги управлінські інновації, що враховують ефективність впровадження новацій при управлінні діяльністю підприємства загалом та трудовими відносинами на підприємстві зокрема (рис. 1.6).

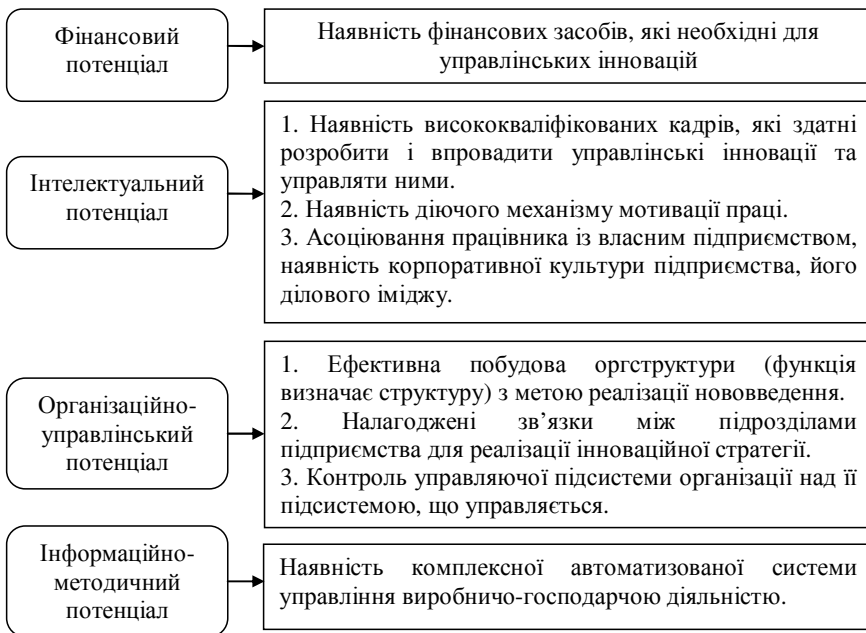

Рис. 1.6. Структура інноваційного потенціалу, необхідного для розробки нових методів роботи

Аналіз наукових досліджень засвідчив, що керівництво підприємств, відновлюють застарілі і удосконалюють складові інфраструктури інноваційного забезпечення без наявних сучасних розробок. Інакше будуть безповоротно втрачені не лише окремі винаходи, але і сам шанс самостійної реструктуризації усього громадського виробництва. Тому ми розробили структуру потенціалу, що необхідна для придбання інновацій (ліцензій, ноу-хау, патентів) (рис. 1.7).

Рис. 1.7. Структура інноваційного потенціалу, необхідного для придбання інновацій

Дана структура відображає вплив ступеня поінформованості про інновації (ліцензії, ноу-хау, патенти) та їх вплив на ефективну побудову організаційної структури управління інноваційним розвитком підприємства. У процесі використання наявного інформаційно-методичного потенціалу виникають питання щодо зростання витрат на інноваційний розвиток.

Вирішення вищезазначених питань можливе як організаційно, так технологічно й економічно. Ми беремо до уваги величезний ресурс інноваційної інфраструктури, який зараз фактично незадіяний. Між тим він добре використовується підприємствами у промислово розвинених країнах.

Вважаємо за потрібне розробити структуру інноваційного потенціалу, що необхідний для виробництва нових і покращених видів продукції (послуг, процесів, технологій і систем) (рис. 1.8).

Рис. 1.8. Структура інноваційного потенціалу, який необхідний для виробництва нових або покращених видів продукції

Як видно з рис. 1.8, інноваційний потенціал, що необхідний для виробництва нових і покращених видів продукції, повинен міс-

тити крім фінансового, інтелектуального, організаційно-управлінського і інформаційно-методичного потенціалу додатково науково-дослідний, виробничо-технологічний та маркетинговий потенціали, що дозволить підприємству технічно та технологічно забезпечити процес високотехнологічного виробництва, а також розробити заходи щодо використання маркетингових інструментів виводу нової продукції на нові ринки.

Тому запропоновано структуру інноваційного потенціалу підприємства, яка необхідна для пошуку нових ринків, нових механізмів виведення продукції на нові ринки, тобто використання ринкових інновацій (рис. 1.9).

Рис. 1.9. Структура інноваційного потенціалу, необхідного для створення нових механізмів просування продукції на ринок

Використання маркетингового потенціалу дозволить здійснювати управління маркетинговими заходами, що буде позитивно впливати на конкурентоспроможність продукції підприємства, в тому числі підприємств харчової промисловості.

Безумовно, у питаннях розробки і впровадження економічного механізму управління, відповідного інструментарію існує велика кількість проблем як теоретичного, так і практичного характеру, над вирішенням яких необхідно продовжувати роботу.

Усе це вказує на відсутність чіткого, однозначного визначення змісту економічного механізму управління інноваційним розвитком та його складових елементів. Розгляд, аналіз та вдосконалення економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємства необхідні для подальшого використання у його практичній діяльності, тому заслуговують більш детального вивчення.

Викладений вище аналіз сутності і призначення економічного механізму та розкриття поняття «механізм управління» дозволяє сформулювати поняття категорії економічного механізму управління підприємством наступним чином. Економічний механізм управління підприємством – це основна складова частина господарського механізму, що включає сукупність економічних методів, способів, форм, важелів, за допомогою яких здійснюється управління економічними процесами з метою ефективного впливу на кінцеві результати діяльності підприємства (рис. 1.10) [50, с. 177].

Велику роль у структурі економічного механізму відіграють важелі управління. Для інноваційного розвитку важливе значення має ціноутворення нової продукції, що впливає на обсяги виробництва і реалізації продукції. Ціноутворення на нову продукцію має спрямовуватися на вирішення трьох завдань: компенсації великих витрат виробника нової продукції; фіксації в ціні частки ефекту, що підлягає перерозподілу між усіма учасниками науково-виробничого циклу; здешевлення одиниці ефекту для споживача нової продукції з урахуванням сфери її застосування. Економічна база необхідна та-

ка, щоб стимулювати інноваційний розвиток на всіх його стадіях: від зародження нової ідеї до її реалізації в нову техніку, технологію та використання у процесі відтворення.

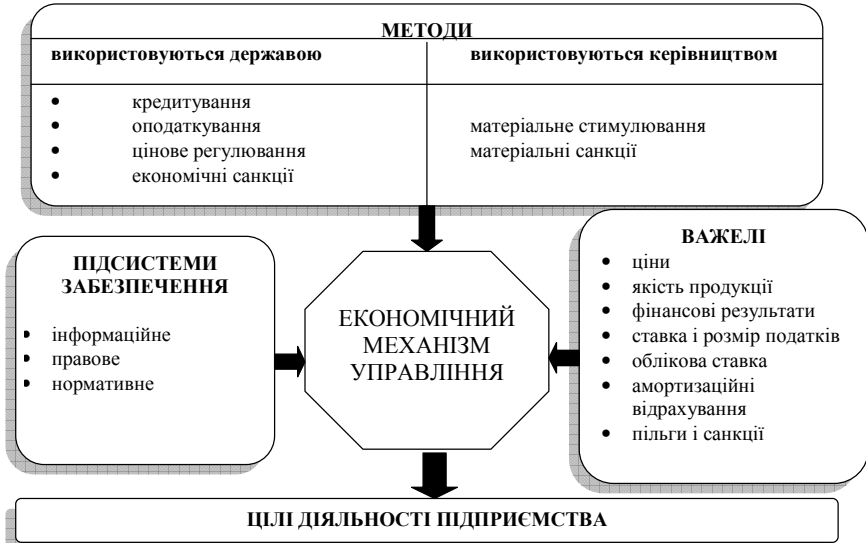

Рис. 1.10. Структура економічного механізму управління підприємством

При ціноутворенні на нову продукцію потрібно керуватися рівнем попиту, який залежить від якості, та пропозиції. Завищення цін на нову продукцію уповільнює її застосування, а зниження – обмежує виробництво. Заміна застарілого виробу кращим за якістю потребує встановлення нижчої та вищої межі ціни, перша з яких гарантує виробникові збереження попередньої рентабельності, а друга – споживачеві нову продукцію. Ціни на вироби параметричного ряду, що здатні задовольнити ту ж потребу, встановлюються за допомогою надбавок і знижок. Заохочувальні надбавки (знижки) до оптових цін реалізують диференційний науково-технологічний прибу-

ток (збиток), який отримують підприємства, що виробляють і застосовують нову (застарілу) техніку [61, с. 259; 130, с. 271].

Держава повинна стимулювати інноваційний тип відтворення на підприємствах і в корпораціях не лише економічно обґрунтованою ціною на якісну продукцію, але й забезпеченням замовлення матеріальних ресурсів з централізованих закупок своїх запасів і резервних фондів на регіональному рівні [7, с. 836].

Крім того, наявна система науково-технічних пріоритетів і економічних планів держави, повинні ґрунтуватися не тільки на зусиллях використання наявного науково-технічного та економічного потенціалів, а також на максимальній інтеграції до світового контексту науково-технічного розвитку [149, с.74].

Виробничі підприємства, тим більше інноваційні, не входять у сферу інтересів комерційних фінансових установ. Їх стан посилюється загальним курсом Національного банку України щодо кредитної політики таких підприємств. Комерційні банки не тільки мають обмеження на пріоритет своїх кредитів, а й за кредитами НБУ діє висока недиференційована ставка. У таких умовах вони зацікавлені в максимальній оборотності своїх коштів. У зв'язку з цим підприємства не мають змоги оформити у банках довгострокові кредити, а тому отримують останні на вельми короткі терміни під високі відсотки. Через це брати кредити економічно не вигідно. Для цього необхідний механізм перетворення короткострокового грошового капіталу в довгостроковий, потрібна цілеспрямована політика щодо створення механізму, коригування законодавства із кредитування, що б зіграли роль імпульсу в ланці ініціювання підприємців на інноваційне відтворення [30, с. 85].

Важливим елементом економічного механізму стимулювання інноваційного розвитку може бути заохочувальна система оподаткування. Інноваційні формування будь-якого розміру можуть і мають мати привілеї в оподаткуванні не менше, ніж малі підприємства. Ці пільги повинні стимулювати інноваційний розвиток підпри-

емств усіх організаційно-правових форм власності й господарювання; інвесторів (у тому числі й іноземних) інноваційного розвитку; державні інноваційні програми; підвищення якості інноваційної продукції та технологій шляхом зниження ставок податку при досягненні відповідних нормативів тощо [44, с. 184].

Ефективна амортизаційна політика також є невід'ємною складовою економічного механізму. Амортизаційний фонд при інноваційному відтворенні є фінансовим джерелом не лише відновлення, але й розширення основних фондів. В останні роки амортизація не виконує цих функцій через знижену оцінку основних фондів, низькі норми амортизації.

Сьогодні важливим завданням для стимулювання інноваційного розвитку є розробка законодавчого акту, який би відображав існуючі вимоги економічних законів. Зважаючи на вищевикладене, вважаємо за необхідне запропонувати економічний механізм управління інноваційним розвитком підприємств (рис. 1.11).

Беручи до уваги визначення сутності понять «механізм управління» та «інноваційний розвиток», визначаємо економічний механізм управління інноваційним розвитком як систему взаємопов'язаних підсистем управління, які включають методи, що використовуються державою, керівництвом підприємства, підсистему забезпечення, організацію, планування, контролю та мотивації інноваційного розвитку підприємств у ринкових умовах.

Концепція управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості на основі впровадження економічного механізму управління інноваційним розвитком наведена на рис. 1.12.

Економічний механізм управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості повинен орієнтуватися на фінансування, матеріальне і трудове забезпечення новизни у сфері виробництва споживчих товарів, організації праці, маркетингового обслуговування. У стратегії інновацій, що базується на розвитку новизни в технології та виробленому продукті, даний механізм важ-

ливо підпорядкувати зниженню витрат виробництва, випередженню у динаміці цього зниження своїх конкурентів. Водночас має витримуватися лінія щодо заміни асортименту і підвищення якості продукції.

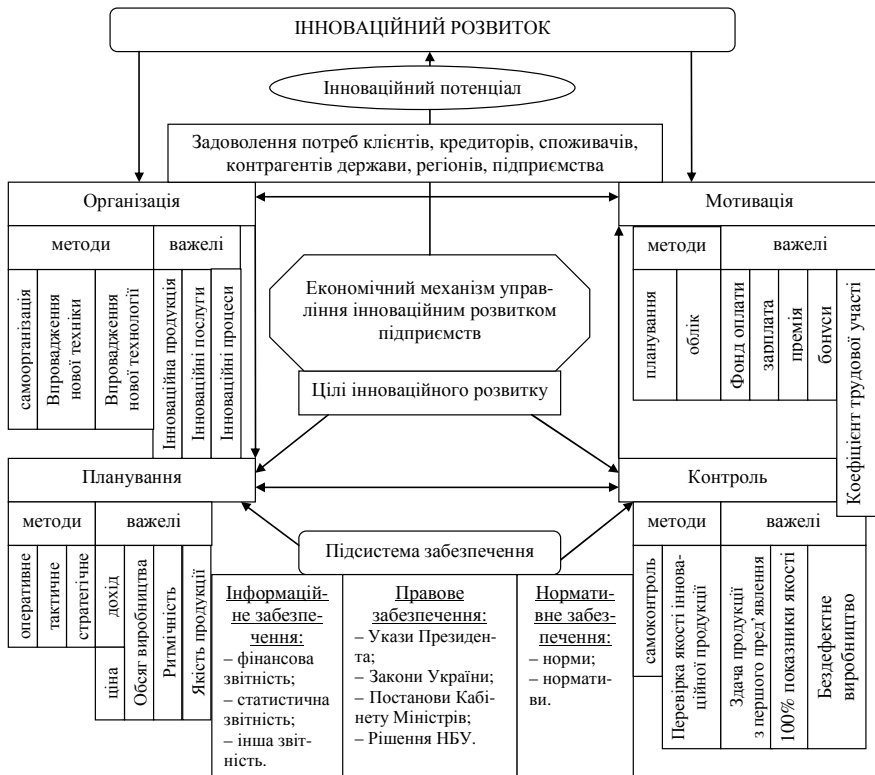

Рис. 1.11. Економічний механізм управління інноваційним розвитком підприємств

Якісно вироблена інноваційна продукція забезпечує підприємству при помірних цінах обсяги реалізації і, відповідно, дохід та позитивний фінансовий результат. З метою забезпечення розвитку підприємств харчової промисловості, в основі якої лежить інноваційна діяльність необхідно, використовуючи інноваційний потенці-

ал задовольнити потреби клієнтів та споживачів. За доцільне, ми вважаємо, мотивувати організовувати, планувати та контролювати якість інноваційної продукції, застосовуючи методи та важелі управління.

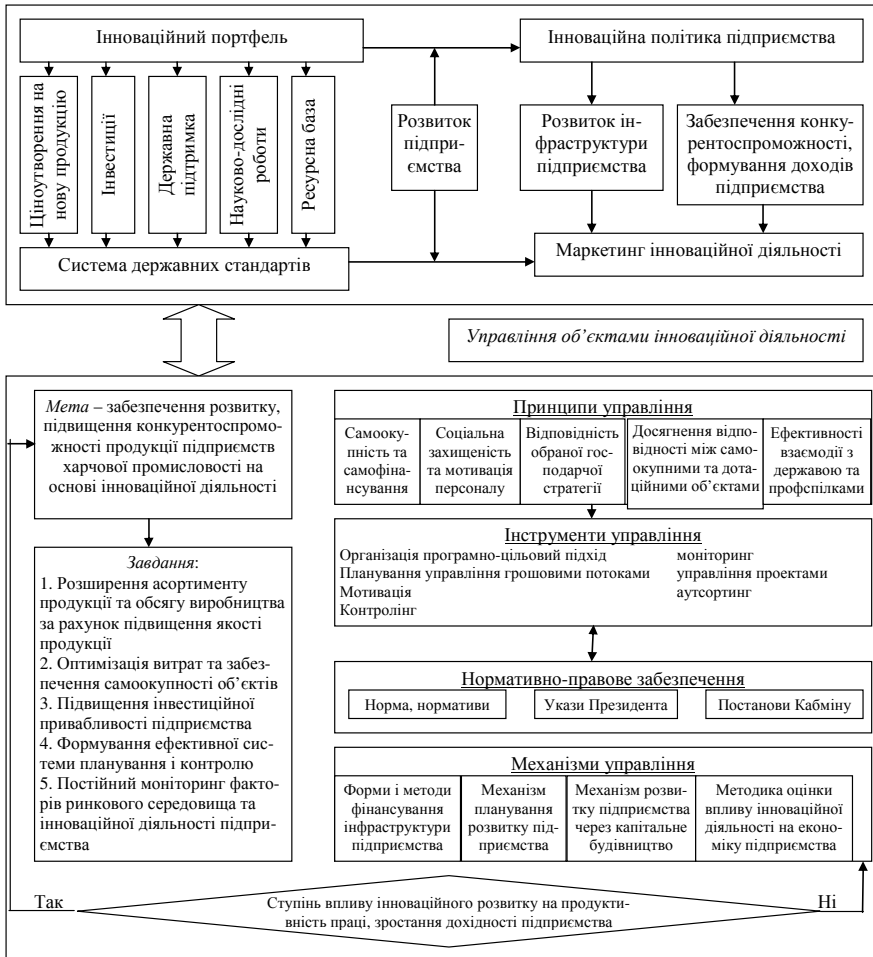

Рис. 1.12. Концепція управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості

Концепція управління розвитком підприємств харчової промисловості, базуючись на механізмі управління та враховуючи нормативно-правове забезпечення та принципи управління направлена на вирішення завдання формування ефективної системи планування і контролю за якістю інноваційної продукції для досягнення мети діяльності підприємства, а саме: формування інноваційного портфелю та інноваційної політики підприємства на основі системи державних стандартів та моніторингу внутрішнього і зовнішнього середовищ для забезпечення конкурентоспроможності продукції підприємства.

Механізм управління інноваційним розвитком забезпечить підприємству підвищення конкурентоспроможності лише в тому порядку, коли всі складові механізму є взаємозалежними і працюють злагоджено, враховуючи цілі інноваційного розвитку. Тільки при правильному та раціональному використанні всіх складових економічного механізму управління інноваційним розвитком та врахуванні впливів економічних законів можна забезпечити досягнення основних цілей діяльності підприємства [50, с. 178].

1.3. Методичні підходи до оцінки ефективності інноваційного розвитку підприємств

Підприємство розвивається на основі інноваційної стратегії тільки у тому випадку, коли є ефективні інновації.

Вважаємо, що ефективність інновацій – це позитивний результат від впровадження у виробничий процес заново створених або вже використаних і удосконалених конкурентоспроможних процесів, технологій, продукції або послуг, що мають нові властивості або надають можливість використання нових технологічних процесів, а також організаційно-технічних рішень виробничого, адміністративного, комерційного чи іншого характеру, і є результатом досягнень науково-технічного прогресу .

Розвиток і поширення на підприємствах інновацій супроводжується багатоваріантністю результатів (ефектів) різного масштабу і тривалості, що показані на рис. 1.13.

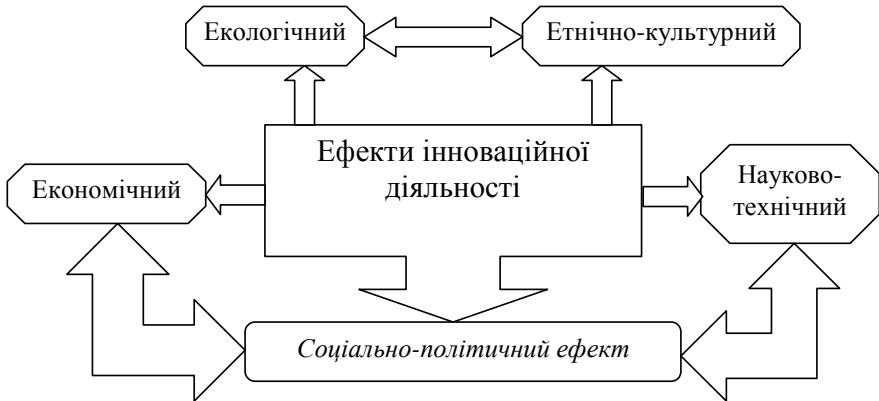

Рис. 1.13. Ефекти інноваційної діяльності та їх взаємозв'язок
[60, с. 99]

Ефективність інноваційної діяльності визначається її конкретною спроможністю створювати продукцію, яка зберігає відповідну кількість праці, часу, матеріально-технічних ресурсів, коштів у розрахунку на одиницю всіх необхідних і передбачених корисних ефектів продуктів, послуг, технічних систем або дають змогу збільшувати виробництво знярядь праці, предметів споживання, котрі створюють комфортні умови життя людей, нові правила соціальних відносин. Нами розширено види ефекту від впровадження інновацій і зображено на рис. 1.14.

Ці ефекти різноякісні, проте взаємопов'язані. Величина ефекту визначається також швидкістю поширення інновацій, наприклад, швидка заміна застарілої техніки, технології дає можливість зекономити ресурси, підвищити якість продукції, зберегти від забруднення навколишнє середовище; поява на ринку нових товарів стає причиною зміни структури цін, галузевої структури виробництва, підвищення (зниження) рівня життя населення.

Вид ефекту	Рівень ефекту		
	Продукт	Підприємство	Держава
Науково-технічний	Зміни техніко-експлуатаційних характеристик продукту	Зміна конкурентоспроможності продукції і підприємства, його іміджу на рику	Зміна місця і ролі держави на світовій арені
Економічний	Зміни в обсязі виробництва продукту	Зміни в обсягах реалізації продукції, величині виручки і чистого прибутку, показниках фінансового стану підприємства	Зміни в розмірах національного доходу, ВВП та ВВП
Ресурсний	Зміна потреби в ресурсах для виробництва продукту	Зміни у витратах виробництва	Зміни у загальнонаціональному споживанні ресурсів
Соціально-політичний	Зміни рівня і якості життя населення, його доходів, витрат, рівня добробуту і купівельної здатності		
Екологічний	Зміни впливу виробництва на оточуюче середовище: обсяг викидів у атмосферу; забруднення води та ґрунту тощо		
Фінансовий	Зміна собівартості одиниці продукції	Зміни у показниках фінансового стану підприємства, рентабельності виробничої діяльності	Зміни у обсягах надходжень до бюджету у вигляді податків, відрахувань, зборів
Етнічно-культурний	Зміни обсягу продукції, якості продукції	Зміни рентабельності, конкурентоспроможності	Формування культури майбутнього життя, нових цінностей
Бюджетний	Зміни в обсягах надходжень у бюджету відповідного рівня		
Позитивний ефект	Негативний ефект		

Рис. 1.14. Види ефекту від впровадження інновацій

Крім того, поширення інновацій створює нові знання, нову інформацію. Накопичення в суспільстві нових соціальних знань впливає на темпи його розвитку в напрямі зміни тенденцій якості та стилю життя, підвищує рівень освіти, культури, інтелектуальність нації, збільшує тим самим інноваційний потенціал держави [88, с. 158].

Ресурсний ефект пов'язаний зі зниженням норм і нормативів при використанні всіх видів ресурсів: трудових, фінансових, технологічних, інформаційних і матеріальних, що позитивно впливає на витрати виробництва і фінансові результати.

Соціально-політичним ефектом називають результат, що сприяє розвитку суспільства, задовольняючи його потреби, і оцінюється в основному якісними показниками, наприклад, покращенням здоров'я, підвищенням коефіцієнта інтелектуальності людини, розвитком демократії, освіти, задоволенням естетичних потреб тощо.

Як правило, чим більші соціально-політичні досягнення, тим складніше дати їм інтегральну кількісну оцінку. Соціальні оцінки відображають внесок інноваційного проекту в покращення соціального середовища, а саме підвищення якості життя людей, що характеризується наступними показниками: рівень життя; спосіб життя; здоров'я і довголіття [87, с. 196; 99, с. 288].

Економічним ефектом називається результат, який отримують унаслідок витрат на розвиток виробництва. Економічний результат оцінюється системою вартісних показників і критеріїв. Останніх досить багато: вартість НДДКР, внесок у виробництво, маркетинг, наявність фінансів у необхідний час, потенційний річний розмір прибутку, очікувана норма прибутку, сумарний дохід за весь життєвий цикл інновації, абсолютна та відносна ефективність. Серед названих критеріїв найважливішим є показник абсолютної ефективності інновацій, що надає можливість оцінити кожен з них окремо [86, с. 91].

Екологічний ефект – це результат взаємодії інноваційної діяльності з навколишнім середовищем й оцінюється за допомогою системи відносних показників, що характеризують:

- зниження шкоди, що завдається навколишньому середовищу (вирубання лісів, забруднення води, ґрунту, повітря);
- комплексне використання природних ресурсів на основі безвідходного виробництва, зменшення їх дефіциту;
- зниження промислових викидів в атмосферу, воду, ґрунт;

- зниження кількості відходів виробництва і можливість вторинного їх перероблення [85, с. 22];
- підвищення рівня екологічності продуктів;
- покращення ергономічності товарів (рівень шуму, вібрації, електромагнітного випромінювання);
- підвищення відповідальності і збільшення штрафів за порушення екологічного законодавства та інших нормативних документів;
- рекреація довкілля [77, с. 61].

Науково-технічний ефект є результатом науково-прикладних, дослідно-конструкторських розробок та їх використання і може бути оцінений фактичним економічним ефектом [73, с. 6; 70, с. 115].

Етнічно-культурний ефект – це побічний результат входження в новий спосіб життя постіндустріальної епохи, результат адаптації людей до стрімких змін, зумовлених нею. Сьогодні процес створення культури відбувається свідомо. Саме нові технології формують культуру майбутнього життя, його систему цінностей, нові смаки, норми поведінки, відносини, що змінюються дуже швидко. Виникають нові недовговічні субкультури, збільшується можливість свободи вибору методів самореалізації особистості, форми спілкування людей, відпочинку, розваг.

Бюджетний ефект пов'язаний зі збільшенням надходжень до бюджетів різних рівнів у зв'язку зі зростанням обсягів виробництва і реалізації продукції, покращення якості продукції [59, с. 115; 68 с. 27; 106, с. 10; 110, с. 93; 111, с. 262; 119, с. 90].

В умовах ринкової економіки аналіз ефективності інноваційної діяльності ускладнюється, набуваючи багатоступінчастого і багатостадійного характеру. На першому етапі аналізу ефективності нової техніки і технології потрібно застосовувати традиційні, узагальнюючі і приватні показники технічного рівня та ефективності нової техніки і технології [166, с. 213]. Класифікація показників технічного рівня нововведення подана нами на рис. 1.15.

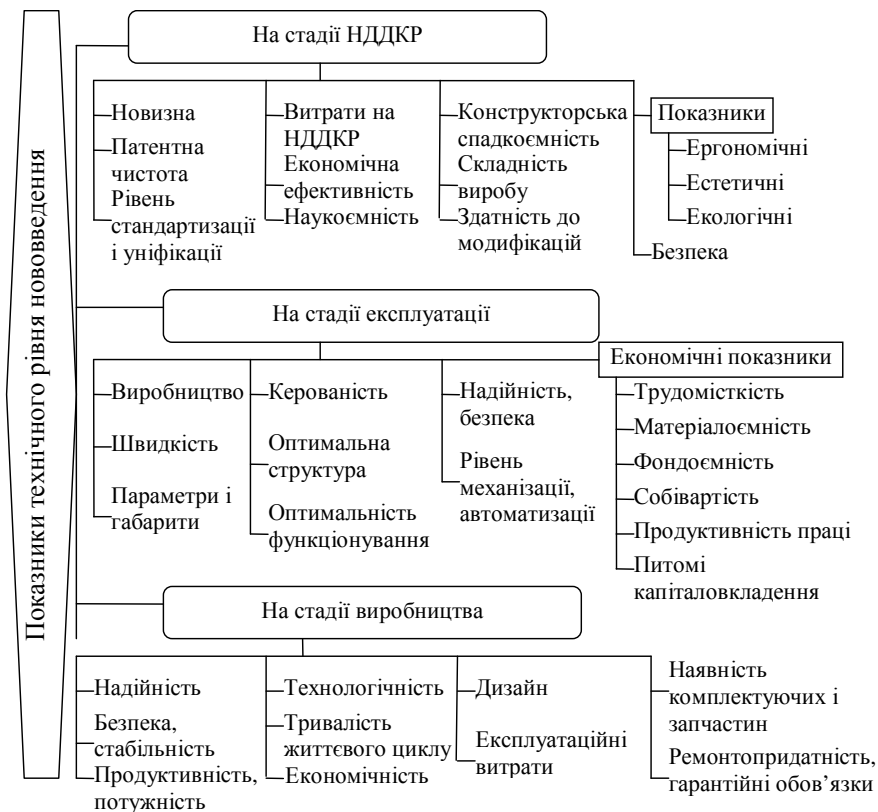

Рис. 1.15. Класифікація показників технічного рівня нової техніки і технології [163, с. 160]

Для успішної реалізації нововведень необхідно вибрати адекватне технологічне рішення і відповідний рівень організації та виробничого апарату. Аналіз рівня використаної техніки і технології вимагає дослідження не лише новизни і пріоритетності, але і таких важливих властивостей, як здатність до адаптації у вже наявних умовах, здатність до переналадки виробничого апарату. Особливо потрібно виділити таку властивість техніки, технології і організації, як гнучкість [63, с. 77].

В умовах ринкового простору, що розширюється, у множинній диверсифікації посилюються темпи оновлення, збільшується різно-

манітність видів продукції та необхідних для їх виробництва техніки і технології. У виробництві одночасно опиняються товари, техніка і технологія на різних стадіях життєвого циклу, що належать до різних моделей. У зв'язку з цим різко зростає мінливість технології і необхідність пристосування виробничого менеджменту до цих змін [162, с. 301;154, с. 40].

Методологічно потрібно розрізнити показники економічної ефективності підвищення техніко-організаційного рівня і показники самого рівня, тобто стан техніки, технології, організації, управління, НДДКР. Схема найважливіших показників досягнутого техніко-організаційного рівня виробництва наведена на рис. 1.16 [40, с.47].

Підвищення техніко-організаційного рівня виробництва зрештою проявляється на рівні використання основних елементів виробничого процесу: праці, засобів праці і предметів праці. Ось чому такі економічні показники, як продуктивність праці, фондівіддача, матеріаломісткість, оборотність оборотних коштів, використання виробничих ресурсів, що свідчать про інтенсивність, є показниками економічної ефективності підвищення рівня використання нової техніки і технології [167, с. 91].

Прогресивність використовуваних технічних та технологічних рішень тісно пов'язана з рівнем виробничих можливостей і з так званим технологічним рівнем виробництва.

Найбільше технологічний рівень виробництва залежить від технологічного методу дії на продукцію, технологічної інтенсивності процесу, технологічної керованості процесу, його адаптаційно-організаційного рівня.

Рівень технологічної дії характеризується за видами і мірою дії, кількості технічних засобів на предмет праці (тобто за мірою механізації; автоматизації; за видом фізичних, хімічних, механічних або комбінованих дій).

Рівень технологічної інтенсивності процесу визначається за мірою використання параметрів технологічного процесу. Рівень технологічної керованості показує гнучкість процесу і можливості

зміни його параметрів під впливом зовнішніх умов з метою максимальної ефективності.

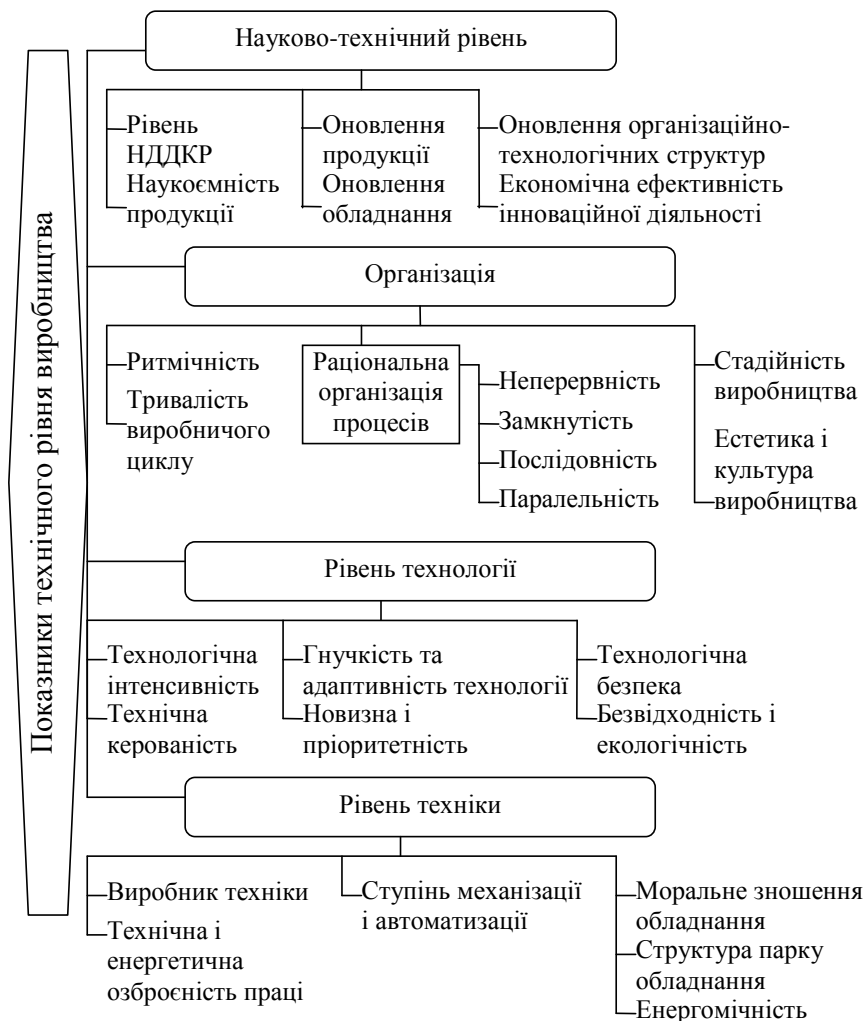

Рис. 1.16. Схема показників техніко-організаційного рівня виробництва підприємств харчової промисловості

Рівень технологічної організації процесу характеризується за ступенем досягнення оптимальних взаємозв'язків у технологічному. Рівень адаптації технологічного процесу характеризується максимально реальною можливістю функціонування технології з дотриманням заданого режиму у взаємозв'язку із вже існуючим виробництвом і довкіллям. Узагальнені критерії технологічного рівня виробництва представлені в табл. 1.3.

Таблиця 1.3.

Узагальнені критерії технологічного рівня виробництва

Критерій	Вид реалізації
Рівень технологічної дії	Рівень механізації, автоматизації, хімізації, біологізації, електронізації; вид фізичного, хімічного, механічного, електронного, іонного або іншої дії. Рівень використання ЕОМ, АСУ
Рівень технологічної інтенсивності	Швидкість обробки, вихід продукції; витратні норми сировини, матеріалів, енергії; тривалість технологічного циклу; кількість відходів виробництва; підвищення якості продукції; міра використання устаткування, виробничих площ
Рівень технологічної керованості	Гнучкість процесу і можливості регулювання параметрів під впливом зовнішніх вимог з метою максимальної ефективності; можливість автоматичного регулювання процесу; збереження стабільності і надійності; безпека процесу
Рівень технологічної організації	Комбінація технологічних методів; безперервність процесів; число технологічних стадій обробки; напрям руху і переміщення матеріальних потоків; безвідходність процесів
Рівень адаптації технологічного процесу	Надійність, безаварійність, безпека; забезпечення високої стабільної якості продукції; відповідність знарядь праці і технології вимогам охорони праці, технічної естетики, ергономіки,

Якість технологічного процесу реалізується в його здатності створити нововведення. Воно оцінюється як техніко-технологічними характеристиками, так і системою економічних показників.

Широко вживані техніко-економічні і функціонально-вартісні методи аналізу дозволяють встановити залежність між технічними й економічними показниками процесів та знайти алгоритм оптимального функціонування виробничих систем [15, с. 110].

Наступним етапом є встановлення залежності між значенням наведених витрат і узагальнюючим показником технічного рівня виробу або процесу. Інструментом такого підходу є кореляційне і регресійне моделювання.

На нашу думку, пропонована методика використовує як традиційні нормативні підходи, так і метод «витрати – ефективність». Із зміною господарської ситуації при переході до ринкової економіки для підприємства сталася переорієнтація критеріїв технічного і технологічного рівня та економічної ефективності нововведень. Якщо впроваджувати нововведення за короткий термін, то це погіршує економічні показники, збільшує витрати виробництва, вимагає додаткових капіталовкладень у розвиток НДДКР.

Окрім того, інтенсивні інноваційні процеси, у тому числі впровадження нової техніки і технології, порушують стабільність, збільшують невизначеність і підвищують ризик у виробничій діяльності. Більше того, інновації не дозволяють повністю використовувати виробничі ресурси, знижують завантаження виробничих потужностей, можуть стати причиною неповного залучення персоналу, аж до масових звільнень.

З одного боку, інноваційна діяльність підприємства є системою виробничих і комерційних послідовно проведених заходів, де якість інновацій цілком залежить від стану і техніко-організаційного рівня виробничого середовища. З іншого боку, саме ринок виступає вирішальним арбітром відбору інновацій. Він відкидає навіть найбільш пріоритетні нововведення, якщо вони не відповідають комерційній вигоді і збереженню конкурентних позицій підприємства. Ось чому технологічні нововведення підрозділяються на пріоритетні, важливі для економічної і технологічної безпеки

країни, і на комерційні інновації, необхідні підприємству в умовах переходу до ринку. Критерії технічного рівня й ефективності нових технологій мають бути адекватні і вимогам науково-технічної державної політики, і комерційній доцільності, і відповідним джерелам фінансування [74, с. 196].

Так, для показників рентабельності і фінансової стійкості підприємства нова технологія в більшості випадків є небажаною. Більше того, мінливість технології в галузях, що характеризуються тривалим життєвим циклом, капіталомістких і фондомістких виробництвах може завдати значного збитку при неправильному прогнозуванні, впровадженні й експлуатації.

У наукомістких, прогресивних галузях справа інша: саме технологічні «зрушення і прориви», впровадження нових технологій різко підвищують конкурентоспроможність підприємства та ведуть у перспективі до максимізації прибутку. Більше того, з початку 90-х рр. минулого століття конкурентний статус великих підприємств значною мірою пов'язується не лише з новими товарами, але і з наявністю новітніх технологій у підприємства.

Перехід на випуск нових систем і нових поколінь продукції можливий лише на основі нових технологій. Спеціальні методи адаптації організації, управління і маркетингу, на нашу думку, в цьому випадку потрібні [54, с.25; 71, с. 20; 98, с. 34;148, с. 385; 141, с. 45;132, с. 129;138, с. 235].

При ринкових умовах суб'єкти підприємницької діяльності змушені застосовувати інноваційні заходи для підвищення конкурентоспроможності, що дасть змогу зайняти належне місце у економічному просторі. Отже, результати інноваційної діяльності позитивно впливають на стан і функціонування як окремого суб'єкта ринку, так і держави загалом, що свідчить про ефективність інновацій.

На нашу думку, ефективність інновацій – величина, що визначається конкретною їх здатністю зберігати певну кількість трудових, матеріальних і фінансових ресурсів з розрахунку на одиницю

створюваних продуктів, технічних систем, структур. Основними критеріями оцінювання результатів інновацій є актуальність, значущість, багатоаспектність [39, с.134-135]. Методи оцінки ефективності інновацій наведені у табл. 1.4

Таблиця 1.4.

Методи та показники оцінки ефективності інновацій

Методи	Показники	Недоліки методів
1	2	3
Прості методи для попереднього оцінювання та відсіювання проєктів	Середня норма прибутку, коефіцієнт ефективності капіталовкладень, коефіцієнт окупності капітальних вкладень	1. Перша група показників не враховує фактору часу у розрахунках 2. Друга група показників припускає включення амортизації у склад грошового потоку, який покриває інноваційні витрати, що є некоректним і завищує реальну ефективність проєктів
Традиційні методи, які засновані на використанні показника грошового потоку	Чистий приведений дохід, індекс доходності, індекс рентабельності, період окупності, дисконтований період окупності, внутрішня ставка (модифікована) доходності, точка беззбитковості проєкту, коефіцієнт фактичної результативності роботи, коефіцієнт результативності інноваційної діяльності на стадії проведення НДДКР	3. Третя, четверта та п'ята групи показників – кожна окремо відображає достатньо вузьке коло показників ефективності, в результаті чого ефективність може бути розрахована достатньо однобічно.
Методи, які засновані на показнику чистого прибутку	Чистий прибуток, загальна сума приведених інвестицій, дисконтований термін окупності, коефіцієнт ефективності інвестицій	4. Не враховують зміни у показниках фінансового стану

1	2	3
<p>Методи, які засновані на порівняльно-аналітичних показниках ефективності</p>	<p>Відсоток зниження собівартості продукції, приріст прибутку за рахунок зниження собівартості продукції, приріст потенціального прибутку, частка приросту прибутку за рахунок відносної економії собівартості, приріст доданої вартості, відносна економія сукупних витрат на виробництво</p>	<p>підприємства в ході реалізації інноваційних проєктів. 5. Не містять хоча б наближені галузеві орієнтири щодо кожного показника, оскільки загально відомо, що є особливості здійснення діяльності на підприємствах харчової промисловості і,</p>
<p>Методи, які засновані на наявності статистичних взаємозалежностей між основним економічними показниками підприємства і витратами на інноваційну діяльність</p>	<p>Показники, що характеризують обсяги виробничої діяльності, економічний результат діяльності підприємства, динаміку цін на готову продукцію галузі і сировини; показники, що характеризують чисельність персоналу</p>	<p>припустимо, машинобудуванні або металургії, і «новачкові», що виходить вперше на ринок з інноваційним проєктом потрібні хоча б будь-які середньогалузеві значення ефективності інновацій. 6. Не містять рекомендації відносно обліку і впливу фактору можливої зміни умов реалізації інноваційного проєкту у майбутньому, що не завжди можливо з високою достовірністю спрогнозувати.</p>

Ефективність інноваційної діяльності виявляється на мікро-економічному рівні (рівні окремих суб'єктів господарювання, що прагнуть покращити результати свого господарювання й отримати вищий прибуток у довгостроковій перспективі) і на макроекономічному (рівні держави, метою якої є забезпечення динамічного розвитку всього суспільства).

Використовувані на практиці методи оцінювання економічної ефективності включають розрахунок кількох показників:

- інтегрального показника ефективності, розрахованого на основі чистої теперішньої (дисконтованої) вартості;
- внутрішньої норми рентабельності;
- терміну окупності
- точки безбитковості [31, с.48]

Чиста теперішня вартість ЧТВ (або *інтегральний ефект*) – це різниця результатів і витрат за розрахунковий період, зведених до одного, як правило, початкового року, тобто з урахуванням їх дисконтування:

$$ЧТВ = \sum_{t=0}^{T_p} (D_t - B_t) \alpha_t, \quad (1.1)$$

де T_p – розрахунковий рік;

D_t – доходи в t -й рік;

B_t – інноваційні витрати в t -й рік;

α_t – коефіцієнт дисконтування [8, с. 97].

Норма дисконту позичкового капіталу – відповідна відсоткова ставка, що визначається умовами відсоткових виплат і погашення позик.

Якщо ЧТВ є позитивною, то рішення щодо впровадження є доцільним. Найскладнішим у розрахунку ЧТВ є прогнозування величини грошових потоків, точність якого великою мірою залежить від зовнішніх умов господарської діяльності – рівня інфляції, зміни

цін на ресурси, зміни попиту на продукцію внаслідок появи конкурентів тощо. Тому розрахунок ЧТВ слід супроводжувати аналізом чутливості проекту до ризику [8, с. 54].

Аналіз чутливості – це техніка аналізу проектного ризику, що показує, як зміниться значення чистого дисконтованого доходу (або чистої теперішньої вартості – ЧТВ) при заданій зміні вхідної змінної за інших умов. Метод передбачає:

- визначення ключових змінних, що впливають на значення ЧТВ;

- встановлення аналітичної залежності ЧТВ від ключових змінних;

- розрахунок базової ситуації (встановлення очікуваного значення ЧТВ при очікуваних значеннях ключових змінних);

- зміну однієї з вхідних змінних на потрібну величину (зазвичай на 10%), при цьому всі інші значення фіксовані; проводиться послідовно для всіх вхідних змінних;

 - розрахунок нового значення та його зміни у %;

 - розрахунок критичних значень змінних проекту та визначення найбільш чутливих з них; критичне значення показника – значення, за якого чиста теперішня вартість дорівнює нулю;

- аналіз отриманих результатів і визначення чутливості ЧТВ до зміни вхідних параметрів [150, с. 113].

Як правило, рішення про інвестування коштів в інноваційний проект приймають за наявності альтернативних варіантів проектів і їх зіставлення за вигідністю. Якщо величина ЧТВ виявилася позитивною для всіх альтернативних проектів, необхідно вибрати той, де ЧТВ буде більшою [105, с. 304].

Таким чином, розрахунок інтегрального показника ефективності вимагає крім використання методів прогнозування, які базуються на ймовірнісних показниках, ще і врахування багатьох зовнішніх факторів, які не залежать від підприємства і, отже, не можуть впливати на впровадження інноваційного проекту.

Індекс рентабельності інвестицій J_R – це відношення наведених доходів до наведених на цю ж дату витрат, що супроводжують реалізацію інноваційного проекту. Розрахунок індексу рентабельності здійснюють за формулою:

$$J_R = \frac{\sum_{t=0}^{T_p} D_t \alpha_t}{\sum_{t=0}^{T_p} B_t \alpha_t}, \quad (1.2)$$

де D_t – доход в період t ;

B_t – розмір інвестицій в інновації у період t [62, с. 97].

Індекс рентабельності чітко пов'язаний з ЧТВ. Якщо ЧТВ позитивна, то індекс рентабельності $J_R > 1$, і навпаки. При $J_R > 1$ інноваційний проект вважається економічно ефективним, а якщо $J_R < 1$ – неефективним. Цей показник доцільно використовувати для порівняння кількох альтернативних проектів. За жорсткого дефіциту коштів перевагу слід надавати тим проектам, для яких індекс рентабельності є найвищим [8, с. 68].

При розрахунку даного показника враховується загальний дохід підприємства, який отримує підприємство від реалізації продукції і зміна якого залежить не тільки від виготовлення інноваційної продукції, а від багатьох факторів як від внутрішніх, так і від зовнішніх. В процесі оцінки ефективності інноваційної діяльності, необхідно брати до уваги, що основним фактором, який впливає на попит і пропозицію є якість продукції і кожний покупець має змогу або купувати якісну продукцію по помірній ціні, або купувати продукцію більш низької якості по більш низькій ціні, що, в свою чергу, впливає на доходи підприємства. Відповідно, необхідно розробити такі методичні підходи оцінки ефективності і управління інноваційною діяльністю підприємств харчової промисловості, які будуть враховувати якість інноваційної продукції підприємств харчової промисловості.

Внутрішня норма рентабельності (ВНР) показує ту норму дисконту E_p , за якої величина дисконтованих доходів за певну кількість років дорівнюватиме інвестиційним вкладенням у реалізацію проекту. У такому разі доходи і витрати проекту визначаються приведенням до розрахункового моменту [67, с. 52]:

$$D = \sum_{i=1}^T \frac{D_i}{(1+E_p)^i}; B = \sum_{i=1}^T \frac{B_i}{(1+E_p)^i}. \quad (1.3)$$

Отже, норма рентабельності це таке граничне значення рентабельності, яке забезпечує зведення інтегрального ефекту до нуля, розрахованого на економічний термін життя інноваційного проекту. Вона дорівнює максимальному відсотку за позиками, який можна платити за використання необхідних ресурсів, залишаючись при цьому на беззбитковому рівні. Розрахунок внутрішньої норми рентабельності здійснюють методом послідовних наближень величини ЧТВ до нуля за різних ставок дисконту. На практиці можна застосувати таку формулу:

$$E_p = A + \frac{a(B-A)}{(a-\epsilon)}, \quad (1.4)$$

де A – величина ставки дисконту, за якої ЧТВ позитивна;
 B – величина ставки дисконту, за якої ЧТВ негативна;
 a – величина позитивної ЧТВ за величини ставки дисконту A ;
 ϵ – величина негативної ЧТВ за величини ставки дисконту B
 [134, с. 160].

Якщо значення ВНР проекту для приватних інвесторів більше за існуючу ставку рефінансування банків, а для держави – за нормативну ставку дисконту, і більше за ВНР альтернативних варіантів проекту з врахуванням ступеня ризику, то рішення про його інвестування може бути позитивним [136, с. 41].

Термін окупності інноваційного проекту – це період, протягом якого додатковий прибуток, отриманий унаслідок реалізації інноваційного проекту, забезпечить повернення вкладених інвестицій. Такий розрахунок також базується на грошовому потоці з його дисконтуванням для зведення до початкової (теперішньої) вартості. Необхідність такого розрахунку викликана бажанням інвестора впевнитися, що термін повернення інвестицій буде не надто великим, оскільки ризики інвестування в ринкових умовах є тим більшими, чим триваліший час їхньої окупності. За цей період можуть змінитися і кон'юнктура ринку, і ціни. Крім того, у галузях із високими темпами НТП поява нових технологій на час, коли інвестиції ще не окупилися, може швидко їх знецінити [143, с. 130].

Період окупності інноваційного проекту розраховують за формулою:

$$T_o = \frac{III}{D}, \quad (1.5)$$

де III – початкові інвестиції у проект;

D – прогнозні щорічні грошові доходи [161, с. 101].

Оскільки щорічні грошові доходи змінюються протягом життєвого циклу інноваційного продукту, то розрахунок потрібно робити на середню їх величину. Є й інший спосіб розрахунку терміну окупності, що ґрунтується на постадійному відніманні від величини початкових інвестицій прогнозного річного грошового доходу у відповідному році. При цьому кожна наступна стадія розрахунку передбачає зменшення початкових інвестицій на величину доходу, враховану на попередній стадії розрахунку. Кількість стадій розрахунку, в яких отримано позитивну величину, дасть визначену кількість цілих років окупності. Розрахунок закінчується, коли залишок початкових інвестицій буде меншим від прогнозованого річного доходу наступного періоду. Для останнього можна визначити і кіль-

кість місяців, протягом яких інвестиції повністю окупляться. Отже, другий спосіб є точнішим від першого.

Точку безбитковості використовують для визначення того обсягу нової продукції, який потрібно реалізувати на ринку за прогнозного рівня цін на неї, досягнення якого забезпечуватиме прибутковість проекту. Точку безбитковості (критичний обсяг продукції) можна розраховувати у натуральних одиницях за формулою:

$$V_{\text{крит}} = \frac{C_{\text{ун}}}{C_{\text{од}} - B_{\text{зм}}}, \quad (1.6)$$

де $C_{\text{ун}}$ – умовно-постійні витрати підприємства, грн.,

$C_{\text{од}}$ – ціна одиниці продукції, грн.;

$B_{\text{зм}}$ – змінні витрати на одиницю продукції, грн. [18, с. 99].

За наявності альтернативних варіантів реалізації проекту приймають той варіант, який забезпечить більший запас фінансової міцності. Ним є різниця між прогнозованим рівнем попиту на продукцію і критичним її обсягом.

На практиці, обсяг виробництва нової продукції не завжди залежить тільки від прогнозованого рівня цін на неї, а також від попиту на даний продукт, від насиченості ринку товарами-аналогами, а залежить, в більшій мірі, від ефективного використання всіх наявних на підприємстві ресурсів при виробництві інноваційної продукції, що не враховується у даній формулі. Тож виникає необхідність в подальшому розробити такі методики управління інноваційним розвитком підприємств, які б врахували залежність ефективності інноваційної діяльності від використання ресурсів, в тому числі, технологічних, трудових, матеріальних, інформаційних і фінансових.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

2.1. Сучасний стан інноваційної діяльності промислових підприємств

Значення інновацій постійно зростає, оскільки практика бізнесу буквально примушує кожне підприємство застосовувати різноманітні нововведення і раціоналізувати виробництво. Необхідність впровадження інновацій у діяльність підприємства залежить не тільки від трансформацій зовнішнього середовища, але і від загрози старіння існуючих продуктів. Внаслідок змін середовища виникають як нові знання, так і нові потреби та способи їх задоволення. Так, посилення конкуренції, поява нових технологій, зміна пріоритетів і смаків споживачів – впливають на тривалість життєвого циклу товару. Підприємства харчової промисловості, що нездатні модернізувати виробництво, рано чи пізно поступаються місцем на ринку передовим підприємствам [18, с. 285].

До чинників, що визначають необхідність інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості, можна віднести наступні (рис. 2.1).

В Україні існує нормативно-правове поле, що визначає основи розвитку інноваційної, наукової та науково-технічної діяльності. Однак з кінця дев'яностих років як у країні в цілому, так і в Тернопільській області продовжувалося зниження інноваційної активності підприємств (табл. 2.1).

Рис. 2.1. Чинники, що визначають необхідність інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості

Так, у 2014 році, за даними Державної служби статистики, в Україні існувало промислових підприємств, де здійснювалися нововведення 12,1 % від загальної кількості промислових підприємств, а на Тернопільщині в 2014 р. займалися інноваційною діяльністю лише 9,6 %, що є найнижчим показником за останні роки.

Ситуація щодо реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової в Україні за 2012-2016 роки є більш негативною. Так, доля обсягу реалізованої інноваційної продукції, що вироблена в Тернопільській області за 2014 р. складає всього 1,7 %. Про низьку активність промислових підприємств регіону свідчить величина впроваджених нових технологічних процесів та освоєних інноваційних видів продукції.

Як видно з табл. 2.1., у 2016 р. на 1,4% збільшилася питома вага підприємств, що впроваджували інновації в Україні порівняно з 2015 р. і на 3,1% та 1,0% у 2015 р. та 2013р. відповідно до попереднього періоду. При цьому зросла також кількість упроваджених нових технологічних процесів: у 2016 р. – на 2272 од., у 2014 р. – на 167 од., у цих періодах і відбулося збільшення кількості освоєних інноваційних видів продукції: на 1003 од. та 523од.

Таблиця 2.1.

**Динаміка інноваційної активності підприємств України
і Тернопільської області у період з 2012-2016 рр.**

Роки	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %		Впроваджено нових технологічних процесів		Освоєні інноваційні види продукції, найменувань		Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	
	в Україні	в Тернопільській обл.	в Україні	в Тернопільській обл.	в Україні	в Тернопільській обл.	в Україні	в Тернопільській обл.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
2012	13,6	17,4	2188	35	3403	122	3,3	7,4
2013	13,6	11,8	1576	34	3138	110	3,3	2,6
2014	12,1	9,6	1743	139	3661	77	2,5	1,7
2015	15,2	17,4	1217	32	3136	580	1,4	-
2016	16,6	-	3489	-	4139	-	-	-
Абсолютні відхилення								
2012/2013	1,0	-5,6	-612	-1	-265	-12	0	-4,8
2013/2014	-0,5	-2,2	167	105	523	-33	-0,8	-0,9
2014/2015	3,1	7,8	-526	-107	-525	503	-1,1	-
2015/2016	1,4	-	2272	-	1003	-	-	-

Джерело: [64, 65]

Знизилася питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промисловості продукції: у 2014 р. порівняно з 2013 р. – на 0,8%, у 2015 р. – на 1,1%. При цьому у 2014 р. на підприємствах Тернопільської області спостерігалася тенденція щодо зниження порівняно з 2014 р. питомої ваги підприємств, що впроваджували

інновації на 7,8%, питомої ваги реалізованої інноваційної продукції на 0,9%, освоєні інноваційні види продукції на 33 од. але тільки зросла кількість впроваджених інноваційних технологічних процесів на 105 од. Динаміка зазначених показників в наступні роки змінює свій напрям як в негативну, так і в позитивну сторону по підприємствах Тернопільської області. Загалом по Україні починаючи з 2015 р. зросла інноваційна активність підприємств за напрямками (табл. 2.2.).

Таблиця 2.2.

Інноваційна активність в Україні у 2012-2016 рр.

Роки	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями	Загальна сума витрат	У тому числі за напрямками						
			дослідження і розробки ¹	у тому числі		придбання інших зовнішніх знань ²	підготовка виробництва для впровадження інновацій ³	придбання машин обладнання та програмного забезпечення ⁴	інші витрати
				внутрішні НДР	зовнішні НДР				
	%		млн. грн.						
2012	17,4	11480,6	1196,3	965,2	231,1	47,0	-	8051,8	2185,5
2013	16,8	9562,6	1638,5	1312,1	326,4	87,0	-	5546,3	2290,9
2014	16,1	7695,9	1754,6	1221,5	533,1	47,2	-	5115,3	778,8
2015	17,36	13813,7	2039,5	1834,1	205,4	84,9	-	11141,3	548,0
2016	18,9	23229,5	2457,8	2063,8	394,0	64,2	-	19829,0	878,4
Абсолютні відхилення									
2012/2013	-0,6	-1918	441,7	346,9	95,3	40,0	-	-2505,5	105,4
2013/2014	-0,7	-1866,7	116,1	-90,6	207,1	-39,8	-	-431	-1512,1
2014/2015	1,26	6117,8	284,9	612,6	-327,7	-37,7	-	6026,0	-230,8
2015/2016	1,54	9415,8	418,3	229,7	188,6	-20,7	-	8687,7	330,4
Відносні відхилення									
2012/2013	-	-16,7	36,9	35,9	41,1	85,1	-	-31,1	4,8
2013/2014	-	-19,5	7,1	-6,9	63,3	-45,8	-	-7,7	-66,0
2014/2015	-	79,5	16,2	-50,2	-64,4	79,8	-	117,8	-29,6
2015/2016	-	68,2	20,5	-12,5	91,8	-24,4	-	77,9	60,3

Виходячи з даних табл. 2.2., збільшилася питома вага підприємств, що займалися інноваціями до 17,36% у 2015 р. та у 2016 р. до 18,9%. Позитивним є те, що зросла загальна сума витрат інноваційно-активних підприємств: з 7695,9 млн. грн. до 23229,5 млн. грн. У тому числі збільшилися витрати на дослідження і розробку – з 1196,3 млн. грн. у 2012 р. до 2457,8 млн. грн. у 2016 р. Зросли також витрати на внутрішні НДР з 965,2 млн. грн. у 2012 р. до 2063,8 млн. грн. у 2016 р.; витрати на придбання зовнішніх знань – з 231,1 млн. грн. у 2012 р. до 394,0 млн. грн. у 2016 р. На 6026,0 млн. грн. або 117,8% збільшилися у 2015 р. порівняно з 2014 р. витрати на придбання машин, обладнання та програмне забезпечення, однак інші витрати зменшилися на 230,8 млн. грн. або 29,6 %.

Аналіз інноваційної активності підприємств Тернопільської області у 2012-2015 рр. наведено у табл. 2.3., з якої видно, що у 2013 р. порівняно з 2012 р. знизилася на 5,2% питома вага підприємств, що займалися інноваціями, та у 2014 р. – на 2,2%, але зросла у 2015 р. порівняно з 2014 р. на 2,5%.

У 2013 р. порівняно з 2012 р. спостерігається скорочення загальної суми витрат по підприємствах Тернопільської області, що займалися інноваціями на 60681,0 тис. грн. або 71,4 %, у 2015 р. – на 42840,5 тис. грн. або 74,6 %, тільки у 2014 р. збільшилися на 33161,3 тис. грн.

Також збільшилась у 2014 р. порівняно з 2013 р. сума витрат на дослідження і розробки на 29348,8 тис. грн. Аналогічна ситуація спостерігається і по витратам на придбання інших зовнішніх знань, які зросли порівняно з 2013 р. на 49,2 тис. грн.

Найбільш суттєве зниження спостерігалось по загальній сумі витрат, витратам на дослідження і розробки, внутрішні НДР, придбання машин, обладнання та програмного забезпечення у 2015 р. порівняно з 2014р., а саме на 42840,5 тис. грн. або 74,6%, 22167,5 тис. грн. або 65,4%, 22629,7 тис. грн. або 66,7%, 19686,9 тис. грн. або 90,0% відповідно.

Таблиця 2.3.

**Аналіз інноваційної активності підприємств
Тернопільської обл. у 2012-2015 рр.**

Роки	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями	Загальна сума витрат	У тому числі за напрямками						
			дослідження і розробки ¹	у тому числі		придбання інших зовнішніх знань ²	підготовка виробництва для впровадження інновацій ³	придбання машин, обладнання та програмного забезпечення ⁴	інші витрати
				внутрішні НДР	зовнішні НДР				
	%		тис. грн.						
2012	22,3	84917,9	7649,4	5879,6	1769,8	6,1	X	76686,2	576,2
2013	17,1	24236,9	4566,5	4566,5	-	0,8	X	17354,5	2315,1
2014	14,9	57398,2	33915,3	33915,3	-	50,6	X	21863,2	1569,1
2015	17,4	14557,7	11747,8	11285,6	462,2	1,0	X	2176,3	632,6
абсолютні відхилення									
2012/2013	-5,2	-60681,0	-3082,9	-1313,1	-1769,8	-5,3	X	-59331,2	1738,9
2013/2014	-2,2	33161,3	29348,8	29348,8	-	49,2	X	20127,7	-746
2014/2015	2,5	-42840,5	-22167,5	-22629,7	462,2	-49,6	X	-19686,9	-936,5
відносні відхилення									
2012/2013	-	-71,4	-40,3	-22,3	-	-86,8	X	-77,3	301,7
2013/2014	-	136,8	642,6	642,6	-	-	X	25,9	-32,2
2014/2015	-	-74,6	-65,4	-66,7	-	-	X	-90,0	-59,6

Частка промислових підприємств, що впроваджували інновації у 2015-2016 рр. зросла на 3,1% і 1,4% відповідно до попереднього періоду(табл. 2.4). Збільшилася також кількість упроваджених інноваційних процесів на 2272 од. або на 186,7% відносно 2015р. така тенденція зберігається відносно кількості інноваційної продукції, виробленої у 2016 р. на 1003 од. або 31,9%; а частка реалізованої ін-

новаційної продукції в її загальному обсязі знизилась на 2,5% за 2014-2016рр.

Таблиця 2.4.

Інновації в промисловості України у 2014-2016 рр.

Показники	Роки			Абсолютні відхилення		Відносні відхилення	
	2014	2015	2016	2015/2014	2016/2015	2015/2014	2016/2015
Частка промислових підприємств, що впроваджували інновації, відсотків до загальної кількості обстеження	12,1	15,2	16,6	3,1	1,4	-	-
Впроваджено нових технологічних процесів	1743	1217	3489	-526	2272	-30,2	186,7
Освоєно виробництво інноваційної продукції, найменувань	3661	3136	4139	-525	1003	-14,3	31,9
Частка реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої продукції, відсотків	2,5	1,4	-	-1,1	-1,4	-	-

Кількість впроваджених інноваційних видів продукції в Україні за 2010-2015 рр. (табл.2 .5) показує, що необхідний аналіз проблем інноваційної діяльності в регіоні та країні для активізації інноваційних процесів у промисловому виробництві, чому повинні сприяти реалізація ефективної інноваційної політики на державному і регіональному рівнях.

Таблиця 2.5

**Кількість впроваджених інноваційних видів продукції в Україні
за 2010-2015 рр.**

Показники	Роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Впровадження інноваційних видів продукції, найменувань, у тому числі:	2408	3238	3403	3138	3661	3136
– нових для ринку	606	900	672	640	540	548
– нових тільки для підприємства	1802	2338	2731	2498	3121	2588
Впровадження нових технологічних процесів	2043	2510	2188	1576	1743	1217
з них маловідходних, ресурсозберігаючих і безвідходних	479	517	554	502	447	458
Абсолютне відхилення до попереднього періоду						
Впровадження інноваційних видів продукції, найменувань, у тому числі:		830	165	-265	523	-525
– нових для ринку		294	-228	-32	-100	8
– нових тільки для підприємства		536	393	-233	623	-533
Впровадження нових технологічних процесів		467	-322	-612	167	-526
– з них маловідходних, ресурсозберігаючих і безвідходних		38	37	-52	-55	11
Відносне відхилення до попереднього періоду						
Впровадження інноваційних видів продукції, найменувань, у тому числі:		34,5	5,1	-7,8	16,7	-14,3
– нових для ринку		48,5	-25,3	-4,7	-7,8	1,5
– нових тільки для підприємства		29,7	16,8	-8,5	10,6	-30,2
Впровадження нових технологічних процесів		22,8	-12,8	-27,9	10,6	-30,2
– з них маловідходних, ресурсозберігаючих і безвідходних		7,9	7,2	-9,4	-10,9	2,5

Аналізуючи кількість впроваджених інноваційних видів продукції на підприємствах, то вона зросла з 2408 од. у 2010 р. до 3136 од. у 2015 р., найбільше зростання було у 2011 р. та у 2014 р. на 34,5% та 16,7% відповідно.

Якщо розглядати в розрізі продукцію, яка є новою тільки для ринку та тільки для підприємства, то ситуація є неоднозначною. Перш за все, величина нової для ринку продукції протягом трьох років суттєво скорочувалась: у 2012р. – на 228 од. або 25,3%, у 2013р. – на 32 од. або 4,7%, у 2014р. – на 100 од. або 7,8%. Кількість продукції, яка є тільки новою для підприємства, суттєво зменшилась у 2013р на 233од. або 8,5% та у 2015р. – на 533 од. або 30,2%.

Тому, з метою забезпечення активізації інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості Тернопільської області необхідно активно впроваджувати відповідну політику на регіональному рівні, адже регіони з їх науково-технологічними, фінансово-економічними, виробничими та соціальними можливостями відіграють особливо важливу роль у процесі переходу економіки на інноваційний шлях розвитку. Проте сьогодні ми змушені констатувати, що за роки незалежності диференціація на рівнях соціально-економічного розвитку регіонів не лише не зменшилась, а навіть посилилася. Причина – у відсутності системного підходу до регіональної політики, низькому рівні планування стратегічного соціально-економічного розвитку областей, районів, міст і селищ [11, с. 129; 23, с. 111].

Тим часом, в умовах обмеженості бюджетних та фінансових ресурсів у країні розвиток інновацій неможливий. Забезпечення ефективного використання інноваційного потенціалу регіону має стати одним з пріоритетів діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Стратегія зміцнення можливостей для впровадження інновацій на підприємствах харчової промисловості має орієнтуватися на:

– забезпечення взаємодії сфер діяльності суб'єктів підприємницької діяльності у розвитку інноваційної діяльності;

- визначення і підтримку пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого, регіонального і місцевого рівнів;
- інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності;
- підготовку кадрів у сфері інноваційної діяльності;
- сприяння розвитку інноваційної інфраструктури [105, с. 518];
- формування та реалізацію галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм.

Основною метою підвищення ролі інноваційної складової є сприяння розвитку країни у соціальному, економічному та екологічному аспектах. Способи реалізації такого завдання вбачаються у створенні в регіонах України відповідних інституційних, правових, соціально-економічних та інфраструктурних умов підтримки інноваційних ініціатив [140, с. 167].

Потрібно наголосити, що регіональні програми інноваційного розвитку забезпечуються за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів. Однією із форм реалізації підтримки впровадження нововведень на підприємствах харчової промисловості Тернопільського регіону може стати створення центрів інноваційної діяльності на базі провідних вищих навчальних закладів і науково-дослідних організацій. Зокрема, кадрове забезпечення інновацій за рахунок створення програм навчання у державних навчальних закладах повинно сприяти як розвитку творчого потенціалу генераторів інновацій, так і створенню умов для прийнятливості спеціалістів до нововведень.

Аналіз наукових досліджень свідчить, що для підвищення рівня інноваційного розвитку необхідні наявність висококваліфікованих педагогів в освітніх установах, доступ до безперешкодного отримання оперативної інформації, заохочення і залучення школярів та студентів до наукових досліджень і розробок. Реалізація цих заходів зумовить внутрішню готовність населення до змін, що приведе до більш швидкого поширення інноваційних продуктів і переходу на масове виробництво [33, с. 196].

2.2. Аналіз впливу основних складових економічного механізму на інноваційний розвиток підприємств харчової промисловості

Основна проблема формування економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості, що б відповідав світовим потребам, полягає у використанні стимулів і важелів при формуванні сприятливих фінансово-економічних чинників, які сприятимуть розвитку і стимулюванню інноваційної активності в сучасних ринкових умовах. Важливим аспектом даної проблеми є регіональна складова національної інноваційної системи. Саме реалізація ефективної регіональної інноваційної політики сприятиме розвитку малих і середніх підприємств (зокрема, у менш благополучних регіонах), застосуванню більш досконалих методів виробництва (якісних і екологічно безпечних процесів, впровадження технологічних розробок і методів інноваційного менеджменту), розробці нових видів продукції та послуг, використанню нових можливостей у глобальній економіці.

Однак сьогодні формування регіональної інноваційної системи знаходиться на початковому етапі розвитку. Її організаційні елементи функціонують незалежно один від одного. Створювана інфраструктура інноваційної діяльності потребує доопрацювання, оскільки не виконує значної частини функцій, що визначають ефективність інноваційної діяльності [168, с. 4-5].

Аналізуючи структуру національної інноваційної системи, потрібно зазначити, що при досягненні результативності регіональної інноваційної політики виникає подвійна дилема. Перша дилема швидше теоретичного характеру, оскільки більшість теорій, концепцій і досліджень залишаються достатньо нечіткими, узагальнення ефективних концепцій на основі регіонального досвіду не відбувається [175, с. 253-254].

Друга дилема полягає у тому, що ефективна модель інноваційної політики одного регіону використовується як джерело для розвитку іншого, не враховуючи при цьому усіх його конкретних економічних, фінансових, ресурсних умов [193, с. 290-292].

У зв'язку з цим необхідний обмін досвідом учасників інноваційних процесів, що надасть змогу використовувати допоміжні інструменти і методи, котрі дозволять приймати ефективні рішення, уникати неточних висновків, які притаманні багатьом регіональним теоретичним концепціям. Використання оцінки, регіонального прогнозування, тестування і навчання повинні стати важливими напрямками у вирішенні даної проблематики.

Однак існує ряд інших важливих чинників, що перешкоджають упровадженню економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості, а саме:

- брак власних коштів;
- слабка фінансова підтримка з боку держави;
- низький платоспроможний попит на нові продукти;
- висока вартість нововведень;
- недостатній інноваційний потенціал підприємств;
- дефіцит висококваліфікованого персоналу;
- слабка стимулююча роль законодавства щодо інноваційної діяльності;
- нерозвиненість ринку нових технологій.

Тому першочерговими заходами у сфері підвищення ефективності функціонування інноваційної політики підприємств харчової промисловості, на нашу думку, є:

- інтеграція ресурсів та інтелектуального потенціалу науки, промисловості та бізнесу для інноваційної діяльності;
- удосконалення системи взаємозв'язку між учасниками інноваційного процесу, наприклад, наукові організації, вищі навчальні заклади із суб'єктами підприємницької діяльності з метою впрова-

дження нових технологій у виробництво та підвищення їх конкурентоспроможності. Також інноваційні заходи повинні сприяти обміну досвідом між регіонами через ряд супутніх заходів, включаючи створення міжрегіональних мереж;

- проведення дієвої економічної політики щодо учасників інноваційного процесу, стимулювання позабюджетного фінансування, створення інституційних та правових умов для розвитку венчурного інвестування у наукоємні проекти;

- спільне фінансування регіональних інноваційних програм та проектів;

- проведення регіональних конкурсів з метою виявлення ефективного практичного досвіду в управлінні інноваційними процесами на підприємствах харчової промисловості.

Беручи до уваги все вищесказане, ми вважаємо, що інноваційна політика підприємств харчової промисловості повинна зосереджуватися на заохоченні інновацій, які виступають стимулами при підготовці підприємства до умов нової економіки і подолання міжрегіонального технологічного розриву, що потребує застосування нових інструментів і методів управління [46, с. 161].

Встановлено, що методи, важелі і стимули, що наведені на рис. 1.11 економічного механізму управління підприємством впливають на конкурентоспроможність підприємства харчової промисловості, а саме:

- становище підприємства на фінансовому ринку;
- виробництво продукції, що користується попитом;
- якість продукції;
- потенціал підприємства в діловій співпраці;
- ступінь залежності від зовнішніх кредитів
- інноваційна діяльність;
- ефективність господарських і фінансових операцій [128, с. 52-54].

Вище перелічене дає змогу ще раз підтвердити важливість впливу інноваційних процесів у забезпеченні високих показників діяльності та розвитку конкурентних переваг підприємств харчової промисловості. У свою чергу, на формування інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості впливає державне регулювання даного процесу [76, с. 67-70].

Наукові дослідження дозволили стверджувати, що рівень розвитку країни залежить від рівня розвитку інноваційної діяльності, тому впровадження інновацій у ринкову економіку є одним із найпотужніших важелів конкурентної боротьби та економічного зростання підприємств харчової промисловості. Проте сьогодні існує велика кількість бар'єрів щодо одержання підприємствами доступу до передових технологій. Саме питанню інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості необхідно надавати великої ваги, оскільки тільки через такий розвиток можливе досягнення конкурентних переваг на внутрішніх та зовнішніх ринках [76, с. 67-70].

Це свідчить про те, що підприємства Тернопілля орієнтуються на випуск нової продукції; вихід на додаткові ринки з інноваційною продукцією, що дозволить спрямовуватися на задоволення потреб споживачів та зростання обсягів виробництва і реалізації продукції.

Інновації, як мотив інноваційної діяльності, з одного боку, повинні зосереджуватися на кращому, повнішому задоволенні запитів споживачів, а з іншого – на отриманні певного економічного ефекту.

Але, на жаль, за даними більшості експертів-науковців стан інноваційної діяльності в Україні, а також на підприємствах харчової промисловості відзначається нестабільністю. Основною причиною різкого зниження показників інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості є саме перехідний період в економіці країни. Свідченням цього є зміни в кількості промислових підприємств, що реалізували інноваційну продукцію у 2013-2015 рр. (додаток А).

Як видно з таблиці додатку А, кількість промислових підприємств, що реалізували інноваційну продукцію у 2013-2015 рр. постійно зменшувалась: у 2014 р. порівняно з 2013 р. – на 126 од. або 12,2%, а у 2015 р. порівняно з 2014 р. – на 3350 од. або 37,0%.

Кількість промислових підприємств, що реалізували інноваційну продукцію, котра є новою для ринку, також скорочувалась протягом 2013-2015 рр. Кількість таких підприємств порівняно з 2013 р. у 2014 р. знизилася на 35 од., а у 2015 р. – на 71 од. Таких змін зазнали промислові підприємства, що реалізували таку інноваційну продукцію, котра є новою тільки для підприємств: у 2014 р. частка таких підприємств скоротилась на 100 од., а у 2015 р. порівняно з 2014 р. – на 297 од.

Кількість промислових підприємств, що реалізували інноваційну продукцію за межі України, також змінювалася: у 2014 р. порівняно з 2013 р. знизилася на 49 од. або 14,2%, а у 2015 р. порівняно з 2014 р. – на 82 од. або 27,8%. Аналогічна ситуація спостерігається і по кількості підприємств харчової промисловості, що реалізували інноваційну продукцію у 2013-2015 рр. У 2014 р. порівняно з 2013 р. кількість підприємств харчової промисловості, що реалізували інноваційну продукцію знизилася на 56 од., порівняно з 2014 р. у 2015 р. – на 77 од. При цьому знизилася кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію (яка є новою для ринку), з 38 підприємств харчової промисловості у 2013 р. до 23 підприємств у 2015 р.

Скоротилась кількість підприємств харчової промисловості, що реалізували інноваційну продукцію, котра є новою тільки для підприємства, у 2014 р. порівняно з 2013 р. на 51 од., у 2015 р. порівняно з 2014 р. на 74 од. Знизилась частка підприємств харчової промисловості, що реалізували інноваційну продукцію за межі України із 57 у 2013 р. до 39 у 2015 р. Тобто темпи скорочення склали відповідно 17,5% і 17,0%.

Фінансування інноваційної діяльності є складовою економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості, тому, в процесі дослідження, приділили особливу увагу не лише динаміці питомої ваги підприємств, що впроваджували інновації, але і обсягам фінансування інновацій протягом 2010-2016 рр. (рис. 2.4.)

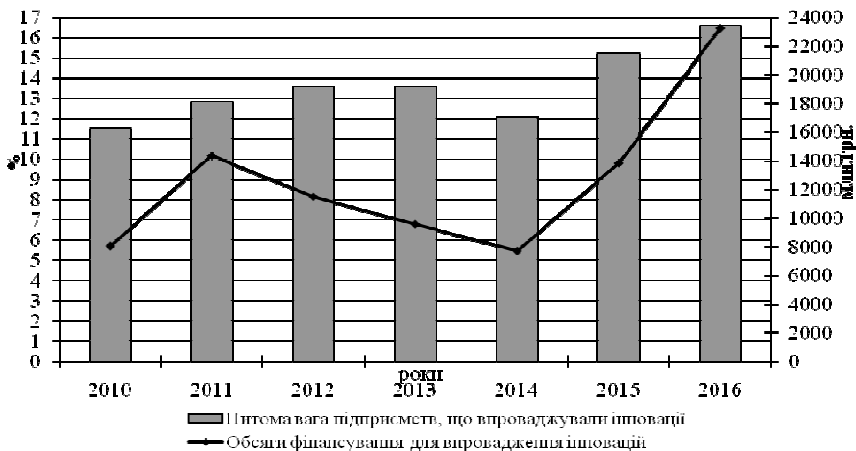

Рис. 2.2. Динаміка питомої ваги підприємств, що впроваджували інновації та обсягів фінансування інновацій в Україні за 2010-2016 рр. [64].

Рисунок 2.2. дає змогу простежити тенденцію зростання обсягів фінансування за 2010-2016 рр. для впровадження інновацій в Україні. Так, забезпеченість коштами за 2011 р. (14333,9 млн. грн.) порівняно з 2010 р. (8045,5 млн. грн.) зросла на 6288,4 млн. грн. Хоча обсяги фінансування у даний період і зростали, починаючи з 2012 р. спостерігається поступове скорочення до 9562 млн. грн. у 2013 р. та до 7695,9 млн. грн. у 2014 р., що, звичайно, не забезпечувало достатнього розвитку інноваційних процесів в Україні, проте у 2015 р. величина виділених коштів зросла у 2 рази до 13813,7 млн. грн., що значно покращило ситуацію. З іншого боку, протягом 2010-

2016 рр. відбулося збільшення самих промислових підприємств, що впроваджували інновації, на 5,1 %. Для порівняння: у США, Японії, Німеччині та Франції частка інноваційних підприємств становить 70-80% від їх загальної кількості, коли в Україні рівень інноваційної активності промислових підприємств у 2010 р. становило 11,5% від їх кількості, у 2011 р. – 12,8%, 2012 р. – 13,6% , 2014 р. – 12,1 %, 2015 – 15,2%, 2016 – 16,6 %. [49, с. 240].

У контексті висвітлення методів фінансування доцільно акцентувати увагу на джерелах фінансування інноваційних процесів, що дасть змогу більшою мірою оцінити стан інноваційного ринку України (рис. 2.3.).

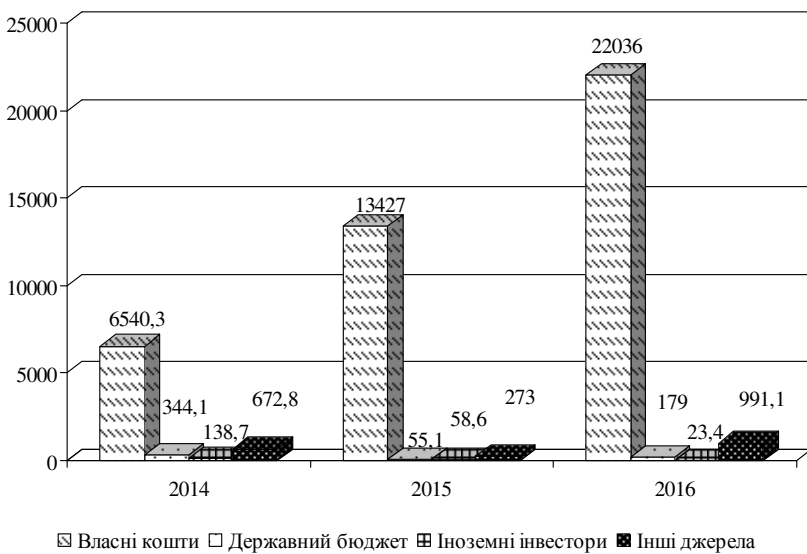

Рис. 2.3. Структура джерел фінансування інноваційного розвитку в Україні за 2014-2016рр., млн. грн. [64]

Із структури джерел фінансування інноваційної діяльності українських підприємств за 2015 р. видно, що власні кошти підприємств у загальному обсязі фінансового забезпечення інноваційної діяльності становлять 13427,0 млн. грн., що у відносному співвідношенні до загального обсягу фінансування становить 97,2%; у свою чергу спостерігається надто низька доля фінансування із державного бюджету – 55,1 млн. грн. (1,6%) [64].

У 2016 р. при фінансуванні інноваційного розвитку, як і у попередні роки, переважали власні кошти підприємств, однак частка фінансування інноваційного розвитку за рахунок Державного бюджету зросла в абсолютному значенні.

З іншого боку, структура джерел фінансування інноваційного розвитку підприємств в Україні 2014 року має інший характер. Якщо взяти до уваги обсяги фінансування за рахунок іноземних інвестицій, то їх обсяги становили 138,7 млн. грн., а за рахунок державних коштів фінансувалось на 344,1 млн. грн. [66].

Підвищення рівня іноземного інвестування забезпечить не тільки передачу капіталу, але й технологій, управлінського досвіду, навичок інновацій, чим сприяє розвитку галузі та просуванню вітчизняної продукції на зовнішні ринки [80, с.120].

Як висновок, фінансування інноваційного розвитку в Україні за рахунок коштів державного бюджету досить мізерне, ще й постійно зазнає скорочення. Проаналізувавши дану ситуацію, можна констатувати тільки одне, що з боку держави немає жодних спроб для стимулювання інноваційних процесів в Україні, що безпосередньо впливає на конкурентоспроможність підприємства.

Оскільки фінансові ресурси держави є обмеженими, гостро стоїть завдання підтримки інноваційного розвитку в першу чергу за рахунок приватного бізнесу, тобто ключовим питанням є збільшення фінансування інноваційної діяльності з боку підприємців, з наданням цьому процесу інституціонального наповнення у частині як регуляторної політики (зокрема, шляхом розширення можливостей

для залучення фінансових ресурсів венчурного характеру), так і формування нових організацій інноваційного типу, які працюють у тому числі й на основах державно приватного партнерства. Це дозволить подолати відставання України у цій сфері [20, с. 14].

У контексті дослідження впливу стимулів і методів економічного механізму на інноваційний розвиток підприємств харчової промисловості (див. рис. 1.12) доречно звернути увагу на загальну величину фінансування інноваційних процесів у Тернопільській області (рис. 2.4.).

Згідно з матеріалами статистичної звітності, що графічно зображена на рис. 2.4., видно, що темпи зростання загальної суми витрат на розвиток інновацій підприємств Тернопільської області є нестабільними. Так, упродовж 2010-2015 років обсяги фінансування збільшилась від 8100,2 тис. грн. до 14557,7 тис. грн. відповідно.

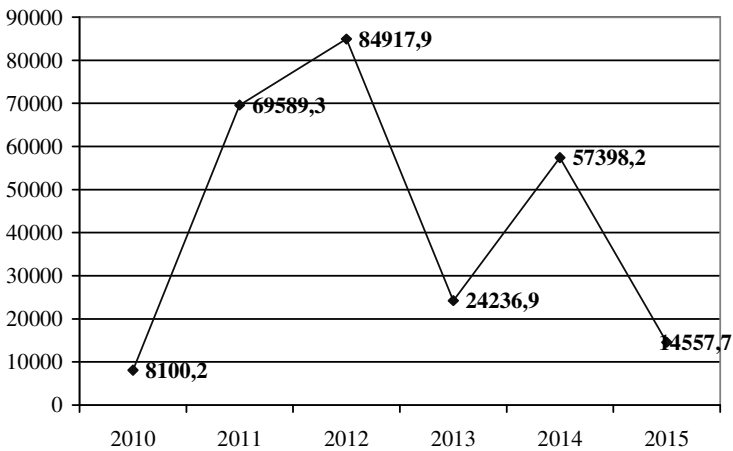

Рис. 2.4. Динаміка загальної суми витрат на розвиток інноваційних процесів у Тернопільській області за 2010-2015 рр. [65]

Проте, незважаючи на таку незначну позитивну динаміку, в останні роки спостерігається стійка тенденція до скорочення загальної суми витрат на розвиток інновацій. Зокрема, обсяги фінансування за 2013 р. (24236,9 тис. грн.) порівняно з 2012 р. (3250,0 тис. грн.) зменшилися приблизно у 3,5 рази. Також спостерігалася тенденція щодо зниження загальних витрат на розвиток інноваційних процесів з 57398,2 тис. грн. у 2014 р. до 14557,7 тис. грн. у 2015 р. Однак, тільки у 2011р. та у 2012 р. відбувається різке збільшення до 69589,3 тис. грн. та 84917,9 тис. грн. відповідно.

Однак такий аналіз не сприяє повному розумінню ситуації, тому потрібно узяти до уваги основні джерела інноваційної діяльності, їх обсяги, динаміку та структуру в загальному обсязі витрат (табл. 2.6.).

Таблиця 2.6.

**Джерела фінансування інновацій у Тернопільській області
за 2012-2015 роки, тис. грн.**

Показники	2012	2013	2014	2015
Загальна сума витрат	84917,9	24236,9	57398,2	14557,7
– у %	100	100	100	100
у т. ч. за рахунок власних коштів	83200,1	18703,4	57387,7	13204,7
– у %	97,9	77,2	99,9	90,7
державного бюджету	850,0	1381,2	-	-
– у %	1,0	5,7	-	-
іноземних інвесторів	-	-	-	-
– у %	-	-	-	-
інші джерела	867,8	4152,3	10,5	1353,0
– у %	1,1	17,1	0,1	9,3

Джерело: Розраховано за даними офіційної статистики [65].

Так, за аналізований період сума власних коштів підприємств на фінансування інновацій збільшилася у 8,5 раз і досягла 10333,9 тис. грн. (у 2000 році – 1213,1 тис. грн.), а їхня частка у загальному обсязі зросла на 19,9 %. Водночас спостерігається збільшення поточних видатків порівняно з 2005 роком на 1,2 %. Обсяги фінансування інноваційних робіт за рахунок коштів державного бюджету та інших джерел є нестабільними, і їх частка у загальному обсязі витрат є мінімальною.

Так, наприклад, за 2012-2015 роки питома вага коштів бюджету характеризується чіткою тенденцією до зниження (у 2012 році – 1,0 %, у 2013 році – 5,7 %) та повною відсутністю в 2014-2015 рр. Інша ситуація спостерігається щодо обсягів інших джерел надходження: абсолютна величина яких у 2012 р. становила 867,8 тис. грн., у 2013р. – 4152,3 тис. грн. та 1353,0 тис. грн. у 2015. Протягом досліджуваного періоду відсутні кошти іноземних інвесторів для сприяння інноваційного розвитку на Тернопільщині.

Аналіз динаміки і структури власних коштів у загальному обсязі витрат дає змогу стверджувати про наявність нестабільних тенденцій. Зокрема, фінансування інноваційного розвитку за рахунок даного джерела суттєво скоротилось у 2013р. до 18703,4 тис. грн. та у 2015р. до 13204,7 тис. грн. Якщо взяти до уваги 2014р., то фінансування за рахунок власних ресурсів порівняно з 2013 р. зросло у 3 рази і становило 57387,7тис. грн.

Таким чином, дослідження впливу форм та методів фінансування інноваційної діяльності при реалізації економічного механізму управління інноваційним розвитком пояснюють стримані темпи практичної реалізації інноваційної діяльності за умов відсутності джерел фінансування, максимальної частки власних коштів підприємств та мінімальної частки бюджетних коштів, що, у свою чергу, не приносить бажаних результатів ні економіці країни, ні бюджету Тернопільської області. Держава лише здійснює непряму підтримку інноваційних структур, але при відсутності значних прямих держа-

вних капіталовкладень, податкові пільги, надані законодавством, не здатні заповнити нестачу довгострокового фінансування інноваційної сфери. Податкова система держави також не стимулює залучення коштів комерційних банків і бізнес-структур. Ситуація погіршується ще й високим рівнем ризику цих вкладень. Швидкість упровадження інновацій і перехід її на рівень масового виробництва сповільнюється також через низький рівень сприйняття населенням інновацій, основним чинником, при задоволенні потреб якого, є надійність продукту як важеля економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості [125, с. 37].

Причиною такого стану є, практично, відсутність належних умов для ефективного здійснення інноваційної діяльності. На шляху здійснення безперервного та ефективного інноваційного розвитку підприємств постають перешкоди фінансового, політичного, правового, організаційного характеру.

У свою чергу, державою повинна проводитись всебічна політика нововведень, оскільки інновації є результатом комплексу заходів наукового, організаційного, економічного, фінансового, технічного та іншого спрямування. Тому для забезпечення стабільності, конкурентоспроможності та рентабельності підприємств, будь-які вжиті заходи повинні бути взаємопов'язаними та своєчасно реалізованими [83, с. 150-151].

В напрямі реформування економіки України вітчизняна наука потрапила під вплив негативних факторів, які гальмують розвиток її технічного й економічного прогресу, зокрема, це – низька інноваційна сприятливість промисловості України, що проявляється в обмеженому попиті вітчизняних підприємств на результати наукової та науково-технічної діяльності ВНЗ та НДІ, недостатнє бюджетне фінансування наукових досліджень і розробок; низька соціально-економічна привабливість роботи науковців у державних закладах,

фізичне і моральне старіння переважної частини матеріально-технічної бази наукових установ [37, с. 125].

Як результат, за даними офіційної статистики, за останні 10 років чисельність фахівців, які виконували наукові та науково-технічні роботи у вузівському секторі, скоротилася більш, ніж на 60 % і прийняла загрозливий характер для інноваційного розвитку країни та її економічної незалежності.

У 2015р. підготовку аспірантів та докторантів здійснювали 490 та 283 наукових установ відповідно, в яких навчалось 28,5 тис. аспірантів та 1,8 тис. докторантів. У 2015р. випущено 493 аспіранти та 563 докторанти. Із загальної кількості випущених тільки кожний четвертий аспірант і кожний третій докторант захистили дисертацію.

Якщо взяти до уваги Тернопільську область, то у 2015 році із 92 випущених аспірантів – 40 захистили дисертацію, а із 3 докторантів, які завершили навчання тільки 1 захищена докторська дисертація. Загалом, у 2015 році кількість аспірантів становила 439 осіб, а докторантів – 24 особи.

Досліджуючи поставлену проблематику, то доцільно звернути увагу на обсяги капітальних інвестицій на професійну, наукову, технічну діяльність та освіту за 2012-2016 роки (рис.2.5). Так, загальний обсяг капітальних інвестицій на всі види економічної діяльності в Україні було здійснено у 2016 р. на 359216,1 млн. грн., 2015 р. – 273116,4 млн. грн., у 2014р. – 219419,9 млн. грн., у 2013 р. – 249873,4 млн. грн., у 2012р. – 273256,0 млн. грн. [64]

Беручи до уваги професійну, наукову та технічну діяльність, то у 2012р. на розвиток наведеної діяльності було спрямовано 1,4% від загального обсягу капітальних інвестицій, у 2013р. –1,4%, у 2014р. – 1,3%, у 2015р. –1,5%, у 2016 р. – 1,8% Так, у відносному значенні ситуація стабільна і одночасно критично низька, хоча в абсолютному значенні у 2012р. обсяг капітальних інвестицій на розвиток професійної, наукової та технічної діяльності становив 9021,3 млн. грн.

Рис. 2.5. Динаміка капітальних інвестицій на професійну, наукову, технічну діяльність та освіту за 2012-2016 роки [64]

Якщо проаналізувати розвиток освіти, то вкладення в неї в 3 рази менші відносно професійної та наукової діяльності. Тому для країни освіта та інновації у взаємозв'язку з промисловістю повинні бути одні з найбільш важливих напрямків розвитку з точки зору довгострокової перспективи країни, її потенціалу та конкурентоспроможності у сучасному світі. Якщо взяти до уваги Глобальний Інноваційний Індекс (The Global Innovation Index), то Україна в цьому рейтингу посідає 50 місце, випереджаючи Тайланд, що є найвищим показником за останнє десятиліття [173].

Global Innovation Index 2017 включає 7 субіндексів [173]: 1) Інститути (включає політичне середовище, законодавче та бізнес-середовища), 2) Людський капітал, дослідження та розробки, 3) Інфраструктура, 4) Розвиненість ринку (кредитування, інвестиції та рівень конкуренції); 5) Розвиненість бізнесу (знання працівників, сприйняття знань, інноваційні зв'язки), 6) Знансвий та технологічний виходи, 7) Креативний вихід (нематеріальні активи, он-лайн творчість, творчі товари та послуги).

Щодо сильних сторін інноваційної системи України, треба відзначити, що за індикативним показником «Освіта» країна входить до 30 кращих у рейтингу країн, за показником «Вища освіта» – має 26 ранг, а за третім показником (в групі субіндексу «Людський капітал, дослідження та розробки») «Дослідження та розробки» Україна має 51 ранг серед країн світу. [173].

За даними Звітів про індекс глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму за 2016–2017 рр., Україна посіла 85 місце. досягла другої стадії розвитку – країни з ефективноорієнтованою економікою. Відтак, визначальними чинниками конкурентоспроможності для України є: вища та професійна освіта, ефективність товарних ринків, ефективність ринку праці, розвиненість фінансового ринку, технологічна готовність, обсяг ринку. За методикою Всесвітнього економічного форуму, для країн, які в загальному рейтингу не досягли 50-го місця, будь-яка окрема складова індексу, що відповідає значенню рейтингу вище, ніж 51-е місце, вважається відносною конкурентною перевагою. Тому «Вища та професійна освіта», «Охорона здоров'я та початкова освіта» та «Обсяг ринку» є конкурентними перевагами України [183].

Як свідчать дані, то Україна тримається практично на одному і тому ж рівні. Тому, без радикальних, але ефективних нових правил, норм, законів неможливо реалізувати та розвивати власний інтелектуальний потенціал.

Тому, в сучасному світовому просторі інноваційний розвиток не розглядають без побудови нового інноваційного інтелектуального ресурсу. Як прикладом для України може стати Швейцарія, яка показує найкращі результати серед передових країн світу щодо відкритості економіки та інтегрованості у неї людського капіталу [66]. А також Швеція, у якої добре організована та ефективна робота державних інститутів при впровадженні інноваційних процесів, високий рівень кваліфікованості та постійне оновлення персоналу у сфері інноваційних технологій та процесів, велика кількість універ-

ситетів та студентів, що пропонують та впроваджують інновації. При цьому, інноваційна ідея, відповідно до законодавства, належить дослідникові, – університети орієнтовані на впровадження досліджень та реалізації їхніх продуктів на ринок, тобто мають підприємницький характер. Ключовим фактором успіху інноваційного розвитку Швеції є тривалі масштабні вкладення в розвиток науки. [172]

Так, важливо виділити чинники, що негативно впливають на впровадження економічного механізму інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості:

- відсутність достатніх джерел фінансування;
- високі кредитні ставки;
- слабка зацікавленість виробників у впровадженні нових розробок;
- нестача коштів для розроблення та впровадження нововведень;
- недосконалість податкової системи та пільгового режиму для здійснення інноваційної діяльності;
- міграція фахівців високого рівня, науковців у США, та країни Європи;
- інноваційна політика не має чіткої спрямованості у вирішенні конкретних регіональних економічних проблем, у їхній реструктуризації з врахуванням ринкових чинників;
- відсутність науково-методологічної бази формування інноваційної системи;
- державне управління інноваційною діяльністю здійснюється без чітко сформульованої стратегії науково-технологічного та інноваційного розвитку, інтегралу її реалізації, послідовної на вираженій зовнішньої та внутрішньої економічної політики;
- пріоритети інноваційного розвитку проголошені формально, механізми їх реалізації не відпрацьовані;

- відсутність координацій у діях суб'єктів інноваційної діяльності;

- базове законодавство, необхідне для формування в Україні розвинутого ринку інноваційної продукції, вже значною мірою створене, його практичне використання стримується вкрай недосконалою інфраструктурою, не сформованістю системи захисту інтелектуальної власності;

- повільне формування в Україні сучасного і масштабного ринку інноваційної продукції;

- продукція високотехнологічних галузей не знаходить збуту в інших сферах через великий технологічний відрив і відсутність мотивації до її використання, що суттєво знижує ефект інновацій.

З метою формування ефективного економічного механізму управління інноваційним розвитком та забезпечення успішного його впровадження на підприємствах харчової промисловості необхідно здійснити: упорядкування та вдосконалення законодавства, що регламентує діяльність інноваційного підприємництва; адаптацію нормативно-правової бази інноваційної діяльності до принципів та норм Європейського Союзу; формування та розвиток діяльності системи виробничо-технологічного забезпечення, сертифікації і просування розробок; сприяння відновленню функціонування патентних підрозділів на підприємствах державної форми власності; створення підрозділів з питань охорони інтелектуальної власності в центральних органах виконавчої влади; удосконалення та спрощення процедури експертизи та реєстрації інноваційних структур та їх проєктів; активізацію інвестиційної діяльності для розвитку інноваційної інфраструктури.

Однак, незважаючи на всі перераховані вище негативні тенденції, доцільно, на нашу думку, з метою підсилення впливу стимулів, важелів і методів в економічному механізмі управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості здійснити наступні кроки:

- розробити і запровадити надання пільг промисловим підприємствам, що впроваджують і реалізують інноваційну продукцію;
- поширити практику надання іншим підприємствам середньострокових кредитів зі знижкою кредитної ставки;
- мотивувати працівників до інноваційної діяльності;
- політика підприємства повинна мати інноваційну спрямованість;
- удосконалити нормативно-правову базу для забезпечення розвитку інноваційної системи України;
- органічно увести всі окремі елементи інноваційного розвитку в єдину активно і цілеспрямовано функціонуючу національну інноваційну систему, що можливо лише за умови дії потужних системоутворюючих чинників;
- створити високоефективну систему телекомунікації, запровадити новітні методи передачі та обробки інформації в усіх сферах людської діяльності, забезпечити якнайшвидшу інтеграцію України в світовий інформаційний простір;
- сформувати загальнодержавні системи автоматизованого пошуку, збору, накопичення, аналітичної обробки, систематизації, консолідації, зберігання, розповсюдження і надання інформації у сфері науково-технологічного та інноваційного розвитку, єдиної системи обліку електронних інформаційних ресурсів держави;
- забезпечити через систему інформаційних ресурсів національної інноваційної системи широкомасштабне використання існуючого науково-технічного доробку (зокрема, баз даних НДДКР) щодо його інноваційного впровадження та підвищення рівня науково-технічного потенціалу у сфері інноваційної діяльності;
- здійснити ефективну інвестиційну, податкову та амортизаційну політики;
- визначити території інноваційного розвитку як такі у межах одного чи декількох муніципальних утворень, основу економічного розвитку яких складає створення та реалізація конкурентоспромож-

ної наукомісткої продукції, а також надання послуг щодо її створенню;

– підготовку кадрів відповідної кваліфікації для високотехнологічних галузей, а також менеджерів інноваційної діяльності [115, с. 45-49].

Упровадження запропонованих вище напрямів активізації інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості можливе за умови активної участі держави в реалізації даних цілей. Саме це дасть змогу значно підвищити рівень інноваційної активності таких підприємств, стабілізувати прискорений процес оновлення виробництва, ефективно використовувати внутрішні та залучені зовнішні інвестиції в інноваційній діяльності. Крім того, впровадження інновацій на підприємствах харчової промисловості сприятиме розширенню асортименту продукції, створенню нових ринків збуту в Україні, збереженню і розширенню традиційних ринків збуту, забезпеченню відповідності сучасним правилам і стандартам, зростанню виробничих потужностей, покращенню умов праці [5, с. 28-33].

На нашу думку, створивши умови для розвитку в країні інноваційної економіки, держава зможе забезпечити конкурентоспроможність підприємств, у тому числі й харчової промисловості. Тільки інноваційні процеси забезпечать успішну діяльність підприємств України, що, у свою чергу, сприятиме економічному зростанню, підвищенню добробуту громадян, здійсненню державою ефективною соціальною політики, наближенню її до європейських стандартів [48, с. 125].

2.3. Вплив економічного механізму на конкурентоспроможність продукції і кінцеві результати діяльності підприємств харчової промисловості

У сучасних умовах швидкозмінний світ вимагає від підприємств зовсім інших методів управління, ніж у минулому столітті. Скорочення життєвого циклу продукту, зростаючі потреби ринку і споживачів змушують виробників пристосовуватися до кон'юнктури, що змінюється. У вигравші опиняється той, хто швидше за усіх здатний реагувати на зміни в суспільстві й утілювати в життя задумане, тобто використовувати свої інноваційні можливості [6].

На початку ХХІ ст. управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості стало важливим інструментом підвищення ефективності їх діяльності. Характерною рисою сучасності є взаємопроникнення стратегічного й інноваційного управління. Це пов'язано з тим, що інновації визначають основну лінію перспективного розвитку підприємства. Впровадження нової технології, пропозиція зовсім інших товарів і послуг, формування нових ринків або введення нових організаційних форм дозволяє підприємствам харчової промисловості збільшити підсумкову цінність для споживачів. Нові види бізнесу дають можливість підприємствам досліджуваної галузі створити додаткові джерела грошового потоку, а, отже, збільшити вартість акцій і здійснювати наступні капіталовкладення в подальшу розробку товарів, послуг та процесів. Такий кругообіг є основою зростання і розвитку підприємств харчової промисловості. Це їм дозволяє зберігати свою конкурентоспроможність на ринку [157, с. 54].

Використання економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств, що наведений на рис. 1.13 передбачає використання інноваційного потенціалу, який направлений на задоволення потреб клієнтів, споживачів, контрагентів, держави, регіо-

нів і підприємства. Даної мети можна досягти завдяки використанню методів та важелів управління. До важелів в процесі планування інноваційного розвитку належать обсяги виробництва, ціна, які можна збільшувати завдяки підвищенню якості інноваційної продукції, що супроводжується високим рівнем конкуренції на ринку. Збільшення щільності конкуренції практично на усіх внутрішніх ринках призводить до постійних вкладень у розробки нових технологій і продуктів, і вже давно є присутнім в усіх розвинених країнах [116].

У сучасних умовах управління інноваційним розвитком на основі впровадження економічного механізму отримує усе більшу вагу для успішної фінансово-господарської діяльності підприємств харчової промисловості, стає важливим інструментом конкурентної боротьби [24, с. 21].

Одним із важелів, що забезпечує високий рівень конкуренції є ціна на товари або послуги. Очевидно, що найбільш гарантованим способом збереження прибутку може бути або створення посправжньому оригінальних конкурентних переваг своєї продукції, або вихід на такі ринки, де немає жорсткої конкуренції. Дані способи передбачають використання зовсім не нового, але ефективного в сучасній економіці методу конкурентної боротьби, відомого як застосування інновацій у своєму бізнесі [116].

Конкурентні переваги повинні підприємствам харчової промисловості досягати позитивних фінансових результатів (табл. 2.7.).

Як видно з табл. 2.7, підприємства харчової промисловості у 2012 р. та у 2013р. отримали прибуток у розмірі 10421,2 млн. грн. та 9447,9 млн. грн. відповідно. Водночас з 2014 р. підприємства почали отримувати збиток у розмірі – 14723,6 млн. грн., що пояснюється фінансово-економічною та політичною кризою. Якщо взяти до уваги діяльність підприємств переробної промисловості загалом, то вона є збитковою із погіршенням показників результату діяльності з кожним наступним роком.

Таблиця 2.7.

**Фінансові результати від звичайної діяльності підприємств
до оподаткування за видами промислової діяльності
за 2012-2016 рр., млн. грн.**

Вид економічної діяльності	Роки				
	2012	2013	2014	2015	2016
Промисловість у т.ч	21353,4	13698,3	-166414,0	-181360,9	-7569,6
Добувна промисловість	15698,3	15838,1	-4764,7	-21973,8	23456,0
Переробна промисловість у тому числі	-1842,4	-1897,2	-135282,9	-121774,3	-25938,2
– виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	10421,2	9447,9	-14723,6	-14600,5	-5965,2
– машинобудування	13322,8	5526,9	-20501,5	-12651,6	1696,2
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	7570,5	1264,1	-24175,5	-35379,1	-2978,5
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	-73,0	-1506,7	-2190,9	-2233,7	-2108,9
Абсолютне відхилення до попереднього періоду					
Промисловість у т.ч		-7655,1	-180112,3	-14946,9	173791,3
Добувна промисловість		139,8	-20602,8	-17209,1	45429,8
Переробна промисловість у тому числі		-54,8	-133385,7	13508,6	95836,1
– виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів		-973,3	24171,5	123,1	8635,3
– машинобудування		-7795,9	-26028,4	7849,9	14347,8
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря		-6306,4	-25439,6	-11203,6	32400,6
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами		-1433,7	-684,2	-42,8	124,8

Джерело: [155]

У 2012 р. і 2013р. спостерігається отримання прибутку підприємствами промисловості загалом у розмірі 21353,4 млн. грн. та 13698,3 млн. грн. Починаючи з 2014р., прослідковується аналогічна ситуація, а саме у 2014р. збиток підприємств становив 166414,0 млн. грн., у 2015 р. фінансовий результат зменшився на 14946,9 млн. грн., а у 2016р. покращився на 173791,3 млн. грн., хоча підприємства залишились збитковими (рис.2.6). Інша динаміка спостерігається на підприємствах добувної промисловості, так, у 2016р. результат їх діяльності став прибутковим у розмірі 23456,0 млн. грн.

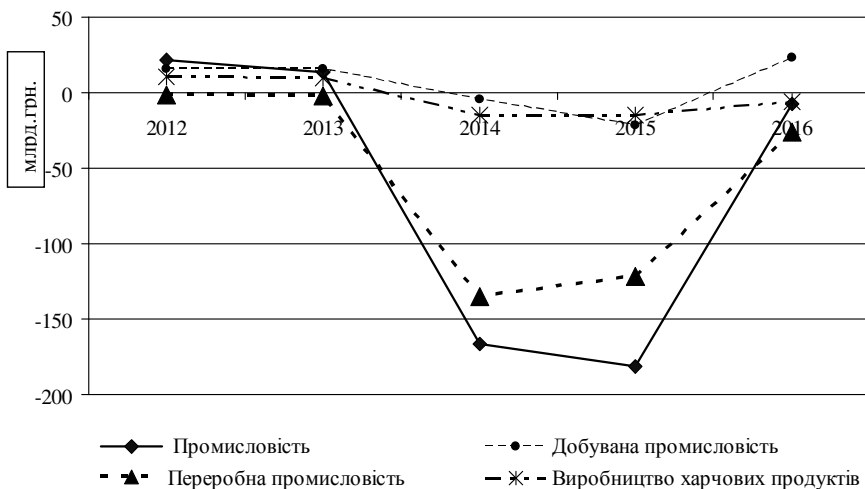

Рис. 2.6. Фінансовий результат діяльності підприємств за 2012-2016 рр. [155]

Упровадження інновацій розглядається науковцями і керівниками як єдиний спосіб підвищення конкурентоспроможності продукції підприємств харчової промисловості, підтримка високих темпів розвитку і рівня прибутковості. Тому підприємства харчової промисловості, долаючи економічні труднощі, почали своїми силами провадити розробки у сфері продуктових і технологічних інновацій.

Якість товарів і послуг також є важелем економічного механізму управління підприємством, що забезпечує зростаюче різноманіття нової продукції з одночасним скороченням часу її виведення на ринок, посилення конкуренції, що в свою чергу викликає необхідність адекватного реагування товаровиробників на зміни зовнішнього середовища [150, с. 208].

Інновації стали промисловою релігією ХХ століття. Для бізнесмена вони є основним засобом підвищення прибутків, ключем до нових ринків збуту. Уряди роблять ставку на інновації, коли намагаються здолати економічну кризу. Пріоритети інноваційного розвитку давно замінили популярну в післявоєнні роки концепцію «благополучної економіки» [156].

Інноваційний розвиток підприємств харчової промисловості відбувається, як правило, шляхом освоєння різноманітних інновацій. Останні можуть стосуватися усіх сфер діяльності суб'єктів господарювання. Слід зазначити, що будь-які досить серйозні інновації в одній сфері діяльності підприємства, зазвичай, вимагають негайних змін у суміжних ділянках, а іноді і загальної перебудови організаційних структур менеджменту.

Наукові дослідження свідчать, що інновації – запорука успішного розвитку підприємства харчової промисловості, що є мотивом її здійснення. Навіть якщо підприємство постійно модернізує свої товари, ринки, де виробник працює, вони можуть увійти до стадії спаду, і підприємствам, що прагнуть до розвитку, час від часу доводиться «висаджуватися на нові території». Крім того, інновації мають вирішальне значення для підтримки або підвищення рівня прибутковості, що також виступає мотивом в економічному механізмі управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості. Під «пресом» конкурентної боротьби показники рентабельності досить швидко після виходу товарів на ринок починають скорочуватися. Модернізація продукту і розширення спеціалізації до-

зволяє, у кращому разі, підтримувати рівень прибутку, а дійсно значний дохід приносять тільки по-справжньому новаторські товари.

Використання економічного механізму управління інноваційним розвитком на промислових підприємствах у 2017 р. дозволило їм працювати рентабельно, але частка збитково працюючих підприємств складала 31,2% (табл. 2.8.).

Таблиця 2.8.

**Основні показники розвитку промислових підприємств
у 2012-2017 рр.**

Показники	Роки					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Обсяг реалізованої продукції (у фактичних цінах), млрд. грн.	1367,9	1322,4	1428,8	1776,6	2158,0	1721,4
Рентабельність операційної діяльності підприємств, %	5,0	3,9	-4,1	1,0	7,4	січ.- жовт. 10,7
Частка збиткових підприємств, %	35,5	34,1	33,7	26,3	26,6	січ.- черв. 31,2
Середньооблікова кількість штатних працівників, тис.	10123	9720	8959	8056	7868	січ.- черв. 7696,7
Середньомісячна номінальна заробітна плата на 1 штат. працівника, грн.	3041	3282	3480	4195	5183	7410

Джерело: [121]

Як видно з табл. 2.8., обсяги реалізованої продукції за 2012-2016 рр. динамічно зростали з кожним роком за винятком 2013 р. внаслідок фінансово-економічної кризи. За десять місяців 2017 р. проявилася позитивна тенденція щодо рентабельності операційної діяльності, яка становить 10,7%, однак в попередні роки була 2012 р. – 5,0%, у 2013 р. – 3,9, у 2015 р. – 1,0 % та у 2016р. – 7,4%. Частка збиткових підприємств протягом 2012-2015 скорочувалась з кожним наступним роком: у 2013р. – на 1,4%, у 2014р. – на 0,4%, у 2015р. – на 7,4%, а з 2016р. збільшилась на 0,3%,

Використання мотивів, важелів і методів економічного механізму в процесі управління інноваційним розвитком – першочергове завдання вищого керівництва підприємств харчової промисловості. Конкурентні переваги на основі впровадження інновацій, разом з прибутком, потрібно розглядати як найважливіше організаційне завдання підприємств харчової промисловості.

Як видно з табл. 2.8., середньооблікова кількість штатних працівників у промисловості знизилася, що є свідченням упровадження інноваційного обладнання та інноваційних технологій [18, с. 292].

Інноваційна діяльність пов'язана з підвищення ризику при позитивних результатах реалізації нововведень, однак це призводить до підвищення рівня конкурентоспроможності продукції та зниження витрат виробництва підприємств харчової промисловості.

Як свідчить статистика, діяльність із створення і впровадження інновацій, незважаючи на великий ризик, характеризується високою прибутковістю, в середньому більше, ніж утричі, що перевищує середній прибуток інвестицій в економічно розвинених країнах [88, с. 158].

Серед різних методів і засобів посилення конкурентного статусу підприємств харчової промисловості особливе місце сьогодні займає активізація інноваційних процесів, більшість яких – створення нової продукції, послуг, інформації, інтелектуальних цінностей, тобто новаторський процес постійного пошуку нових можливо-

стей, уміння використовувати для вирішення постійних завдань нові матеріали й інтелектуальні ресурси з різноманітних джерел.

Основні переваги інноваційного шляху розвитку підприємств харчової промисловості представлені на рис. 2.7.

Рис. 2.7. Основні переваги інноваційного розвитку підприємства харчової промисловості

Для активізації інноваційної діяльності підприємствам харчової промисловості потрібна державна підтримка розробки і впровадження конкурентоздатних продуктів, обов'язково заснованих на патентоспроможних винаходах. Важливо розробити систему надання пільг і субсидій підприємствам, що роблять подібні продукти, оскільки саме на їхню долю випадають великі витрати і значні ризики. Винахідники ж, у свою чергу, знаючи про заохочення, що надаються виробникам продуктів на базі їх винаходів, будуть більш якісно і серйозно підходити до проблеми створення нового винаходу і до встановлення здорової справедливої ціни за використання ліцензії на нього. Така політика, навіть не будучи безпосередньо спрямованою на стимулювання створення винаходів, оживить попит на них, підвищить рівень мотивації винахідницької діяльності [89, с. 2].

Крім того, в сучасних умовах постійних змін, головним бар'єром щодо стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності є недосконале податкове законодавство. А саме, всі податкові пільги, що існують, згідно із Податковим кодексом стимулюють розвиток у тій чи іншій галузі, без урахування інноваційної компоненти. На сьогодні необхідним є формування пільг з урахуванням саме інноваційної складової того чи іншого проекту [30, с.14].

Варто відзначити і такий факт, що мотивація розвитку економіки країни неможлива без конкретних гарантій держави і бізнесу в подальшій затребуваності фахівців, у їх високому заробітку, хороших умовах праці і соціальної захищеності. Для цього потрібне реформовування і коригування структури державного, регіонального, а також муніципального замовлень на підготовку і перепідготовку кваліфікованих працівників [85, с. 3-4].

На сучасному етапі розвитку слабкою ланкою ефективного менеджменту діяльності підприємств харчової промисловості є механізм управління інноваціями. В умовах ринку інновації підприємств досліджуваної галузі повинні сприяти інтенсивному розвитку економіки, забезпечувати прискорення впровадження останніх досягнень науки і техніки у виробництво, повніше задовольняти потреби споживачів у різноманітній високоякісній продукції і послугах (табл. 2.9.).

Обсяг реалізованої продукції підприємств харчової промисловості у 2013 р. зріс порівняно з 2012 р. на 7569,3 млн. грн. або 3,0%, з 2014 р. – на 48952,9 млн. грн. або 19,3%, з 2015 р. – на 95631,3 млн. грн. або 31,6%, з 2016 р. – на 64395,7млн. грн. або 16,2%, що є позитивним для даних підприємств, а також свідченням спрямованості інновацій направлені на інтенсивний розвиток підприємств харчової промисловості, що забезпечує зростання їх обсягів реалізації інноваційної продукції.

Таблиця 2.9.

**Обсяг реалізованої промислової продукції (робіт, послуг)
за видами діяльності у 2012-2017 роках, млн. грн.**

Види економічної діяльності	Роки					
	2012	2013	2014	2015	2016	січ.-жовт. 2017
Промисловість	1367925,5	1322408,4	1428839,1	1776603,7	2158030,0	1721428,0
Добувна промисловість	143941,9	151575,3	154700,8	191599,3	240150,3	1376102,8
Переробна промисловість	871146,6	817734,3	903735,3	1139213,2	1312729,0	1118881,7
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	245869,7	253439,0	302391,9	398023,2	462418,9	364846,1
Абсолютне відхилення до попереднього періоду						
Промисловість		-41384,1	106430,7	347764,6	381426,3	-436602
Добувна промисловість		7633,4	3125,5	36898,5	48551	1135952,5
Переробна промисловість		-53412,3	86001	235477,9	173515,8	1312729
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів		7569,3	48952,9	95631,3	64395,7	-97572,8
Відносне відхилення до попереднього періоду						
Промисловість		-3,0	8,0	24,3	21,5	-20,2
Добувна промисловість		5,3	2,1	23,8	25,3	
Переробна промисловість		-6,1	10,5	2,0	15,2	-14,8
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів		3,0	19,3	31,6	16,2	-21,1

Джерело: [124]

Аналіз обсягу реалізованої промислової продукції за видами діяльності підприємств Тернопільської області за 2012-2017 рр. наведено у додатку Б.

Дані наведені у додатку Б показують, що у 2013 р., 2015 р., 2016 р. обсяг реалізованої промислової продукції зріс на 385,2 тис. грн., 8092,7 тис. грн. та 2944,5 тис. грн. відповідно. При цьому змінилася структура обсягу реалізованої промислової продукції за видами економічної діяльності. У 2016 р. питома вага обсягу реалізованої продукції підприємствами переробної промисловості зменшилася порівняно з 2015 р. на 13,9%.

Змінилася також структура обсягу реалізованої продукції підприємствами харчової промисловості у структурі переробної у 2014 р. порівняно з 2013 р. вона зросла на 9,2%, у 2015 р. порівняно з 2014 р. зростання склало тільки 1,1%. Але у з 2013 і 2016 рр. питома вага обсягу реалізованої продукції підприємствами харчової промисловості знизилася на 11,4% і 12,7% відповідно, що є свідченням того, що питома вага реалізованої продукції підприємствами харчової промисловості знизилася порівняно з до кризовим періодом. Така ситуація є підтвердженням того, що на підприємствах харчової промисловості Тернопільської області з метою забезпечення зростання обсягів реалізованої продукції для задоволення потреб населення необхідно впроваджувати інновації для створення їх інноваційного розвитку.

Проблема формування, становлення й інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості полягає в тому, що цей процес повинен проходити в дуже стислі терміни за відсутності багатьох умов для його розвитку.

Що стосується харчової промисловості, то більшість інновацій тут – це імітації і адаптації до існуючого рівня розвитку організації. Тому потрібно вести спостереження за новими і цікавими рішеннями, які з успіхом використовують інші. Нова ідея може бути оригінальною не лише в галузі застосування до рішення конкретної про-

блеми. Якщо інноватор прагне придумувати цікаві ідеї, то він повинен знати, що кращі з них можна запозичити. Геніальність тут полягає в тому, як застосувати чуже рішення до своєї проблеми. Можливо воно спрацює без будь-яких змін, як є, але ймовірніше за все, для ідеї буде потрібно деяка адаптація. Тому на перше місце тут можна було б виділити проблему сприйняття й усвідомлення майбутньої інноваційної діяльності, мотивації персоналу щодо можливих ефективних змін і стратегічних напрямів інноваційного розвитку підприємств. Сьогодні тільки ті підприємства, які орієнтовані на постійне технологічне, організаційне і кадрове удосконалення, можуть розраховувати на успіх у довгостроковій конкуренції [56, с.17].

Розвиток підприємств харчової промисловості разом з іншими галузями є основним джерелом інноваційного розвитку і сприяє переходу країни на постіндустріальний етап. Необхідність стабільного функціонування підприємств харчової промисловості для економіки визначається тим фактом, що даний сектор економіки залишається постачальником продуктів харчування для населення. Від міри розвиненості підприємств харчової промисловості, зрештою, залежить рівень життя населення.

Рівень інноваційної активності на підприємствах харчової промисловості після кризового падіння у декілька разів і зараз залишається низьким, механізми просування перспективних розробок у виробництво працюють неефективно. Починаючи з 90-х рр. ХХ століття у розвиток підприємств харчової промисловості додаткові кошти не вкладалися. У результаті цього швидкими темпами відбувався фізичне зношування основних виробничих фондів підприємств. Роботи зі створення і впровадження у генерування нових високоефективних технологій не мали достатнього фінансування для випуску конкурентоздатної інноваційної продукції.

У сучасних економічних умовах необхідним ресурсом для реалізації нововведень, ефективним організаційно-управлінським інструментом розвитку підприємств харчової промисловості і підви-

щення її конкурентоспроможності є власний капітал. Наведене твердження актуальне саме для підприємств харчової промисловості, де результат функціонування господарюючих суб'єктів безпосередньо залежить від успішної реалізації НДДКР у межах інноваційних програм.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

3.1. Використання самооцінки як ефективного інструменту економічного механізму при управлінні інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості

Послідовна реалізація проголошеного курсу на розвиток підприємств України в умовах СОТ та європейської інтеграції вимагає прискорення підготовки вітчизняних підприємств до жорстких умов міжнародних ринків, що може бути досягнуто тільки через упровадження ефективних систем менеджменту, застосування сучасних інструментів управління ними. Для підтримки цього руху надзвичайно важливо гармонізувати вітчизняні підходи у галузях стандартизації, акредитації, підтвердження відповідності з європейською практикою. На внутрішньому ринку реалізується курс щодо створення умов для вільної, рівноправної конкуренції усіх суб'єктів господарювання, коли запорукою успіху будуть спроможність стабільно випускати високоякісну продукцію за конкурентоздатною ціною.

Впровадження економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості (рис. 1.13) пе-

редбачає задоволення потреб споживачів, клієнтів, кредиторів, контрагентів, держави на основі використання інноваційного потенціалу. Ми вважаємо за доцільне в процесі впровадження економічного механізму управління інноваційним розвитком використовувати у подальшому модель ділового удосконалення.

Модель ділового удосконалення, що розроблена Європейським фондом управління якістю 15 років назад, є узагальненою моделлю ідеальної системи управління для підприємств, що орієнтовані на підвищення конкурентоспроможності. Модель заснована на філософії постійного вдосконалення бізнесу, на системному підході до управління, що враховує інтереси усіх зацікавлених сторін діяльності підприємства. У Європі конкурси систем управління проводяться для підприємств різних галузей, розмірів, форм власності з 1992 р. [101, с. 34].

Виходячи загалом зі зміни цінностей та парадигм української економіки, актуальнішими стають завдання щодо удосконалення стилів менеджменту та впровадження сучасних підходів і моделей управління вітчизняними підприємствами.

Так, сьогодні Модель досконалості Європейського фонду управління якістю визначає процеси оцінювання, постійного вдосконалення та визначення рівня розвитку підприємств і організацій [139, с. 55].

Модель ділової досконалості є описом «ідеального» підприємства, яким його бачать зараз у Європі [42, с. 176; 135, с. 127; 182, с. 57]. Модель складається з дев'яти критеріїв, які було розроблено на основі досвіду всіх раніше створених премій за якість, аналізу їх слабких і сильних сторін. Дані критерії згруповані в два класи: критерії можливостей і критерії результатів. Структура та вагові коефіцієнти кожного з них зображені на рис. 3.1.

Наукові дослідження показали, що немає сенсу починати застосовувати модель доти, поки менеджери не адаптують фундаментальні концепції, що формують основу філософії моделі досконалості, у діяльність підприємства.

Можливості			Результати	
Лідерство 10%	Персонал 9%	Процеси 14%	Результати, що стосуються персоналу 9%	Основні ділові результати 15%
	Політика і стратегія 8%		Результати, що стосуються споживачів 20%	
	Партнерство і ресурси 9%		Результати, що стосуються суспільства 6%	
Інновації та навчання				

Рис. 3.1. Структура та вагові коефіцієнти критеріїв моделі досконалості діяльності підприємства [100, с. 23]

Сутність фундаментальних концепцій вдосконалення діяльності підприємств наведені у табл. 3.1., де видно: якщо підприємства харчової промисловості будуть упроваджувати концепцію, що орієнтована на результат, то більшість з них аналізують фінансові результати і знають резерви щодо зростання результативності своєї діяльності.

Незважаючи на суспільний інтерес до феномена інноваційної моделі розвитку, в Україні до сьогодні не сформовано науково обґрунтованої інноваційної політики, яка б враховувала нагромаджений зарубіжний досвід формування інноваційних систем і була адаптована до українських реалій [41, с.61].

Якщо підприємства харчової промисловості орієнтовані на споживача, то свою діяльність вони організують з метою задоволення потреб споживача. Інноваційний розвиток спрямований на створення інноваційної продукції, що користується попитом.

Концепція лідерства і сталості мети направлена на можливість зміни стратегічних і оперативних планів, але вимагає стабільності у відношенні цінностей підприємства та принципів бізнесу [35, с. 56].

**Сутність фундаментальних концепцій удосконалення
діяльності підприємств**

Концепція	Зміст концепції
Орієнтація на результат	Досягнення результатів, які відповідають інтересам усіх зацікавлених сторін
Орієнтація на споживача	Створення значимої для споживача цінності, максимальне задоволення потреб та побажань сьогоdnішніх та майбутніх споживачів
Лідерство і сталість мети	Лідери втілюють модель поведінки для працівників, демонструючи постійність мети, вони здатні переконати у своїй правоті і повести за собою людей
Процесний підхід до управління на основі фактів	Управління підприємством за допомогою взаємозалежних і взаємопов'язаних систем і процесів на основі фактів, включаючи думки усіх зацікавлених сторін, не покладаючись тільки на інтуїцію і емоції менеджерів
Розвиток і залучення людей	Працівники зможуть себе реалізувати повністю тоді, коли вони щиро розділяють загальні цінності, а організаційна культура основана на довірі і заохоченні їх ініціативи
Неперервне навчання, інновації і поліпшення	Проведення ефективних змін з використанням знань і пошуком можливостей для інновацій і покращень
Розвиток партнерських відносин	Розвиток і підтримка плідних партнерських відносин на принципах довіри, обміну знаннями і сумісної діяльності
Корпоративна і соціальна відповідність	Побудова у довгостроковій перспективі структури, за якої підприємство прагне розуміти і задовольняти сподівання усіх зацікавлених сторін, включаючи суспільство загалом

Джерело: [176, с. 15]

Концепція процесного підходу до управління підприємствами харчової промисловості на основі фактів передбачає системне управління процесами, у тому числі трудовими ресурсами.

При використанні концепції розвитку і залучення людей діяльність трудового колективу буде максимально ефективною, оскільки такий стан передбачає його вплив на результати бізнесу, і, відповідно, результати зусиль кожного працюючого будуть впливати на ефективну діяльність підприємства харчової промисловості в цілому.

Концепція безперервного процесу навчання, інновації і покращення передбачає постійне навчання як на власному досвіді, так і на прикладі інших, застосовуючи зовнішній та внутрішній бенчмаркінг. Відкритість дозволяє отримати і використати ідеї усіх зацікавлених сторін [181, с. 385- 39 2]. Якщо підприємства харчової промисловості будуть упроваджувати концепцію розвитку партнерських відносин, то при укладанні договорів про співпрацю встановлюються довгострокові взаємостосунки лояльності і довіри з метою мінімізації загальних, а не тільки початкових витрат [177, с. 14-20].

При впровадженні концепції корпоративної і соціальної відповідності підприємства харчової промисловості велику увагу повинні приділяти питанням управління персоналу, соціальної відповідальності, які є дуже тісно взаємопов'язаними.

Смисловим завершенням удосконалення бізнесу підприємств харчової промисловості є матриця оцінки RADAR. RADAR – це оцінний механізм на базі моделі EFQM. Абревіатура RADAR означає цикл оцінки системи: результати – підхід – упровадження, розгортання підходу за рівнями підприємства – оцінка (чи самооцінка) і перегляд (аналіз для перегляду і спроб актуалізації). Чотири стадії циклу і етапи оцінки (самооцінки) наведено в табл. 3.2.

Стадії циклу і етапи оцінки діяльності підприємств харчової промисловості

Стадії циклу	Оцінка
Результати	Основні досягнення підприємства, показники його діяльності: фінансові, виробничі, показники системи управління – всі, що відображають реалізацію організаційної політики і стратегії
Підхід	Плани підприємства і основи їх прийняття, ефективність застосованих підходів для досягнення планованих результатів
Впровадження	Широта, системність використання підходів; як відбувається їх розгортання усередині підприємства для реалізації планів і стратегій
Оцінка (само-оцінка) і перегляд	Як підприємство вивчає використовувані підходи, аналізує одержані результати, визначає область подальшого удосконалення

Джерело: [3, с. 50]

Результати відображають позитивні тенденції або стабільно добрий стан, відповідають установленим цілям і є кращими порівняно з іншими підприємствами. Досягнення таких результатів обґрунтовано застосуванням економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємства. Впровадження даного механізму повинно бути раціональним, продуманим, добре спланованим і регламентованим, чітко орієнтованим на задоволення потреб зацікавлених сторін, крім того він повинний бути інтегрований у корпоративну політику і стратегію. Даний економічний механізм повинний охоплювати всі напрямки діяльності і при впровадженні повинний бути суворо систематизований.

Економічний механізм управління інноваційного розвитком повинен включати методи постійної оцінки й аналізу, отримані результати повинні бути використані для визначення і ранжування сильних та слабких сторін, планування і реалізації діяльності підприємства харчової промисловості для подальшого інноваційного розвитку.

Наукові дослідження свідчать, що складовою економічного механізму управління інноваційним розвитком є діагностика, яка завжди йде від симптомів до причин, від результатів – до організаційних причин, що їх викликали. Самооцінка є профілактичним дослідженням. На нашу думку, при впровадженні економічного механізму управління інноваційним розвитком необхідно «рухатися» від результатів до підходів, а при перевірці зовнішніми експертами потрібно описати спочатку підходи, а потім дати дані про результати.

Самооцінка ефективності інноваційної діяльності на основі концепції удосконалення бізнесу є складовою методології забезпечення інноваційного розвитку підприємств. Схема процесу самооцінки діяльності підприємств харчової промисловості зображена на рис. 3.2.

Нами встановлено, що сьогодні самооцінку варто сприймати як критичний самоаналіз, який разом з бенчмаркінгом повинен бути невід'ємною частиною економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості.

У самооцінці на практиці реалізується методологія постійного вдосконалення Шухарта-Демінга – «Плануй – Зроби – Перевір – Дій», хоча Е. Демінг віддавав перевагу варіанту: «Плануй – Зроби – Вивчи – Дій».

Цикл Шухарта-Демінга показаний у вигляді кола (рис. 3.3.), що символізує принцип повторення у вирішенні проблеми – досягнення покращення крок за кроком і повторення циклу вдосконалення багато разів, використовуючи знання, накопичені на попередній стадії.

Рис. 3.2. Схема процесу самооцінки діяльності підприємств харчової промисловості

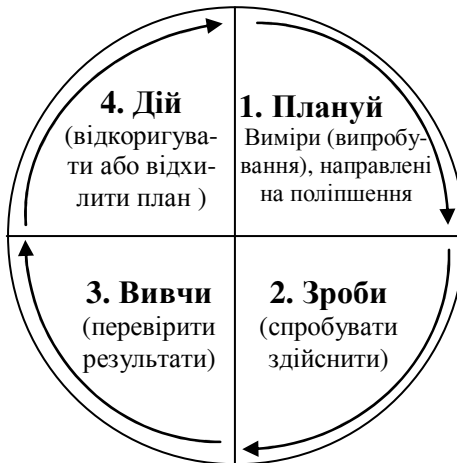

Рис. 3.3. Цикл Шухарта-Демінга [179, с. 300]

Пропонуємо, при впровадженні економічного механізму управління інноваційним розвитком, використовувати самооцінку діяльності підприємств харчової промисловості та інноваційного циклу як взаємозв'язок послідовних функцій управління: «Планування – Самооцінка – Аналіз – Удосконалення» (рис. 3.4.).

Рис. 3.4. Взаємозв'язок функцій управління діяльністю підприємств харчової промисловості й інноваційного циклу

Вважаємо, що модель може і повинна змінюватися для конкретного підприємства харчової промисловості, зважаючи на специфіку його діяльності. З іншого боку, модель універсальна і не вимагає жодних змін. На нашу думку, на початку впровадження економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості необхідно використовувати стандартну модель і порівнювати свої результати з результатами інших підприємств, що проводять аналогічну самооцінку [147, с. 325-326].

Впроваджуючи економічний механізм необхідно управляти інноваційним розвитком підприємства і не лише концентрувати на можливості отримання прибутку в кожний момент часу, але і вра-

ховувати перспективи його збереження і збільшення в майбутньому, що дозволяють уникати кризових ситуацій і забезпечувати конкурентоспроможність підприємства.

Зазначені обставини визначають потребу в динамічному підході до вибору критеріїв оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємства харчової промисловості, в якості якого, на наш погляд, можна використовувати показники, що характеризують досягнення максимального рівня прибутку за певний період часу, конкурентоспроможність підприємства.

Вважаємо, що модель інноваційного розвитку підприємства має бути змістовно місткою, але, водночас, максимально простою і незалежною від конкретних варіантів планованих інновацій. Таким чином, модель повинна відбивати тільки найважливіші властивості інноваційного процесу.

Впровадження економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємства передбачає також аналіз і оцінку поточного і можливого стану його інноваційного потенціалу на певному відрізку часу – період, на який і розробляється інноваційна стратегія. Основою такого аналізу є розрахунок техніко-економічних показників з використанням методів, важелів, стимулів і мотивів інноваційного розвитку.

Оцінювання інноваційного потенціалу підприємства повинно передбачати визначення основних чинників, що впливають на нього, а також розрахунок техніко-економічних показників, що характеризують динаміку розвитку підприємства з урахуванням прогнозу траєкторії його функціонування в прогностичному періоді.

При цьому доцільно деталізувати показники за роками прогностичного періоду. На їх базі здійснюється оцінка прогнозованих траєкторій розвитку підприємства, що відбивають різні модифікації його інноваційної стратегії. Кожен конкретний варіант інноваційного розвитку повинен, на наш погляд, включати прогноз розвитку інноваційного потенціалу підприємства, тобто певну послідовність його

станів через певні проміжки часу. Отримувані варіанти повинні аналізуватися для вибору оптимального.

Різновиди інноваційного розвитку підприємства, що розробляються, повинні містити розрахунки усіх основних техніко-економічних показників, зіставлення яких дозволяє кількісно і якісно оцінити альтернативи інноваційного розвитку на базі загальних методологічних основ (принципів, правил тощо). Показники для оцінки інноваційного розвитку підприємства зведені у табл. 3.4.

Варіанти інноваційної стратегії підприємства повинні охоплювати тривалий період часу і передбачають заходи, що спрямовані на забезпечення контролю інноваційного розвитку, конкурентоспроможності, розробку і впровадження інновацій підприємства.

Таблиця 3.4.

Показники для оцінки інноваційного розвитку підприємства

Складові елементи інноваційного розвитку	Показники, що характеризують елементи інноваційного розвитку
1	2
Науковий	<ul style="list-style-type: none"> – вартість виробленої інноваційної продукції, – питома вага інноваційної продукції у загальному обсязі виробленої продукції, – кількість патентів, ліцензій, ноу-хау, якими володіє підприємство, – рівень забезпеченості підприємства патентами, ліцензіями, ноу-хау, – питома вага витрат підприємства на НДДКР у загальних витратах на виробництво продукції, – наукомісткість виробленої продукції

1	2
Технічний (технологічний)	<ul style="list-style-type: none"> – коефіцієнт зносу основних засобів, – частка активної частини основних засобів, – коефіцієнт вибуття основних засобів, – коефіцієнт оновлення основних засобів, – фондомісткість продукції, – фондovіддача продукції, – коефіцієнт прогресивності і модернізації обладнання, – наявність прогресивних технологічних процесів, – якість інноваційної продукції
Ринкового оточення	<ul style="list-style-type: none"> – питома вага інноваційної продукції у загальному асортименті, – обсяг попиту на інноваційну продукцію, – рівень задоволеності споживачів інноваційною продукцією, – конкурентоспроможність інноваційної продукції
Ресурсний	<ul style="list-style-type: none"> – рівень забезпеченості підприємства сировиною для виробництва інноваційної продукції, – якість ресурсів, що поставляються на підприємство, – матеріаломісткість продукції, – матеріалovіддача продукції, – забезпеченість підприємства виробничими потужностями, – забезпеченість підприємства комунікаціями
Кадровий	<ul style="list-style-type: none"> – коефіцієнт забезпеченості кадрами вищої кваліфікації, – коефіцієнт підвищення кваліфікації персоналу, – питома вага витрат на підвищення кваліфікації кадрів у загальному обсязі витрат на НДДКР, – питома вага робітників, зайнятих дослідженнями і розробками у загальній кількості працюючих, – рівень заробітної плати робітників, зайнятих дослідженнями і розробками

1	2
Організаційно-управлінський	<ul style="list-style-type: none"> – характеристика організаційної структури з точки зору сприяння виробництву інноваційної продукції на підприємстві, – характер управління на підприємстві з точки зору сприяння виробництву інноваційної продукції на підприємстві,
	<ul style="list-style-type: none"> – оперативність збору, обробки, передачі та використання інформації, – характеристика системи планування і контролю з точки зору сприяння виробництву інноваційної продукції на підприємстві, – характеристика системи стимулів та заохочень з точки зору сприяння виробництву інноваційної продукції на підприємстві, – міра сприйнятливості керівництва інноваціям
Фінансовий	<ul style="list-style-type: none"> – група показників, що характеризує ефективність інноваційних проектів, – група показників, що оцінює вартість підприємства, – група показників, що характеризує ризик інноваційної діяльності, – група показників, що характеризує фінансовий стан підприємства

Для ефективного використання економічного механізму необхідно моделювати інноваційний розвиток підприємства харчової промисловості, вибрати систему показників, яка не лише характеризує різні варіанти інноваційного розвитку підприємства, але і містить можливість свого розширення, тобто його показники повинні розраховуватися в динаміці і залежати від параметрів управління.

Вважаємо, що при розробці вказаної системи показників необхідно враховувати, що впровадження економічного механізму інноваційного розвитку підприємства передбачає визначення сукупності численних характеристик. Тому при моделюванні цього розвитку необхідно включати лише ті показники, що є вимірними і розглядаються як основні, а це дозволяє забезпечити допустиму розмірність моделі. Інакше робота з останньою буде пов'язана з великими обчислювальними труднощами, що негативно відіб'ється на точності результатів моделювання.

З метою впровадження на підприємствах харчової промисловості моделі досконалості, що базується на концепції безперервного навчання й інноваційного покращення, ми вважаємо за доцільне, при використанні результатів самооцінки прогнозувати показники ділової активності.

Використання моделі удосконалення діяльності підприємств, що дозволила нам спрогнозувати майбутній чистий дохід, собівартість, прибуток і рентабельність, дозволяє зробити висновки щодо необхідності впровадження нового обладнання та дотримання певних показників, певних розмірів собівартості продукції підприємств харчової промисловості Тернопільської області.

3.2. Удосконалення підсистеми управління в економічному механізмі підприємств харчової промисловості з урахуванням інноваційної складової

Наукові дослідження показали, що підприємства харчової промисловості будуть працювати ефективно в тому випадку, коли будуть впроваджувати економічний механізм управління інноваційним розвитком. Впровадження даного економічного механізму передбачає організацію інноваційної діяльності на підприємствах харчової промисловості з використанням нової техніки і технології.

Дана організація в системі економічного механізму управління інноваційним розвитком на підприємствах харчової промисловості буде ефективною в тому випадку, коли капітальні витрати на впровадження нової техніки і технології дадуть приріст позитивних фінансових результатів, тобто отримати економічний ефект.

Згідно з філософією системи якості ефективність управління якістю залежить від трьох головних чинників:

- 1) глибокого розуміння вищою посадовою особою на підприємстві потреби в постійному підвищенні якості;
- 2) інвестування не в обладнання, а в людей;
- 3) перетворення або спеціального створення організаційних структур для тотального управління якістю [176, с. 12-14].

Організація інноваційної діяльності в системі управління інноваційним розвитком на основі впровадження нової техніки і технології направлена на підвищення якості продукції і якості праці. Ми вважаємо, що забезпечення якості потрібно розуміти як систему заходів, що постійно підтримують упевненість споживача в якості продукції. Відповідно суттєво зростає і роль персоналу підприємства.

Тому необхідно надавати великої уваги функціонуванню таких принципів: люди (інформація, мотивація, кваліфікація, навчання, трудовий колектив); машини (обладнання, пристосування, інструменти); матеріали (куплені сировина, деталі, напівфабрикати, комплектувальні вироби); метод (системи організації, стиль керівництва, технологія); середовище (умови для праці).

З огляду на це ми пропонуємо схему реалізації економічного механізму управління інноваційним розвитком, що базується на принципах управління, засадах системи якості і вдосконалення діяльності підприємств харчової промисловості (рис. 3.5.).

Як видно з рис. 3.5., реалізація економічного механізму управління інноваційним розвитком на підприємствах харчової промисловості охоплює механізми забезпечення якості нормування, планування, бюджетування інноваційної продукції, яка передбачає вико-

ристання інформаційного аналізу з метою досягнення стратегічних цілей та максимізації результатів діяльності. Перехід до інноваційної моделі економіки обумовлює активізацію діяльності підприємств харчової промисловості, що спрямована на випуск якісної високотехнологічної продукції, конкурентоздатної як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

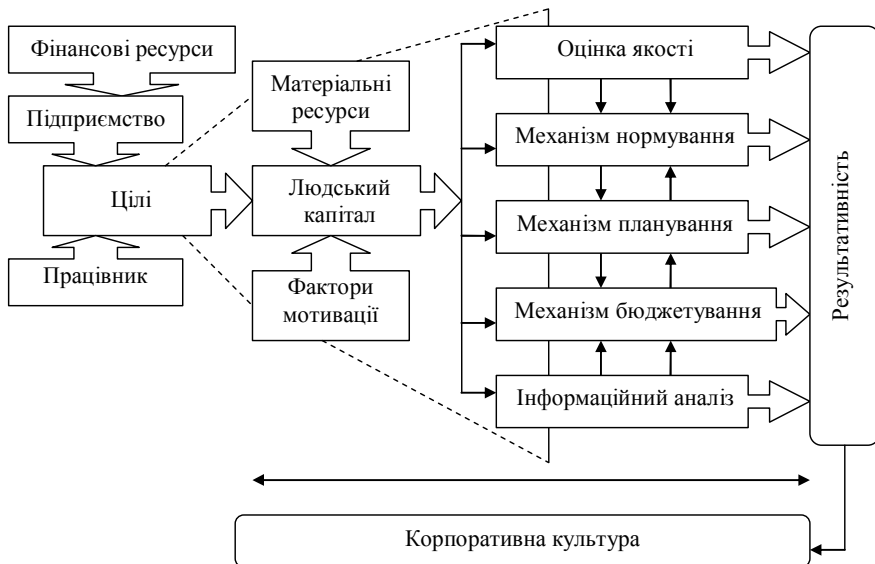

Рис. 3.5. Схема реалізації економічного механізму управління інноваційним розвитком

Через те необхідною умовою розвитку інноваційної діяльності є розвиток людських ресурсів, формування нового трудового менталітету в умовах впровадження інновацій, освоєння професійних знань. Впровадження запропонованого механізму можливе лише в тому випадку, коли підприємство буде використовувати кадрову складову інноваційного розвитку. Тому пропонуємо заходи щодо стимулювання розвитку кадрової складової інноваційного становлення підприємств харчової промисловості (рис. 3.6.).

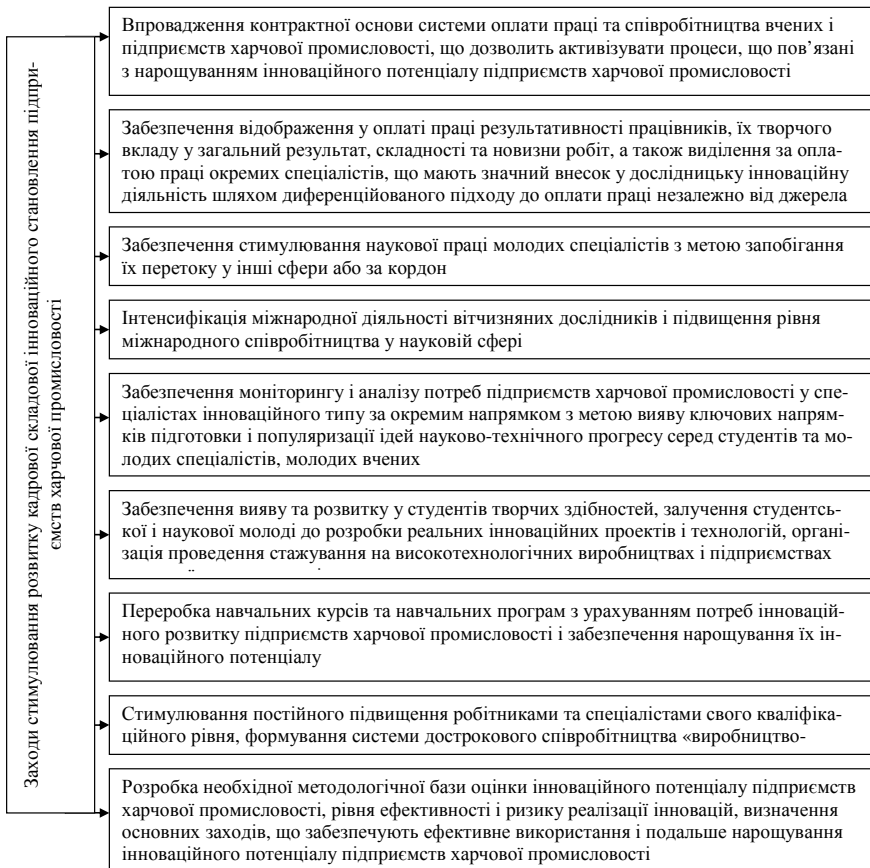

Рис. 3.6. Основні заходи щодо стимулювання розвитку кадрової складової інноваційного становлення

В процесі реалізації економічного механізму управління інноваційним розвитком на підприємствах харчової промисловості необхідно врахувати, що політика розвитку персоналу є однією з головних завдань підприємства з метою збереження і накопичення інноваційного потенціалу, забезпечення якості і конкурентоспроможності продукції. Серед проблем, що вимагають теоретико-методологічного опрацювання в контексті ринкової економіки, особливо ак-

туальною є проблема управління персоналом з метою впровадження нової техніки і технології в умовах інноваційного розвитку та досягнення високого рівня підприємством.

З вищесказаного випливає, що значення процесу управління персоналом на підприємстві неоднозначне. Підтвердженням цього є те, що однією з основних концепцій системи якості виступає розвиток персоналу та його залучення до удосконалення. Саме персонал повинен розглядатися як творчий потенціал, який впливає на ефективність функціонування суб'єктів підприємницької діяльності. Система морального і матеріального стимулювання працівників повинна бути спрямована не тільки на виконання поставлених цілей, але й на процес удосконалення.

Підприємство харчової промисловості, перебуваючи на початковому рівні інноваційного розвитку та досягнення досконалості, надає персоналу відповідальність і права для розв'язання проблем. На шляху до досконалості – персонал є інноваційною і творчою силою для досягнення цілей підприємства. А вже на досконалому рівні – персонал володіє повноваженнями для того, щоб діяти самостійно і вільно розповсюджувати свої знання та досвід [82, с. 125-130].

Тому для успішного досягнення досконалого рівня функціонування економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємства харчової промисловості, доцільно посилити роботу за наступними напрямками:

- впровадження інноваційної моделі розвитку персоналу, яка би сприяла формуванню тих властивостей, які необхідні для ефективного інноваційного розвитку;
- використання інноваційних підходів до удосконалення кадрової політики;
- залучення креативних молодих кадрів;
- інвестування інноваційної діяльності і розвитку персоналу;
- застосування методів подолання опору персоналу щодо інновацій [78, с. 54-55].

Наукові дослідження засвідчили, що успішна реалізація економічного механізму управління інноваційним розвитком та досягнення досконалості підприємства можлива за умови високого професіоналізму персоналу. Досвід багатьох підприємств показав, що інвестиції в нове обладнання не приводять до підвищення продуктивності праці, якщо не враховується «людський чинник», тобто якщо одночасно не здійснюються великі вкладення капіталу в підготовку персоналу, створення резерву кадрів, у впровадження нових принципів організації праці.

Вважаємо, що концепція системи якості дає уявлення лише про загальні підходи щодо якісного управління персоналом підприємства. Кожне підприємство повинно вибрати свій шлях до цього. Зрозуміло, що світове співтовариство опрацювало і видало багато універсальних методів та заходів, використання яких може допомогти підприємствам України досягти оптимального поєднання своїх можливостей, досвіду, традицій із сучасними аспектами якісного управління персоналом [51, с. 288].

Якісне управління персоналом забезпечить ефективне його використання, що в свою чергу, забезпечить зростання обсягів виробництва і реалізації продукції, доходу; зниження витрат і, як наслідок, підвищення конкурентоспроможності інноваційної продукції в цілому.

Зростання доходу при ефективному використанні персоналу є наслідком підвищення продуктивності праці кожного працюючого на робочому місці: зростання продуктивності праці є елементом управління економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості.

Тому в процесі використання економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості з метою врахування впливу інноваційної складової на показники продуктивності праці, розроблено методичний підхід до визначення впливу інноваційної складової в економічному механізмі управлін-

ня інноваційним розвитком на обсяги виробництва продукції, який враховує рівень науково-технічного розвитку у відповідний момент часу, що дає можливість підприємствам харчової промисловості визначати ефективність своєї діяльності у перспективі.

Будемо вважати, що впровадження інновацій у виробництво є стохастичним процесом з пуасоновською частотою впровадження λ , що характеризує швидкість реагування підприємства на появу нової технології або продукту, і може залежати від вищеперерахованих характеристик підприємств і галузі. Час між послівними впровадження τ – випадкова величина з експоненціальним розподілом $e^{-\lambda\tau}$.

Міра новизни обладнання, що використовується на підприємстві, визначає його продуктивність та рівень науково-технічного розвитку [47, с. 146].

Існуюча модель з ендегенним завданням процесів створення і розповсюдження знань передбачає визначення обсягів виробництва залежно від складової інноваційного розвитку [146, с. 120].

Випуск продукції підприємства характеризується виробничою функцією такого виду:

$$ОВП_t = \bar{P}_{нтр_t} \times ОФіннов_t^\alpha \times ЧП_{овп_t}^\beta, \quad 0 < \alpha < 1, \beta > 0, \quad (3.1)$$

де $ОВП_t$ – випуск інноваційної продукції підприємства;

$ОФіннов$ – вартість основних фондів, на яких виробляється інноваційна продукція;

$ЧП_{овп_t}$ – чисельність персоналу, зайнятого у випуску інноваційної продукції.

З метою врахування у виробничій функції лагів щодо розповсюдження інноваційних технологій був введений параметр $\bar{P}_{нтр_t}$, що представляє рівень науково-технічного розвитку підприємства у

момент часу t . Тут $\bar{P}_{нтр,t}$ можна трактувати як сукупну продуктивність різних чинників.

Випуск продукції підприємства в розрахунку на одного працюючого, тобто продуктивність праці з урахуванням інноваційного розвитку підприємства харчової промисловості, може бути виражений у такій формі:

$$ПП_{іннов,t} = \left(\frac{ОФ_{іннов,t}}{ЧП_t} \right)^\alpha ч_{ОВП}^\beta \bar{P}_{нтр,t}, \quad (3.2)$$

де $ПП_{іннов,t} = \frac{ОВП_t}{ЧП_t}$ – випуск інноваційної продукції підприємства на одного працюючого;

$ч_{ОВП} = \frac{ЧП_{ОВП,t}}{ЧП_t}$ – частка персоналу, зайнятого у виробництві інноваційної продукції;

$\bar{P}_{нтр,t}$ – рівень наукового-технічного розвитку підприємства у момент часу t .

Параметри α і β характеризують технологію, що використовується підприємством при виробництві продукції, і в різних галузях можуть мати різні значення.

З метою визначення впливу інноваційного розвитку на показники, що характеризують ефективність діяльності підприємств харчової промисловості, пропонуємо врахувати величину сукупної продуктивності чинників $\bar{P}_{нтр,t}$. Для її оцінки використаємо формулу (3.3.).

Прологарифмувавши вираз (3.3.), одержимо рівняння регресії для оцінки величини $\bar{P}_{нтр,t}$, що буде мати такий вигляд:

$$\ln ПП_{іннов,t} = \alpha(\ln(ОФ_{іннов,t}) - \ln(ЧП_t)) + \beta \ln(ч_{ОВП,t}) + \ln(\bar{P}_{нтр,t}), \quad (3.3)$$

Наукові дослідження показали, що коли $\bar{P}_{нтр}_t = 1$, то це є свідченням того, що підприємства використовують застаріле обладнання і не впроваджують інноваційні технології, а коли $\bar{P}_{нтр}_t > 1$, то підприємства успішно впроваджують інноваційні технології та інноваційне обладнання.

3.3. Якість продукції як кінцевий результат впливу економічного механізму на управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості

Глобалізаційні процеси, що дедалі активніше відбуваються у світовій економіці, мають вирішальний вплив на складові соціально-економічного розвитку підприємств харчової промисловості. Цей вплив реалізується, насамперед, у посиленні інноваційних процесів та необхідності підвищення якості інноваційної продукції підприємств харчової промисловості. Саме якість інноваційної продукції є дієвим засобом у конкурентній боротьбі. Досягнення стабільності і зростання економіки держави, регіонів і підприємства можливе за умови, якщо дана проблема маркується і вирішується як першочергова.

Встановлено, що для забезпечення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості, підвищення ефективності їх діяльності необхідно впроваджувати економічний механізм управління інноваційним розвитком. Його можна впроваджувати лише у тому випадку, коли підприємства досліджуваної галузі будуть впроваджувати підсистему забезпечення якості інноваційної продукції.

Впровадження економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості передбачає оцінку якості продукції, що за умов ринку та жорсткої конкурентної боротьби є визначальним для підприємств.

Складність і багатоаспектність проблеми взаємодії якості та інновацій потребує особливих підходів до її вирішення. Наміри інтеграції України до ЄС вимагають докорінного покращення інноваційних процесів у загальному масштабі та суттєвого підвищення ефективності функціонування і конкурентоспроможності вітчизняних підприємств. За цих умов якість у широкому розумінні має стати пріоритетом держави та перетворитися на загальнонаціональну ідею українського суспільства [45, с. 135].

Механізм оцінки інноваційного розвитку підприємства харчової промисловості наведений на рис. 3.7.

Рис. 3.7. Механізм оцінки інноваційного розвитку підприємства харчової промисловості

У зарубіжній та вітчизняній науковій літературі проблема забезпечення якості продукції висвітлена у працях Дандона Е., Мяс-

никовича М., Сідоріна В., Новака А., Мітчела Н., Покропивного С. В., Новака А. П. та ін. [29, с. 73; 112, с. 46; 137, с. 213; 129, с. 78]. Проте дана тематика досліджена недостатньо глибоко та комплексно, оскільки перехід на інноваційний шлях розвитку економіки України дуже складний, тривалий і специфічний, що характеризується ринковими трансформаціями в усіх сферах суспільного життя і потребує кваліфікованого та зваженого дослідження досягнення підприємством якості інноваційної продукції.

У контексті висвітлення даної проблеми для розробки ефективною інноваційної політики підприємств харчової промисловості необхідно розглянути якість та інновації в аспекті змісту критерію «якість інноваційної продукції» в рамках сучасних уявлень про критерії оцінки якості як комплексної категорії, що сукупно відбиває техніко-економічні, соціальні, екологічні, інтелектуальні, управлінські та інші аспекти всіх стадій життєвого циклу продукту .

Специфікою категорії «якість» відносно інноваційних продуктів є, безумовно, наявність нового компонента хоча б на одній зі стадій життєвого циклу продукту. Як правило, сучасні інноваційні технології забезпечують досягнення підприємствами економічних, матеріальних, екологічних та інших переваг, і, в ряді випадків, призводять до виробництва принципово нових продуктів, що не мають аналогів.

Для реалізації концепції якості інноваційної продукції необхідно творчо використати накопичений досвід практичного втілення основних компонентів цього багатоаспектного поняття, що базується на серії міжнародних стандартів. Стандарти формалізують принципи системи якості, що і визначають систему управління якістю (рис. 3.8.).

Система управління якістю інноваційної продукції в основі має головні принципи Демінга і додатково містить елементи інтелектуального забезпечення, засновані на високому рівні базової підготовки персоналу, що постійно розвивається. Це не тільки сприяє за-

лученню відповідного кадрового складу в інноваційну діяльність щодо підвищення якості, а й формуванню сприятливого середовища ринку споживання [29, с. 162-168].

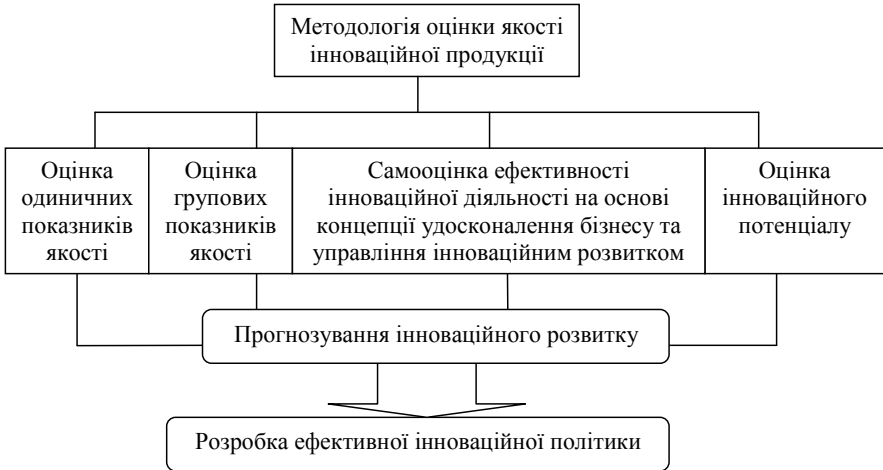

Рис. 3.8. Методологія забезпечення якості інноваційної продукції [29, с. 163]

Можна стверджувати однозначно, що якість та інновації, безумовно, дві головні стратегії, які підприємства використовують для забезпечення конкурентних переваг на ринку. З іншого боку, дуже мало досліджень про те, як ці дві стратегії взаємопов'язані і яким чином вони можуть досягти організаційної цілі разом.

Наукові дослідження свідчать, що в основі пошуку систематичних вимог менеджменту до інновацій лежить теорія і дослідницька база, що ставить інновації в контекст якості та досконалості [180, с. 120-122].

Для розробки ефективної інноваційної політики підприємств харчової промисловості необхідно розглянути якість та інновації в контексті змісту критерію «якість інноваційної продукції» в межах сучасних уявлень про критерії оцінки якості як комплексної катего-

рії, що сукупно відбиває техніко-економічні, соціальні, екологічні, інтелектуальні, управлінські та інші аспекти всіх стадій життєвого циклу продукту [137, с. 213-216].

Елементи розглянутих концепцій зумовили формування сучасної методології управління якістю продукції промислових підприємств як основи стратегічного розвитку. Високоефективні підприємства для забезпечення конкурентоспроможності продукції в якості основного компонента виробничої діяльності вводять інтелектуальне забезпечення всіх стадій життєвого циклу продукції.

Поняття «інтелектуальне забезпечення» містить комплекс заходів щодо розробки і застосування наукоємної науково-дослідної продукції у вигляді нових матеріалів, технологій, устаткування, систем управління, контролю та реалізації на основі використання і розвитку потенціалу виробничого та управлінського персоналу.

На базі визначення сутності понять «інновація» та «якість» вважаємо за доцільне вдосконалити процеси взаємодії даних категорій та визначити переваги та недоліки їх комплексного функціонування. Специфікою категорії «якість» стосовно інноваційних продуктів є, безумовно, наявність нового компонента хоча б на одній зі стадій життєвого циклу продукту. Як правило, сучасні інноваційні технології забезпечують досягнення економічних, матеріальних, екологічних та інших переваг продукту, що випускається, і в окремих випадках призводять до виробництва принципово нових продуктів, що не мають аналогів [178, с. 14-20].

Впровадження економічного механізму управління інноваційним розвитком зумовило трансформацію функціональної концепції якості інноваційної продукції (рис. 3.9.).

Особлива роль у концепції якості інноваційної продукції належить інтелектуальному забезпеченню, яке є багатокomпонентним продуктом творчого процесу на основі практичного застосування досягнень фундаментальних і прикладних наук, системи підготовки персоналу.

Рис. 3.9. Функціональна концепція якості інноваційної продукції [174, с. 15].

Характерна риса цього компоненту – безперервність, зумовлена не стільки необхідністю вдосконалення якості продукції, скільки безумовною потребою формування адекватного сприйняття всіх учасників життєвого циклу інноваційного продукту.

Вважаємо, що одним з основних елементів системи якості інноваційної продукції є необхідність надання достатньої уваги клієнтам. Підприємства харчової промисловості повинні визначити потреби нинішнього і майбутнього споживача, рівень їх задоволеності.

Можна припустити, що у майбутньому споживачі будуть все більш вимогливими, зокрема, з розвитком менеджменту якості. Тобто, будь-які зміни повинні здійснюватися відповідно до потреб клієнтів, тому можна стверджувати, що даний аспект системи якості

є стимулом для створення інноваційного продукту на підприємствах харчової промисловості.

Спрямованість на клієнта та безперервне навчання можуть допомогти підприємствам харчової промисловості бути більш винахідливими у своїй діяльності. Однак для цього концепції системи якості повинні бути достатньо зрозумілими для керівництва, а підприємство харчової промисловості в цілому має прагнути до того, щоб поняття якості та інновації діяли комплексно.

У результаті досягається формування інноваційного циклу забезпечення якості продукції не тільки на підприємстві харчової промисловості, а й на регіональному та міжрегіональному рівнях (рис. 3.10.).

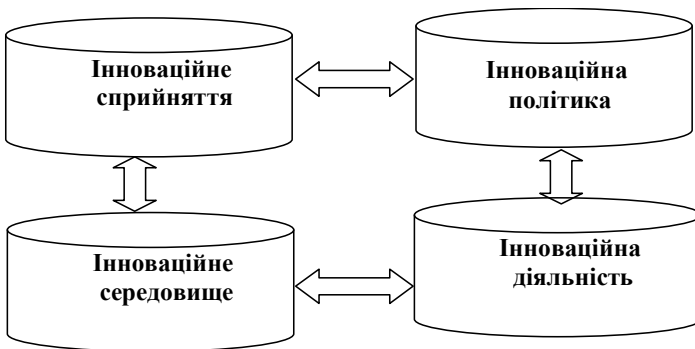

Рис. 3.10. Інноваційний цикл забезпечення якості продукції підприємств харчової промисловості

У процесі наукового дослідження встановлено, що інноваційний розвиток підприємств впливає на забезпечення якості інноваційної продукції, що базується на запропонованій нами вище концепції якості інноваційної продукції підприємств харчової промисловості. Тому пропонуємо комплексний підхід до визначення якості інноваційної продукції, який представляє єдину сукупність більш простих якісних показників.

Вважаємо, що узагальнюючий показник має відноситися до найвищого «0-го рівня». Він повинний містити систему показників. Економічні показники є сукупністю інформації про обсяги, матеріаломісткість, трудомісткість виробництва, ступеня механізації й автоматизації, ціни і величини прибутку. Из всієї цієї групи споживача цікавить лише ціна – найважливіша характеристика харчових продуктів, що більшою мірою відображає їх якість.

Для клієнтів найбільш важливими характеристиками є: економічні, харчової цінності і технологічності. Але найважливішим показником якості харчових продуктів є їх безпека. Всі вищеперераховані показники якості можна розглядати тільки за умови, що вони є справді безпечними [38, с.155].

Споживач має уяву про безпеку харчового продукту за його свіжістю: колір, запах, смак тощо. Для м'ясопродуктів об'єктивними показниками є склад мікрофлори: показники свіжості жиру – перекисне число.

Упровадження технологічних інновацій впливають на споживчі властивості реалізованої продукції, оскільки в ринкових умовах клієнти значно більше приділяють уваги показникам харчових цінностей. В умовах сьогодення склад продукту, його енергетичні цінності є маркувальними показниками.

Впровадження інноваційних технологій на підприємствах харчової промисловості впливають на технологічні показники, від яких залежить соковитість, ніжність, пружність, їх можна назвати водопов'язуючими, водоутримуючими, жирутримуючими, що впливають на якість сиру при виробництві сирів, фаршу при ковбасному виробництві, на якість тіста у хлібопекарській галузі. У свою чергу вони корелюються зі вмістом у сирі білка, жиру, вологи. Фахівці стверджують, що для формування функціонально-технологічних властивостей сиру є співвідношення в ньому Б:Ж на рівні 1:1,25; Б:В – 1:3÷5.

Сири – це концентровані білкові продукти, що їх отримують сквашуванням молока, обробкою згустку з наступним дозріванням сирної суміші. Споживча цінність сиру зумовлена досить високою концентрацією білків та жирів, наявністю незамінних амінокислот, вітамінів, солей кальцію та фосфору, необхідних для нормального розвитку організму людини. Сир містить від 18 до 25% білків. У сухій масі багатьох видів сирів міститься 45-55% жирів, від 1,5 до 3,5% мінеральних солей.

Провівши наукові дослідження, пропонуємо з метою впровадження економічного механізму інноваційного розвитку на підприємствах харчової промисловості багаторівневу структуру якості виробів.

З метою визначення впливу інноваційного розвитку на якість продукції ми вибрали показники якості на основі коефіцієнту вагомості, що відображає величину значущості кожної властивості оцінюваного продукту. Величина коефіцієнту вагомості тим більша, чим вища значущість відповідної їй властивості .

З метою розробки універсального підходу до числового оцінювання текстових відповідей анкети опитування споживачів про переваги груп показників якості сирної продукції (додаток В), пропонуємо перевідну таблицю оцінки фізичних, економічних та технологічних показників якості у бали (табл. 3.12).

Таблиця 3.12.

Числова оцінка текстових відповідей анкети про фізичні, економічні та технологічні показники якості

Відповіді	Дуже важливий	Важливий	Байдужий	Немає значення
Максимальні	10	8	5	2
Середні		7	4	1
Мінімальні	9	6	3	0

Отримані дані анкетування 23 експертів з використанням шкали від одиниці до десяти та шкали числової оцінки текстових відповідей, були оброблені та зведені у табл. 3.13, при цьому показники співвідношення елементів харчової цінності оцінювалися за середнім значенням результатів трьох показників харчової цінності.

Анкетування дозволило встановити, що найбільшу кількість балів мають фізичні властивості продукції. Дані опитування засвідчили, що не менш важливими для споживачів є також економічні показники. У процесі оцінки експерт, привласнює кожному з оцінюваних показників визначену суму балів (C_{ij}). Потім для кожного з показників визначає середній бал за формулою:

$$C_{cp}(ij) = \sum_{i=1}^N C_{ij} / N, \quad (3.4)$$

де N – кількість опитуваних.

Таблиця 3.13.

Анкета опитування експертів про переваги груп показників якості сирів

Показники якості	Споживачі																						
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
фізичні властивості продукції (фв)	9	10	10	9	10	9	9	9	9	10	9	9	9	10	10	9	9	9	10	9	10	9	10
економічні показники (еп)	7	9	8	8	8	8	7	7	8	8	8	8	8	9	9	8	8	8	9	9	9	9	8
харчова цінність (хц)	6	7	7	6	7	6	6	6	6	6	7	7	7	7	7	6	6	6	7	6	6	6	7
показники співвідношення елементів харчової цінності	3	5	4	3	4	3	3	4	3	3	2	4	3	2	2	3	3	2	3	2	2	2	3

За даними формули (3.4) розрахували середні значення показників якості продукції.

Наукові дослідження дозволили розрахувати також середнє значення фізичного показника, який для всіх експертів він складає – 9,44 бала; економічного показника – 8,17 бала; харчової цінності – 6,44 бала; показника співвідношення елементів харчової цінності – 2,94 бала.

З метою виявлення рівня конкурентоспроможності та якості продукції провели опитування експертів за фізичними показниками якості та харчовій цінності (табл. 3.14.).

Таблиця 3.14.

**Анкета опитування експертів щодо переваг
показників якості продукції**

Показники	Споживачі																						
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
Фізичні властивості продукції																							
зовнішній вигляд (зв)	10	8	9	5	10	7	9	7	5	10	8	7	9	5	10	6	7	7	5	9	8	10	8
вигляд на розрізі (вр)	8	6	4	7	4	3	4	3	7	8	5	7	4	7	8	4	3	3	7	4	8	8	6
Запах (з)	4	3	1	3	2	3	1	3	3	4	4	3	1	3	4	1	3	3	3	1	4	4	3
Харчова цінність																							
Калорійність (к)	5	8	8	10	8	8	8	8	10	5	8	8	10	5	10	5	7	8	8	9	5	8	10
Білок (б)	4	6	6	4	3	4	7	5	5	6	3	4	4	5	5	3	7	6	3	4	6	5	6
Жир (ж)	5	7	5	5	4	5	5	4	6	4	7	4	6	6	6	4	3	7	6	5	5	6	7

Дані табл. 3.14. показують, що зовнішній вигляд для експерта з фізичних показників якості має найбільше значення, оскільки середнє значення цього показника – 7,78 бала. Середнє значення показника, що характеризує вигляд на розрізі, складає 5,56 бала. Запах для уподобань споживача має невелике значення (середнє показника – 2,78 бала). Серед показників харчової цінності найбільше зна-

чення має калорійність – 7,78 бала. Вміст білка і жиру для споживача має практично однакову вагу (середнє значення білку – 5,56 бала, а жиру – 4,56 бала).

Отримані значення середніх балів за кожним показником якості використовуються для розрахунку коефіцієнтів їх вагомості, де сума дорівнює «1»:

$$M_i = C_i / \sum_{i=1}^N C_i . \quad (3.5)$$

Коефіцієнти вагомості показників, розраховані за формулою (3.5), що характеризує показники якості сиру кожної групи, які розроблені на основі оброблених даних активного опитування споживачів (табл. 3.13.), наведені у табл. 3.15.

Таблиця 3.15.

Коефіцієнти вагомості групових показників якості сиру

Показники	Групи властивостей, що характеризуються якість продукції				Ра- зом
	Фізичні власти- вості продукції (фв)	Еконо- мічні показ- ники (еп)	Хар- чова цін- ність (хц)	Показники співвід- ношення елементів харчової цінності (псв)	
Коефіці- єнт ваго- мості	0,36	0,3	0,22	0,12	1

Як видно з табл. 3.15., коефіцієнт вагомості є найбільш значним за фізичними показниками якості – 0,36.

Коефіцієнт вагомості показників, що характеризує показники якості сиру кожної групи, які розраховані на основі оброблених да-

них активного опитування споживачів (табл. 3.14.), наведені у табл. 3.16.

Таблиця 3.16.

Коефіцієнти вагомості показників якості сиру

Групи властивостей	Позначення	Коефіцієнт вагомості
Фізичні властивості продукції, у тому числі:	фв	1,00
1. Зовнішній вигляд	зв	0,48
2. Вид на розрізі	вр	0,34
3. Запас і смак	з	0,18
Економічні показники, у тому числі:	еп	1,00
1. Ціна продукту	цп	1,00
Харчова цінність, у тому числі:	хц	1,00
1. Калорійність	к	0,41
2. Білок	б	0,25
3. Жир	ж	0,34
Показники співвідношення елементів харчової цінності, у тому числі:	псв	1,00
1. Співвідношення Б:В	бв	0,5
2. Співвідношення Б:Ж	бж	0,5

З табл. 3.16. видно, що для споживачів найбільш значимим з показників якості продукту є його ціна. З показників харчової цінності – калорійність. Асортимент за видами і сортами наведений у табл. 3.17., 3.18.

Сири сичужні поділяють на п'ять груп, з них чотири – сири тверді, напівтверді, м'які і розсоли – відносять до натуральних, а п'яту групу – сири плавлені – до перероблених.

Таблиця 3.17.

Фізичні показники якості і харчової цінності сирів

Найменування	Фізичні властивості продукції, шкала 10 балів			Харчова цінність, %			
	Зовнішній вигляд	Колір і консистенція	Запах	Калор	Б	Ж	Волога
1	2	3	4	5	6	7	8
тверді сири:							
Еталон «Голландський» круглий 50% жиру	9,0	9,0	9,0	37,7	23,7	30,5	44
«Російський» великий 50% жиру	9,5	9,5	9,5	36	23	29	43
«Буковинський» 45% жиру	8,5	8,5	8,5	34	24,6	25,2	51
«Костромський» 45% жиру	8,0	8,0	8,0	34,5	26,3	25,2	52
«Дуплет» 45% жиру	8,5	9,0	8,0	34	25,2	26,3	52
«Мармуровий» 45% жиру	9,0	8,0	8,5	32	23,3	25,2	50
Напівтверді							
Еталон – Чеддер	9,0	9,0	9,0	39,2	23	32	43
«Чеддер «Козачок» 45% жиру	8,5	8,5	8,5	30	23	23,5	45
– «Чеддер Український» 50% жиру	8,0	8,5	8,0	33,1	22	27	44

Продовження табл. 3.17

1	2	3	4	5	6	7	8
М'які сири							
Еталон – Моцарелла	8,5	8,5	8,5	24	18	24	60
Адигейський	9,0	9,0	9,0	24	16,5	18	58
Дорогобужський	8,0	8,0	8,0	33,2	16	28	59
Плавлені сири							
Еталон – пастоподібний «Янтар» 60% жиру	8,5	8,0	8,0	26,3	11,8	24	57
скибковий «Голландський» 40% жиру	9,5	9,0	9,0	24,1	16,4	19,8	56
скибковий «До сніданку» 45% жиру	9,0	8,5	8,5	28,6	13,6	20,6	52
скибковий «Княжий копчений» 40% жиру	8,0	7,5	7,5	26,7	17	22	56
скибковий «Мисливський копчений» 50% жиру	8,5	8,5	8,5	25	16	18	53
Ропні сири							
Еталон – Сулугуні	9,5	9,5	9,5	29	20	24	53
Бринза коров'яча	9,0	9,0	9,0	26	17,9	20,1	54
Бринза (з овчого молока)	8,5	8,5	8,5	29,8	14,6	25,5	52
Чечіл розсільний	9,5	9,5	9,5	32	19,5	26	54

Таблиця 3.18.

**Економічні показники і співвідношення
елементів харчової цінності**

Найменування	Економічні показники	Функціональні властивості	
	Оптова ціна за 1 кг, грн.	Б:В	Б:Ж
тверді сири:			
Еталон «Голландський» круглий 50% жиру	165-00	0,5386	0,7770
«Російський» великий 50% жиру	190-00	0,5349	0,7931
«Буковинський» 45% жиру	176-00	0,4824	0,9762
«Костромський» 45% жиру	175-80	0,5058	1,0437
«Дуплет» 45% жиру	133-30	0,4846	0,9582
«Мармуровий» 45% жиру	207-00	0,4660	0,9246
Напівтверді			
Еталон – Чеддер	117-00	0,5349	0,7188
«Чеддер «Козачок» 45% жиру	156-00	0,5111	0,9787
– «Чеддер Український» 50% жиру	158-50	0,5000	0,8148
М'які сири			
Еталон – Моцарелла	220-00	0,2845	0,9167
Адигейський	163-70	0,3000	0,7500
Дорогобужський	184-30	0,2712	0,571
Плавлені сири			
Еталон – пастоподібний «Янтар» 60% жиру	145-30	0,2070	0,4917
скибковий «Голандський» 40% жиру	157-00	0,2500	0,631
скибковий «До сніданку» 45% жиру	144-00	0,2929	0,828
скибковий «Княжий копчений» 40% жиру	140-00	0,3036	0,7727
скибковий «Мисливський копчений» 50% жиру	109-30	0,3019	0,889
Ропні сири			
Еталон – Сулугуні	156-00	0,3774	0,8333
Бринза коров'яча	153-50	0,3315	0,8905
Бринза (з овечого молока)	155-50	0,2808	0,5725
Чечіл розсільний	146-40	0,3611	0,7500

Дані табл. 3.17., 3.18. є основою для розрахунків кількісної оцінки якості сирів. Тут можливі два підходи. Перший пов'язаний з визначенням кількісних значень якості. Другий – з визначенням рівня якості сирних виробів (%).

Кількісна оцінка якості продукції запропонована науковцями Східно-Сибірського державного технологічного університету і передбачає розрахунок показника якості [79, с. 44].

Враховуючи, що для споживачів продукції підприємств харчової промисловості важливим є показники співвідношення якості-ціна, тобто економічні показники, пропонуємо удосконалити існуючий методичний підхід і в подальшому здійснювати кількісну оцінку якості за формулою, яка серед економічних показників передбачає врахування ціни, як основного та єдиного економічного показника:

$$\begin{aligned}
 KiПЯ = KB[фв \cdot (зв \cdot Ek3 + вр \cdot Ek3 + 3 \cdot Ek3) + \\
 еп \cdot цп \cdot Ek3 + хц \cdot (к \cdot Ek3 + б \cdot Ek3 + ж \cdot Ek3) + \\
 псв \cdot (бв \cdot Ek3 + бж \cdot Ek3)],
 \end{aligned}
 \tag{3.6}$$

де $KiПЯ$ – кількісний показник якості;

KB – коефіцієнт вето, який дорівнює 1;

$фп$, $еп$, $хц$, $псв$ – коефіцієнти вагомості груп властивостей сирних виробів, сума яких дорівнює 1 (табл. 3.15);

$зв$, $вр$, 3 , $цп$, $к$, $б$, $ж$, $бв$, $бж$ – вагомість показників усередині кожної групи, сума яких в кожній групі дорівнює 1 (табл. 3.16);

$Ek3$ – значення експериментального зразку.

Значення $P_{зр}$ визначається експериментально, як і для базового зразку, та представлено у табл. 3.17., 3.18. Враховуючи показники, що отримані для еталону та формулу (3.7), рівень якості продукції розрахуємо за формулою:

$$\begin{aligned}
 \text{КомПЯ} = KB[& \text{фв} \cdot (\text{зв} \cdot \text{ЕкЗ} / \text{ЕтЗ} + \text{вр} \cdot \text{ЕкЗ} / \text{ЕтЗ} + 3 \cdot \text{ЕкЗ} / \\
 & \text{ЕтЗ}) + + \text{еп} \cdot \text{цп} \cdot \text{ЕкЗ} / \text{ЕтЗ} + \text{хц} \cdot (\text{к} \cdot \text{ЕкЗ} / \text{ЕтЗ} + \text{б} \cdot \text{ЕкЗ} / \\
 & \text{ЕтЗ} + \text{ж} \cdot \text{ЕкЗ} / \text{ЕтЗ}) + + \text{псв} \cdot (\text{бв} \cdot \text{ЕкЗ} / \text{ЕтЗ} + \text{бж} \cdot \text{ЕкЗ} / \\
 & \text{ЕтЗ})], \tag{3.7}
 \end{aligned}$$

де *КомПЯ* – комплексний показник якості;

ЕкЗ / ЕтЗ – відношення експериментального зразка до еталону.

Результати розрахунку кількісних і якісних показників рівня якості продукції представлені у табл. 3.18. Аналіз результатів розрахунку, що наведений у табл. 3.17., 3.18., 3.19. показує, що кількісна оцінка якості масових видів напівтвердих, м'яких, плавних та ропних дуже близька до еталону. Коливання вкладаються у межах 5-8%, тобто в межах похибки.

У групі твердих сирів найбільше відхилення від еталону має сир «Мармуровий» (45% жиру). Його якість оцінюється нижче на 16,5% за еталон. Даний сир має нижчу кількісну оцінку якості, оскільки має гірший склад харчової цінності та фізичних показників якості.

Щодо напівтвердих сирів найнижчий показник якості має Чеддер «Український» (45% жиру). Кількісна оцінка і рівень якості відрізняється від еталону відповідно на 1,38% і 0,053.

Сир Дорогобужський має фізичні властивості продукції нижчі, ніж у еталону, при цьому сир Адигейський має меншу харчову цінність, аніж у еталона, тому кількісна оцінка якості і рівня якості нижча, ніж у еталону відповідно на 0,25% і 0,014% та 0,82% і 0,07%.

Таблиця 3.19.

Кількісна оцінка якості сирів

Найменування	Фіз. властивості прод., 10 балів			Ціна, грн.	Функціональні		Харчова цінність, %				Кількісна оцінка	Рівень якості	Відхил. від еталону якості
	Зовнішній вигляд	Колір і консистенція	Запах		Б:В	Б:Ж	Кал	Б	Ж	Во-лога			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
тверді сири:													
Еталон – «Голландський» 50% жиру	9	9	9	165-00	0,5386	0,777	37,7	23,7	30,5	44	27,70	0,903	
«Російський» 50% жиру	9,5	9,5	9,5	190-00	0,5349	0,793	36	23	29	43	26,68	0,893	0,009
«Буковинський» 45% жиру	8,5	8,5	8,5	176-00	0,4824	0,976	34	24,6	25,2	51	19,83	0,756	0,146

Продовження табл. 3.19

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
«Костромський» 45% жиру	8	8	8	175-80	0,5058	1,044	34,5	26,3	25,2	52	19,56	0,751	0,152
«Дуплет» 45% жиру	8,5	9	8	133-30	0,4846	0,958	34	25,2	26,3	52	19,59	0,754	0,149
«Мармуровий» 45% жиру	9	8	8,5	207-00	0,4660	0,925	32	23,3	25,2	50	18,96	0,738	0,165
Напівтверді													
Еталон – Чеддер	9	9	9	117-00	0,5349	0,719	39,2	23	32	43	28,21	0,903	
«Чеддер «Козачок» 50% жиру	8,5	8,5	8,5	156-00	0,5111	0,979	30	23	23,5	45	25,68	0,851	0,052
Чеддер «Український» 45% жиру	8	8,5	8	158-50	0,5000	0,815	33,1	22	27	44	26,79	0,850	0,053
М'які сири													
Еталон – Моцарелла	8,5	8,5	8,5	220-00	0,3000	0,750	24	18	24	60	24,78	0,903	

Продовження табл. 3.19

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Адигейський	9	9	9	163-70	0,2845	0,917	24	16,5	18	58	23,93	0,896	0,007
Дорогобузьський	8	8	8	184-30	0,2712	0,571	33,2	16	28	59	24,53	0,889	0,014
Плавлені сири													
Еталон – «Янтар» 60% жиру	9,5	9	9	145-30	0,2070	0,492	26,3	11,8	24	57	24,83	0,903	
скибковий «До сніданку» 45% жиру	8,5	8	7,5	157-00	0,2500	0,631	28,6	13	20,6	52	23,12	0,881	0,022
скибковий «Голандський» 40% жиру	8,7	8,5	8	144-00	0,2929	0,828	24,1	16,4	19,8	56	20,89	0,886	0,017
скибковий «Княжий копчений» 50% жиру	8	7,5	7,5	140-00	0,3036	0,773	26,7	17	22	56	20,74	0,874	0,028

Продовження табл. 3.19

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
скибковий «Мислив- ський коп- чений» 40% жиру	8,5	8,5	8,5	109-30	0,3019	0,889	25	16	18	53	19,91	0,873	0,029
Ропні сири													
Еталон – Сулугуні	9,5	9,5	9,5	156-00	0,3774	0,833	29	20	24	53	26,40	0,903	
Бринза ко- ров'яча	9	9	9	153-50	0,3315	0,891	26	17,9	20,1	54	24,20	0,835	0,068
Бринза (з овечого молока)	8,5	8,5	8,5	155-50	0,2808	0,573	29,8	14,6	25,5	52	25,16	0,820	0,082
Чечіл роз- сільний	9,5	9,5	9,5	146-40	0,3611	0,750	32	19,5	26	54	26,33	0,900	0,002

У плавлених сирах при розрахунку кількісної оцінки якості і рівня якості велике значення мають як фізичні властивості продукції, так і економічні показники, а також харчова цінність. Відповідно найнижчу кількісну оцінку якості має скибковий «Мисливський копчений» (40% жиру), який відрізняється від еталону на 5,18%, а за рівнем якості на 0,029%.

Щодо ропних сирів, то у них спостерігається відхилення від еталону за фізичними показниками якості, економічними показниками і харчовою цінністю. Відповідно найнижчу кількісну оцінку якості має бринза коров'яча, яка відхиляється від еталону на 2,2%, а за рівнем якості на 0,068. За рівнем якості бринза з овечого молока нижча за еталон на 0,082.

Даний методичний підхід щодо оцінки рівня якості продукції харчової промисловості Тернопільської області є універсальним, оскільки дозволяє здійснити кількісну оцінку та оцінити рівень якості продукції будь-якого підприємства харчової промисловості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абібуллаєв М. С. Фінансування інноваційної діяльності / М. С. Абібуллаєв // Фінанси України. – 2001. – № 3. – С. 111-115.
2. Активізування інвестиційної та інноваційної діяльності підприємств : монограф. / Кузьмін О. Є., Князь С. В., Вівчар О. Й., Мельник Л. І. ; За наук. ред. проф., д-ра екон. наук О. Є. Кузьміна. – Стрий : ТОВ «Укрпол», 2005. – 250 с.
3. Алексеев В. Круговой график-радар / В. Алексеев // ММК. – 2004. – № 9. – С. 50-51.
4. Амосов О. Ю. Перетворення механізмів державного регулювання економічного розвитку // Державне управління та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / О. Ю. Амосов. – Харків : ХарРІДУ УАДУ, 2001. – Вип. 2. – С. 10-16.
5. Амоша О. І. Інноваційний шлях розвитку України: проблеми та рішення / О. І. Амоша // Економіст. – 2005. – № 6. – С. 28-33.
6. Анісімова О. М. Структурні перешкоди інноваційного розвитку підприємств України // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект : сб. науч. тр. / Анісімова О. М., Харченко Т.Г. – Донецк, 2010. – Ч. 3. – С. 834-838.
7. Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації / Л. Л. Антонюк. – К. : КНЕУ, 2004. – 275 с.
8. Балабанов И. Т. Инновационный менеджмент : учеб. пособ. для вузов / И. Т. Балабанов. – СПб. : Питер, 2001. – 303 с.

9. Баляснікова Є. В. Передумови створення інноваційної моделі розвитку економіки України / Є. В. Баляснікова // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 10 (40). – С. 127-134.
10. Бистров А. Г. Персонал як фактор інноваційного розвитку підприємства / А. Г. Бистров // Вісник СНУ ім. В. Даля. – 2010. – № 12(154). – Ч.2. – С. 240-244.
11. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент : [учеб. курс] / И. А. Бланк. – К. : Эльга-Н, Ника-Центр, 2002. – 448 с.
12. Брич В. Я. Трансформація ринку праці та проблеми підвищення життєвого рівня населення / В. Брич.– Тернопіль: Економічна думка, 2003.– 375с.
13. Брич В. Я., Нагара М.Б. Методологічні засади розвитку коучингу в Україні / В. Я. Брич, М. Б. Нагара // Україна: аспекти праці, 2009. – №6. – С.18-23.
14. Брич В. Я., Шушпанов П. Г. Соціально-економічна структура населення Тернопільської області як чинник зовнішньої трудової міграції / В. Брич, П. Шушпанов // Україна: аспекти праці, 2009.–№1.–С.33-37
15. Брич В. Я., Снігур Х. А. Роль інновацій у підвищенні конкурентоспроможності підприємства: гносеологічні позиції/ В. Брич, Х. Снігур // Вісник Прикарпатського університету, 2017. Вип. 12 .С. 82-86
16. Брич В. Я., Борисяк О. В. Інноваційні технології формування персоналу підприємств в умовах оптимізаційного розвитку// Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка, 2017. Вип. 2 (50).. С.172-178
17. Брич В. Я., Снігур Х. А. Інновації в системі людського розвитку// Інноваційна економіка, 2017.–№5-6.– С. 37-41
18. Економіка праці і соціально-трудові відносини: Навч.посібн / За ред.. Качана Є. П.– Тернопіль: Економічна думка, 2006.– 220с.

19. Брич В.Я., Шевченко І. Б. Регіональний ринок праці Тернопіль: Підручники і посібники, 2003.– 204с
20. Гальчинський А. Становлення інвестиційної моделі економічного зростання України / А. Гальчинський, С. Львовчкін // Економіка України. – 2005. – № 6. – С. 4-11.
21. Геєц В. М. Інноваційні перспективи України : моногр. / В. М. Геєц, В. П. Семиноженко. – Харків : Константа, 2006. – 272 с.
22. Геєць В. М. Бар'єри на шляху розвитку промисловості на інноваційній основі та можливості їх подолання / В. М. Геєць // Економіка України. – 2015. – № 1. – С. 4-25.
23. Говоруха Ж. А. Питання розвитку інноваційної діяльності підприємств України / Ж. А. Говоруха // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 8 (74). – С. 107-120
24. Голдякова Т. В. Понятие и классификация инноваций / Т. В. Голдякова // Российский внешнеэкономический вестник. – 2006. – № 2. – С. 20-27.
25. Гончаров В. М. Інвестиційні ресурси та їх економічне регулювання : [монографія] / В. М. Гончаров, А. А. Навроцький, О. А. Коломійцев. – Донецьк: СПД Купріянов В. С., 2006. – 204 с.
26. Гринев В. Ф. Товарно-инновационная политика предприятия : [учеб. пособ.] / В. Ф. Гринев. – К. : МАУП, 2004. – 160 с.
27. Гриньов Б. В. Проблеми формування інноваційної системи в Україні / Б. В. Гриньов, П. Т. Бубенко, В. А. Гусев // Економіка і прогнозування. – 2004. – №3. – С. 127-138.
28. Гриньова В. М. Інвестування / В. М. Гриньова. – К. : Знання, 2008. – 452 с.
29. Дандон Э. Инновации: как определяют тенденции и извлекают выгоду / Э. Дандон ; Пер. с англ. – М. : Варшина, 2006. – 304 с.
30. Дейнеко Л. В. Формування моделі інноваційного розвитку агропродовольчої сфери: національні інтереси і регіональні осо-

бливості // економічні науки : зб. наук. пр. / Л. В. Дейнеко, І. О. Ір-тищева. – Чернівці, 2010. – Вип. 6. – С. 83-88.

31. Денисюк В. Оцінка інноваційної активності економіки країн та регіонів / В. Денисюк // Економічний часопис – XXI. – 2006. – № 1-2. – С. 47-50.

32. Державне управління і менеджмент: Навчальний посібник у таблицях і схемах / Г. С. Одінцева, Г. І. Мостовий, О. Ю. Амосов [та ін.]; За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Г. С. Одінцової. – Харків : ХарРІДУ УАДУ, 2002. – 492 с.

33. Дерманська Л. В. Аналіз стану та перспективи інноваційного розвитку промислових підприємств Тернопільської області / Л. В. Дерманська // Інноваційна економіка. – Тернопіль, 2009. – № 1(11). – С. 194-198.

34. Дерманська Л. В. Вплив фіскальної політики на інвестиційно-інноваційний клімат в Україні [Електронний ресурс] / Л. В. Дерманська // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – №10. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/issue-10-2016>

35. Дерманська Л. В. Забезпечення якості продукції в контексті використання інноваційних можливостей / Л. В. Дерманська // Економіка та фінанси в умовах глобалізації; досвід: тенденції та перспективи розвитку : матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Макіївка, 21-23 квітня 2010 р.). – Макіївка, 2010. – Т.3. – С. 55-58.

36. Дерманська Л. В. Інноваційний потенціал підприємства як основа забезпечення якості продукції / Л. В. Дерманська // Сталий розвиток економіки. – Хмельницький, 2011. – № 2(5). – С. 162-168.

37. Дерманська Л. В. Інтелектуальний потенціал як складова частина забезпечення інноваційного розвитку країни / Л. В. Дерманська, Н. Є. Кульчицька // Науковий журнал «Причорноморські економічні студії». – 2016. – Вип.5. – С.125-128

38. Дерманська Л. В. Методичні засади визначення якості продукції підприємств в умовах інноваційного розвитку / Л. В. Де-

рманська // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2014. – Вип.ІІ (54). Економічні науки. – С.151-158

39. Дерманська Л. В. Методичні підходи до оцінки ефективності інноваційного розвитку підприємств / Л. В. Дерманська // Сучасні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в умовах глобалізації економіки : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Молодих науковців, аспірантів, здобувачів і студентів (2 грудня 2011р.). – Луцьк : РВВ Луцького національного технічного університету, 2011. – Вип. 4. – С.133-135.

40. Дерманська Л. В. Методичні підходи до оцінки техніко-організаційного рівня виробництва підприємств харчової промисловості / Л. В. Дерманська // Економіка та ефективна організація фінансових та виробничих процесів : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21-23 жовтня 2011 р.). – Київ, 2011. – С. 46-49.

41. Дерманська Л. В. Місце України у європейському інноваційному просторі / Л. В. Дерманська // Сталий розвиток економіки. – 2013. – №3[20] – С. 59-63

42. Дерманська Л. В. Модель досконалості EFQM – ефективний інструмент досягнення успіху підприємства / Л. В. Дерманська // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті : національна ідентичність та тенденції глобалізації : матер. VII Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених (м. Тернопіль, 25-26 лютого 2010 р.) – Тернопіль : «Економічна думка», 2010. – Ч. 1. – С. 176-177.

43. Дерманська Л. В. Необхідність інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості / Л. В. Дерманська // Економічні науки. – Луцьк. – 2011. – Вип. 8 (29). – Ч. II. – С. 318-327. (Серія : «Облік і фінанси»)

44. Дерманська Л. В. Особливості економічного управління інноваційними процесами підприємств / Л. В. Дерманська // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна

ідентичність та тенденції глобалізації : матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 24-25 лютого 2011 р.). – Тернопіль, 2011. – Ч. 1– С. 183-185.

45. Дерманська Л. В. Особливості національної інноваційної системи в умовах глобалізації / Л. В. Дерманська // Стратегія розвитку підприємництва: теорія, організація, практика : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 12-13 березня 2009р.). – Тернопіль : Вектор, 2009. – Ч. 2. – С. 134-136.

46. Дерманська Л. В. Проблеми формування ефективної регіональної інноваційної політики / Л. В. Дерманська // Фінансово-кредитний механізм в соціально-економічному розвитку країни : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Макіївка, 16-17 лютого 2011 р.). – Макіївка, 2011. – Т.1. – С. 158-160.

47. Дерманська Л. В. Прогнозування ефективності діяльності підприємств харчової промисловості з урахуванням інноваційного розвитку / Л. В. Дерманська // Облік і фінанси АПК. – Київ, 2012. – №1. – С. 145-148.

48. Дерманська Л. В. Роль інновацій в забезпеченні конкурентоспроможності та сталого розвитку підприємств / Л. В. Дерманська // Комунальне господарство міст : наук.-техн. збір. – Харків : ХНАМГ, 2010. – Вип. 96. – С. 125-133. – (Серія : Економічні науки).

49. Дерманська Л. В. Теоретичні засади формування концепції інноваційного розвитку підприємств / Л. В. Дерманська // Інноваційна економіка. – 2011. – 6[25]. – С. 171-175.

50. Дерманська Л. В. Функціонування економічного механізму управління інноваційними процесами підприємств / Л. В. Дерманська // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. – 2011. – Вип. II (42). – С. 174-180 (Серія : Економічні науки).

51. Дерманська Л. В. Якісне управління персоналом в умовах інноваційного розвитку / Л. В. Дерманська // Теорія і практика су-

часного менеджменту: проблеми та шляхи вирішення : матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 15-16 квітня 2010 р.). – Тернопіль : «Економічна думка», 2010. – С. 287-290.

52. Джерела фінансування інноваційної діяльності [Електронний ресурс] // Наука та інновація / Головне управління статистики у Тернопільській області. – 2003-2011. – Режим доступу сайт : [http://www.ternstat.tim.net.ua/files/ NI/NI5.htm](http://www.ternstat.tim.net.ua/files/NI/NI5.htm).

53. Друкер П.Ф. Бизнес и инновации / Питер Ф. Друкер ; пер. с англ. К. Головинского. – М. : Вильямс, 2007. – 432 с.

54. Дунська А. Р. Підхід до оцінювання ефективності інноваційного механізму розвитку промислового підприємства / А. Р. Дунська // Технологический аудит и резервы производства. – 2015. – № 3(5). – С. 24-27.

55. Еременко-Григоренко О. А. Организационно-экономический механизм управления хозяйственной деятельностью предприятия : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук : спец. 08.06.01 «Экономика, организация и управления предприятиями» / О. А. Еременко-Григоренко. – Донецк, 1999. – 155 с.

56. Журба І. Інноваційні аспекти розвитку харчової промисловості / І. Журба // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2016. – № 3. – С. 14-19.

57. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 №40-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. – № 36. – Ст. 266.

58. Инновационное развитие топливно-энергетического комплекса: проблемы и возможности : моногр. / Вороновский В. Г., Недин И. В., Домашев Е. Д. [и др.]; Под общ. ред. Г. К. Вороновского, И. В. Недина. – К. : Знання України, 2004. – 386 с.

59. Инновационный менеджмент : учеб. для вузов / [С. Д. Ильенкова, Л. М. Гохберг, С. Ю. Ягудин и др.]; под ред. С. Д. Ильенковой. – М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. – 327 с.

60. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком : навч. посіб. / С. М. Ілляшенко. – [2-ге вид., перероб. і доп.] – Суми : ВТД «Університетська книга»; К.: Видавничий дім «Княгиня Ольга», 2005. – 324 с.

61. Ільїна К. О. Категоріальний апарат інноваційної теорії як фундамент запровадження інноваційно-інвестиційної моделі розвитку в українську економічну систему // Науковий вісник НЛТУ України / К. О. Ільїна . – Львів, 2009. – Вип. 19.4. – С. 256-265.

62. Інвестиційна політика в Україні : досвід, проблеми, перспективи: монограф. / Кузьмін О. Є., Чумаченко М. Г., Аптекарь С. С. [та ін.] – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2003. – 292 с.

63. Інвестиційна та інноваційна діяльність : монограф. / Кузьмін О. Є., Князь С. В., Тувакова Н. В., Кузнєцова А. Я. ; За наук. ред. проф. д-ра екон. наук О. Є. Кузьміна. – Львів: ЛБІ НБУ, 2003. – 233 с.

64. Інноваційна активність [Електронний ресурс] // Наука та інновація / Державна служба статистики України. – Режим доступу сайт : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

65. Інноваційна активність [Електронний ресурс] // Наука та інновація / Головне управління статистики у Тернопільській області. – Режим доступу сайт : <http://www.te.ukrstat.gov.ua/files/NI/NI4.htm>

66. Інноваційна спроможність та технологічна готовність української економіки у міжнародних порівняннях [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uiniei.kiev.ua/viewpage.php?page_id=432

67. Інноваційна трансформація промислового сектору економіки України та механізми її регулювання : монограф. / [Філіппова С. В., Волощук Л. О., Смоквіна Г. А. та ін.] ; під ред. Філіппової С. В. – Одеса : ВМВ, 2009. – 180 с.

68. Інноваційні процеси в аграрному секторі економіки / П. А. Лайко, М. М. Кулаєць, М. Ф. Бабієко [та ін.] // Економіка АПК. – 2009. – № 9. – С. 26-30.

69. Інноваційні системи економічної діагностики підприємств на засадах індикаторів: теоретико-методологічні та методичні засади : моногр. / О. Г. Мельник, І. Б. Олексів, Н. Ю. Подольчак, Р. В. Шуляр. – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. – 212 с.

70. Йохна В. М. Інноваційні технології фінансового менеджменту та їх роль у обґрунтуванні й реалізації стратегії розвитку підприємства / В. М. Йохна, Є. Г. Рясних // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 3, т.3. – С. 113-117. – (Серія : Економічні науки).

71. Карамушко Н. А. Фактори впливу на науково-технічний й інноваційний розвиток підприємств АПК / Н. А. Карамушко // Ча-сопис економічних реформ. – Луганськ, 2011. – № 1. – С. 18-23.

72. Карлюка Д. О. Удосконалення управління інноваційним розвитком підприємств льнопереробної галузі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / Д. О. Карлюка. – К., 2006. – 22 с.

73. Карпенко В. Л. Формування мотивів і стимулів інноваційної діяльності підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01. «Економіка, організація і управління підприємствами» / В. Л. Карпенко. – Хмельницький, 2005. – 20 с.

74. Карпунь І. Н. Сутність інноваційного потенціалу і стратегії промисловості // Науковий вісник НЛТУ України / І. Н. Карпунь. – Львів, 2010. – Вип. 20.15. – С. 194-199.

75. Кирилов Ю. Є. Удосконалення організаційно-економічного механізму розвитку інноваційної діяльності в аграрному секторі національної економіки / Ю. Є. Кирилов // Science Rise. – 2015. – № 3(3). – С. 82-88.

76. Кіктенко О. В. Формування передумов реалізації переваг інноваційної діяльності // Економіка і держава. – 2007. – № 3 – С. 67-70.

77. Ковалишин П. Інноваційний менеджмент. Актуальні питання / П. Ковалишин // Економіст. – 2004. – № 6. – С. 60-61.

78. Коваль Л. А. Соціально-психологічні аспекти інноваційної праці та проблеми її стимулювання / Л. А. Коваль // Економіка: проблеми теорії та практики. – 2000. – Вип. 46. – С. 54-55

79. Колесникова Н.В. Комплексная оценка качества мясопродуктов методом квалиметрии : метод. указ. для лаб. работ и работ, выполняемых по системе УИРС, НИРС и спецтехнологии для студ. спец. 260301 / Колесникова Н.В., Брянская И.В., Гомбожапова Н.И. – Улан-Удэ, 2006. – 70 с.

80. Колодяжна І. В. Інноваційні підходи до розвитку підприємств харчової промисловості як умова сталого економічного зростання / І. В. Колодяжна // Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. – 2016. – Т. 21, Вип. 1. – С. 117-121.

81. Коломийчук В. С. Соціально-економічні механізми управління адміністративним районом в системі регіонального розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 08.10.01 «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» / В. С. Коломийчук – Львів, 2000. – 50 с.

82. Кондо Й. Управление качеством в масштабах компании / Кондо Й. ; перев. с англ. – Н. Новгород : СМЦ «Приоритет», 2002. – 254 с.

83. Корілько М.Д. Інновації в діяльності суб'єктів господарювання / М. Д. Корілько // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5. – С. 149-154.

84. Коротич О. Б. Державне управління регіональним розвитком України : моногр. / О. Б. Коротич. – Харків : Вид-во ХарРІДУ НАДУ «Магістр», 2006. – 220 с.

85. Корсікова Н. М. Інноваційна модель розвитку економіки України: сучасний стан і перспективи / Н. М. Корсікова // Економіка харчової промисловості. – 2009. – № 1 : Інноваційно-інвестиційні проблеми. – С. 20-24.

86. Костеньова О. В. Інтелектуальний капітал в управлінні інноваційним розвитком промислових підприємств регіону / О. В. Костеньова // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 1(51). – С. 87-92. – (Серія економічні науки)

87. Краснокутська Н. В. Інноваційний менеджмент: навч. посіб. для студ. екон. спец. / Краснокутська Н. В. – К. : КНЕУ, 2003. – 504 с.

88. Крылова И. К. Формирование конкурентоспособной инновационной стратегии развития предприятия / И. К. Крылова // Реструктуризация промышленных предприятий : Всерос. науч.-практ. конф., 3-5 мая 2005 г. : матер. – Казань : КГФЭИ, 2005. – С. 156-159.

89. Кулаков В. Г. Межрегиональное сотрудничество как основа инновационной стратегии развития / В. Г. Кулаков // Инновационный Вестник Регионов. – 2008. – № 3. – С. 2-4.

90. Кульман А. Экономические механизмы / А. Кульман ; пер. с франц. Н.И. Хрусталева. – М. : Прогресс; Универс, 1993. – 192 с.

91. Куц О. Є. Інноваційний менеджмент трансформації промислових підприємств до ринкової економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / О. Є. Куц. – Дн-ськ, 2003. – 23 с.

92. Лазутін Г. І. Сучасні тенденції розвитку інноваційної діяльності / Г. І. Лазутін // Економіка і прогнозування. – 2003. – № 2. – С. 99-114.

93. Лапко О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання / О. Лапко. – К. : НАН України, 1999. – 254 с.

94. Лисенко Ю. Організаційно-економічний механізм управління підприємством / Ю. Лисенко, П. Єгоров // Економіка України. – 2001. – № 1. – С. 86- 87.

95. Ліба Н. С. Інноваційний розвиток промислових підприємств регіону (на матеріалах Закарпатської області) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» / Н. С. Ліба. – Ужгород, 2010. – 20 с.

96. Луцків О. М. Інноваційний розвиток виробничого потенціалу регіону : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» / О. М. Луцків. – Львів, 2007. – 19 с.

97. Мазаракі А. Інновації як джерело стратегічних конкурентних переваг / А. Мазаракі, Т. Мельник // Вісник КНТЕУ. – 2010. – № 2. – С. 5-17.

98. Малюта Л. Упровадження інтегрованої моделі управління активізацією інноваційної діяльності вітчизняних підприємств / Л. Малюта // Галицький економічний вісник. – 2011. – №2(31). – С.33-38

99. Маркетинг. Менеджмент. Інновації: монографія / за заг. ред. С. М. Ілляшенко. – Суми : ТОВ «ТД «Папірус», 2010. – 624с.

100. Маслов Д. В. Модель EFQM в російському університеті / Д. В. Маслов, А. Л. Мазалецкая, К. Сид // ММК. – 2005. – № 12. – С. 21-25.

101. Маслов Д. В. Полезна модель EFQM : профілактика системи управління / Д. В. Маслов, А. Л. Шестаков, Д. Мидхерст // Методи менеджмента якості. – 2006. – № 7. – С. 34-39.

102. Матросов О. Д. Оцінка та розвиток інноваційного потенціалу підприємства / О. Д. Матросов, В. І. Омельченко // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія : Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. – 2016. – № 13. – С. 79-80.

103. Мельник О. Г. Механізм фінансування інноваційного розвитку машинобудівних підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. : 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / О. Г. Мельник. – К., 2010. – 20 с.

104. Мельник Ю. Ф. Агропромислове виробництво України: уроки 2008 року і шляхи забезпечення інноваційного розвитку / Ю. Ф. Мельник, П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2009. – № 1. – С. 3-15.

105. Менеджмент та маркетинг інновацій : моногр. / Ілляшенко С. М., Прокопенко О. В., Мельник Л. Г. [та ін.] ; за заг. ред. С. М. Ілляшенка. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2004. – 616 с.

106. Методичні рекомендації з розробки стратегії інноваційного розвитку підприємств АПК // За ред. Харківського Д. Ф. – Одеса : «Інвац». – 2006 – 32 с.

107. Механізми ринкового господарювання: галузеві особливості: монографія / Гуменюк В. Я., Король Б. О., Костюкевич Р. М. [та ін.]. – Рівне : НУВГП, 2005. – 281 с.

108. Миколайчук І. П. Формування механізму управління розвитком інноваційного потенціалу підприємства / І. П. Миколайчук // Агросвіт. – 2015. – № 12. – С. 43-49.

109. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 28 (МСБО 28) :Інвестиції в асоційовані підприємства / ЛіГаЗАКОН. – Режим доступу : сайт http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2012_01_01/MU12037.html

110. Місце кооперування в системі креативно-інноваційного розвитку підприємства // Науковий вісник НЛТУ України / О. Є. Кузьмін, М. П. Офік; А. М. Чушак-Голобородько, О. Л. Коломієць. – 2010. – Вип. 20.11. – С. 91-97.

111. Молодоженя М. С. Концептуальні засади управління результативністю інноваційної діяльності підприємств торгівлі // Економічний простір : зб. наук. пр. / М. С. Молодоженя. – 2010. – № 42. – С. 257-265.

112. Мясникович М. В. Научные основы инновационной деятельности / М. В. Мясникович. – Мн. : Право и экономика, 2003. – 280 с.

113. Николаев А. Инновационное развитие и инновационная культура Андрей Николаев // Проблемы теории и практики управления. – 2001. – № 5. – С. 57-63.

114. Ніронович Н. І. Удосконалення управління інноваційними процесами на промислових підприємствах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / Н. І. Ніронович. – Львів, 2003. – 20 с.

115. Новицький В. С. Імперативи інноваційного розвитку / В.С. Новицький // Економіка України. – 2007. – № 2. – С. 45-52.

116. Носорева Е. Прибыльная сторона инноваций [Электронный ресурс] / Носорева Е. // Стратегии. – 2006. – № 11. – Режим доступа : <http://www.strategy.com.ua/Articles/Content?Id=691>.

117. Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності за 2010-2016 роки [Електронний ресурс] // Промисловість. Головне управління статистики у Тернопільській області : офіційний сайт. – Режим доступу до док. : <http://www.te.ukrstat.gov.ua/files/P/P8.htm>

118. Обсяг реалізованої промислової продукції підприємств до оподаткування за видами промислової діяльності [Електронний ресурс] // Фінанси. Державний комітет статистики України : офіційний сайт. – Режим доступу : сайт <http://www.ukrstat.gov.ua>.

119. Овечкіна О. А. Зміна парадигмальних основ управління інноваційним розвитком регіонів в умовах глобалізації // Економічний простір : зб. наук. пр. / О. А. Овечкіна. – 2008. – № 11. – С. 89-99.

120. Одинцова Г. С. Механизм управления предприятием: понятие и содержание / Г. С. Одинцова // Економіка розвитку. – 2005. – № 4(36). – С. 48-50.

121. Основні показники розвитку промисловості підприємств до оподаткування за видами промислової діяльності [Електронний ресурс] // Фінанси. Державний комітет статистики України : офіційний сайт. – Режим доступу : сайт <http://www.ukrstat.gov.ua>

122. Павленко І. А. Економіка та організація інноваційної діяльності : навч. посіб. / І. А. Павленко. – [2-ге вид. без змін.]. – К. : КНЕУ, 2006. – 204 с.

123. Парадигми стратегії інноваційного розвитку підприємств промислового комплексу регіону : [монографія] / [В. П. Хорольський та ін. ; за ред. В. П. Хорольського, С. О. Жукова]. – Кривий Ріг : Мінерал, 2016. – 324с.

124. Патлатой О. Є. Теорії інноваційного розвитку: напрями та специфіка в умовах економічних трансформацій / О. Є. Патлатой // Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. – 2017. – Т. 22, Вип. 3. – С. 12-16.

125. Петрина М. Базові умови створення інноваційної моделі розвитку економіки України / М. Петрина // Економіка України. – 2006. – №8. – С. 35-40.

126. Писаренко Б.А. Управління інноваційним розвитком підприємств / Б. А. Писаренко, Н. Б. Проценко // Вісник економічної науки України. – 2010. – № 1. – С. 81-85.

127. Пичугина Т. С. Инновационные решения рекреационного менеджмента / Т. С. Пичугина. – Харьков, 2008. – 95 с.

128. Пляскіна А. І. Оцінка конкуренції та конкурентоспроможності суб'єктів харчової промисловості / А. І. Пляскіна // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №2. – С. 52-59.

129. Покропивний С. В. Ефективність інноваційної діяльності : зб. навч.-метод. матер. / С. В. Покропивний, А.П. Новак. – К. : КНЕУ, 1997. – 184 с.

130. Покропивний С. Ф. Економіка підприємства : підруч. / С. Ф. Покропивний. – К. : КНЕУ, 2003. – 608 с.

131. Потенціал інноваційного розвитку підприємства : монограф. / Під ред. д.е.н., проф. Кузьменка С. М. – Суми : Ділові перспективи, 2005. – 256 с.

132. Прокопенко О. В. Оцінка рівня інтелектуального потенціалу в системі стратегічного управління інноваційним розвитком підприємств / Прокопенко Ольга Володимирівна, Школа Вікторія Юрївна // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2010. – № 1. – С. 127-131.

133. Проценко Н. Б. Організаційно-економічний механізм забезпечення довгострокової економічної стійкості промислових підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. : 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / Н. Б. Проценко. – Донецьк, 2008. – 20 с.

134. Русінова О. С. Методологічні засади фінансового забезпечення інноваційного розвитку / О. С. Русінова, Л. О. Черкашина // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2009. – № 3(4). – С. 159-169.

135. Садеков А. А. Управление предприятием в условиях кризиса : моногр. / А. А. Садеков, В. В. Цурик. – Донецк : ДонГУЭТ, 2006. – 178 с.

136. Санто Б. Инновация как средство экономического развития / Б. Санто. – М. : Прогресс, 1990. – 291 с.

137. Сидорин В. В. Менеджмент качества как средство управления конкурентоспособностью / В. В. Сидорин // Intermatic – 2004 : междун. научн.-практ. конф., 15-18 апр. 2004 г. : матер. – М. : МИРЭА – ЦНИИ «Электроника», 2004. – С. 212-224.

138. Синиця Л. В. Регіональні аспекти управління інноваційним розвитком підприємств / Синиця Л. В. // Вісник економіки транспорту і промисловості – 2010. – № 32. – С. 231-236.

139. Ситніченко В. Тенденції якості у новому тисячолітті / В.Ситніченко // Стандартизація сертифікація якість. – 2006. – № 1 – С.54-58.

140. Сіренко Н. М. Роль інновацій у забезпеченні стійкого соціально-економічного розвитку України / Н. М. Сіренко, І. М. Голола // Економічний форум. – 2015. – № 1. – С. 164-167.

141. Сіренко Н. М. Управління інноваційною системою аграрного підприємства / Н. М. Сіренко // Економіка АПК. – 2009. – № 9. – С. 43-46.

142. Смоквіна Г. А. Політика інноваційно-інвестиційного розвитку регіону в умовах ринкових трансформацій : структурний підхід : монограф. / Г. А. Смоквіна, С. В. Філіппова. – Одеса : ОНПУ, 2008. – 74 с.

143. Стадник В. В. Проблеми управління інвестиційним забезпеченням інноваційного розвитку вітчизняних виробничих підприємств / В. В. Стадник, В. М. Йохна, Т. В. Михальчик // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 2, Т.1. – С. 128-132. – (Серія : Економічні науки).

144. Статистичний щорічник України за 2016 рік / За ред. І. Є. Вернера. – К. : Держкомстат України, 2016. – 240 с.

145. Стратегія інноваційної діяльності машинобудівних підприємств: особливості формування, реалізації та оцінювання : монограф. / Кузьмін О. Є., Князь С. В., Шпак Н. О., Малиновський Ю. В. – Львів : Видавництво ДП «Видавничий дім «Укрпол», 2009 р. – 198 с.

146. Тибінь А. М. Використання результатів самооцінки у процесі управління інноваційним розвитком підприємств харчової промисловості / А. М. Тибінь, Л. В. Дерманська // Економічний аналіз. – Тернопіль: „Економічна думка”, 2011. – Вип. 9. – Ч. 1. – С.325-330.

147. Тибінь А. М. Вихідні умови й перспективи розвитку харчової промисловості України / А. М. Тибінь, І. І. Смачило // Вісник економічної науки України. – 2010. – №1(17). – С. 118-126.

148. Тибінь А. М. Формування системи організаційного забезпечення інноваційного розвитку промислових підприємств / А. М. Тибінь // Проблеми формування розвитку інноваційної інфраструктури : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. – С.384-386.

149. Ткачук В. В. Організаційно-економічний механізм розвитку інноваційної діяльності аграрних підприємств / В. В. Ткачук // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки. – 2016. – Вип. 11. – С. 69-74.

150. Трифилова А. А. Оценка эффективности инновационного развития предприятия / А. А. Трифилова. – М. : Финансы и статистика, 2005. – 304 с.

151. Трофимова В. В. Регіональні інноваційні комплекси в глобальній економіці : монограф. / В. В. Трофимова. – Сімферополь : ВіТроПрінт, 2009. – 260 с.

152. Федулова Л. І. Інноваційна економіка / Л.І. Федулова. – К. : Либідь, 2006. – 480 с.

153. Федулова Л. І. Тенденції розвитку національних інноваційних систем: уроки для України / Л. І. Федулова // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 4. – С. 94-104.

154. Федулова Л. Управління інноваційним розвитком регіону / Л. Федулова // Регіональна економіка. – 2005. – № 2. – С. 37-47.

155. Фінансові результати від звичайної діяльності підприємств до оподаткування за видами промислової діяльності [Електронний ресурс] // Фінанси. Державний комітет статистики України : офіційний сайт. – Режим доступу : сайт <http://www.ukrstat.gov.ua>.

156. Фокин С. Роль инноваций в системе мирового хозяйства [Электронный ресурс] // Изобретатели. – Февраль, 2000. – Режим доступа сайт : [//www.inventors.ru/index.asp?mode=453](http://www.inventors.ru/index.asp?mode=453).

157. Фомченкова Л. В. Формирование и реализация инновационного потенциала промышленного предприятия / Фомченкова Л. В. // Российское предпринимательство. – 2005. – №8. – С. 53-57.

158. Функціональні стратегії інноваційного розвитку промислових підприємств : [монографія] / [Стадник В. В. та ін.] ; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. В. В. Стадник. – Хмельницький : ХНУ, 2016. – 446 с.

159. Холодний Г. О. Організаційно-економічний механізм реалізації товарної інноваційної політики : моногр. / Г. О. Холодний, М. А. Борисенко. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2009. – 196 с.

160. Циолковский К. Э. Двигатели прогресса / К. Э. Циолковский // Изобретатель и рационализатор. – 1980. – № 3. – С. 32-34.

161. Чабан В. Г. Державне стимулювання інноваційного процесу : зарубіжний досвід / В. Г. Чабан // Формування ринкових відносин в Україні – 2006. – № 5. – С. 100-104.

162. Черваньов Д. М. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України / Д. М. Черваньов, Л. І. Рейкова. – К. : Т-во «Знання», КОО, 1999. – 514 с.

163. Череп А. В. Інвестиційно-інноваційна діяльність як фактор розвитку підприємства / А. В. Череп, А. М. Ясир // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 1. – С. 159-161. – (Серія : Економічні науки).

164. Чернякова Р. А. Розвиток інноваційної діяльності на підприємствах харчової промисловості / Р. А. Чернякова // Економіка харчової промисловості. – 2016. – Т. 8, Вип. 1. – С. 62–66.

165. Чухрасва Н. М. Параметри забезпечення стійкості інноваційного розвитку національних харчових підприємств /

Н. М. Чухраєва // Стратегія економічного розвитку України. – 2016. – № 38. – С. 138-146.

166. Чухрай Н. І. Товарна інноваційна політика: управління інноваціями на підприємстві : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / Н. І. Чухрай, Р. О. Патора. – К. : Кондор, 2006. – 397 с.

167. Шевчук П. В. Управління інноваційним розвитком підприємств : стратегічна складова / П. В. Шевчук // Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ. – 2010. – № 3(23). – С. 90-92.

168. Шило Л.А. Регіональний аспект інвестиційно-інноваційного розвитку / Л.А. Шило // Фінансовий ринок України. – 2009. – № 1. – С. 3-6.

169. Шкода М. С. Економічні фактори інноваційного типу розвитку господарської системи / М. С. Шкода // Формування ринкових відносин в Україні. – 2017. – № 3. – С. 13-21.

170. Шмігельська З. К. Зарубіжний досвід управління інноваційною діяльністю малих і середніх підприємств та можливості його адаптації в ринковій економіці України / Шмігельська Зоряна Костянтинівна // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 2(3). – С. 119-128.

171. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М. : Директ-Медиа, 2007. – 400 с.

172. Free Voice Information Analysis Center [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://iac.org.ua/svitovi-lideri-u-sferi-innovatsiy/>

173. Global Innovation Index (2017), “Country Ranking” [Electronic Resource]. – Way of access : http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2017.pdf

174. Green Paper «Towards a European strategy for the security of energy supply». – Brussels : European Commission 2000. – 264 p.

175. Hassink R. The learning region: a constructive critique / R. Hassink, R. Rutten, F. Boekema // The Learning Region: Foundations, State of the Art, Future. – Cheltenham: Edward Elgar, 2007. – P. 252-271.

176. Mann R.S. Factors affecting the implementation and success of TQM / R.S. Mann, D.F. Kehoe // *International Journal of Quality & Reliability Management.* – 1995. – Vol. 12 No. – P. 12-14.

177. McAdam R. Reconceptualising quality models to achieve innovation objectives / R. McAdam, N. Mitchell // *International Journal of Technology Management.* – 2008. – Vol. 37, Nos. 1/2 – P. 13-28.

178. McAdam R. Reconceptualising quality models to achieve innovation objectives / R. McAdam, N. Mitchell // *International Journal of Technology Management.* – 2007. – Vol. 37, Nos. 1/2. – P. 13-28.

179. Moulaert F. Territorial Innovation Models: A Critical Survey / F. Moulaert, F. Sekia // *Regional Studies.* – 2003. – № 37. – P. 289-302.

180. Nowak A. Strategic relationship between quality management and product innovation / A. Nowak // *Mid-Atlantic Journal of Business.* – 1997. – №33(2). – P. 119-135.

181. Prajogo D. The relationships between quality, innovation and business performance: an empirical study / D. Prajogo, P. Ahmed // *International Journal of Business Performance Management.* – 2007. – Vol. 9, № 4. – P. 380-405.

182. Prajogo D. TQM and innovation : a literature review and research framework / D. Prajogo, A. Sohal // *Technovation.* – 2001. – № 21(9). – P. 53-58.

183. The Global Competitiveness Report 2016 – 2017 [Electronic resource]. – Mode of access : <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2016-2017-1>

ДОДАТКИ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Переробна промисловість	-129	-330		-34	-72		-103	-292		-49	-83	
Вир-во харч. прод., напоїв та тютюн. виробів	-56	-77		-3	-13		-51	-74		-10	-8	
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	2	-5		0	0		2	-4		-	-	
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	1	-3		-1	1		-6	2		-5	0	
відносні відхилення												
Промисловість	-12,2	-37,0		-14,1	-33,3		-11,2	-62,3		-14,2	-27,8	
Добувна промисловість	0	60,0		-	-		0	60,0		0	50,0	
Переробна промисловість	-12,7	-37,2		-13,8	-33,9		-11,8	-37,9		-14,3	-28,3	
Вир-во харч. прод., напоїв та тютюн. виробів	-20,0	-35,0		-7,9	-34,2		-19,6	-35,4		-17,5	-17,0	
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	-33,3	-62,5		0	0		40,0	-35,4		-	-	
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	-20,0	-50,0		-	-		-	-		-	-	

Джерело: [165, с. 171; 166, с. 171; 167, с. 169].

**Аналіз обсягу реалізованої промислової продукції підприємств
Тернопільської області за 2012-2017 роки**

Види економічної діяльності	Роки											
	2012		2013		2014		2015		2016		січ.-жовт. 2017	
	млн. грн.	у %	млн. грн.	у %	млн. грн.	у %	млн. грн.	у %	млн. грн.	у %	млн. грн.	у %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Промисловість	7739,4	100	8124,6	100	5448,5	100	13541,2	100	16485,7	100	14660,1	100
Добувна промисловість	207,4	2,7										
Переробна промисловість	5670,9	73,3	257,6	3,1	254,6	2,7	507,2	3,7	560,5	3,4	10707,3	3,1
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	3577,7	46,2	6044,7	74,4	7283,2	77,1	10758,2	79,5	10806,9	65,6	10219,4	69,7
			2847,5	35,1	4184,4	44,3	6167,5	45,6	5420,0	32,9	5127,2	35,0

Продовження дод. Б

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Абсолютне відхилення до попереднього періоду												
Промисло- вість			385,2	-	-2676,1	-	8092,7	-	2944,5	-	-18256	-
Добувна промисло- вість			50,2	0,4	3,0	-0,4	252,6	1,0	-6,7	-0,3	509,8	-0,3
Переробна промисло- вість			375,8	1,1								
виробницт- во харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів			730,2	-11,4	1238,5	2,7	345	2,4	48,7	-13,9	-587,5	4,1
					1336,9	9,2	1983,1	1,3	747,5	-12,7	292,8	2,1

Джерело: [118]

**Анкета опитування експертів про фізичні, економічні
та технологічні показники якості сирів**

ФІЗИЧНІ ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ				
1	2	3		
1	Зовнішній вигляд	Кількість балів		
Варіанти відповідей	А. Дуже важливий	10	9	
	Б. Важливий	8	7	6
	В. Байдуже	5	4	3
	Г. Немає значення	2	1	0
2	Вигляд в розрізі			
Варіанти відповідей	А. Дуже важливий	10	9	
	Б. Важливий	8	7	6
	В. Байдуже	5	4	3
	Г. Немає значення	2	1	0
3	Колір			
Варіанти відповідей	А. Дуже важливий	10	9	
	Б. Важливий	8	7	6
	В. Байдуже	5	4	3
	Г. Немає значення	2	1	0
4	Консистенція			
Варіанти відповідей	А. Дуже важливий	10	9	
	Б. Важливий	8	7	6
	В. Байдуже	5	4	3
	Г. Немає значення	2	1	0
5	Наявність дірок			
Варіанти відповідей	А. Дуже важливий	10	9	
	Б. Важливий	8	7	6
	В. Байдуже	5	4	3
	Г. Немає значення	2	1	0
6	Розмір дірок			
Варіанти відповідей	А. Дуже важливий	10	9	
	Б. Важливий	8	7	6
	В. Байдуже	5	4	3
	Г. Немає значення	2	1	0

1	2	3		
7	Запах			
Варіанти відповідей	А. Дуже важливий	10	9	
	Б. Важливий	8	7	6
	В. Байдуже	5	4	3
	Г. Немає значення	2	1	0
ХАРЧОВА ЦІННІСТЬ				
8	Калорійність	Кількість балів		
Варіанти відповідей	А. Дуже важливий	10	9	
	Б. Важливий	8	7	6
	В. Байдуже	5	4	3
	Г. Немає значення	2	1	0
9	Білок			
Варіанти відповідей	А. Дуже важливий	10	9	
	Б. Важливий	8	7	6
	В. Байдуже	5	4	3
	Г. Немає значення	2	1	0
10	Жир			
Варіанти відповідей	А. Дуже важливий	10	9	
	Б. Важливий	8	7	6
	В. Байдуже	5	4	3
	Г. Немає значення	2	1	0
ЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ				
11	Ціна			
Варіанти відповідей	А. Дуже важливий	10	9	
	Б. Важливий	8	7	6
	В. Байдуже	5	4	3
	Г. Немає значення	2	1	0

Наукове видання

*Брич В. Я.,
Дерманська Л. В.,
Шпак Я. О.*

**ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ
УПРАВЛІННЯ
ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ
ПІДПРИЄМСТВ**

Монографія

Комп'ютерна верстка *Юрія Хомацького*

Дизайн обкладинки *Марії Одобецької*

Підписано до друку 30.11.2018 р.
Формат 60х90/8. Гарнітура Times.
Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Ум.-друк. арк. 10,46. Обл.-вид. арк. 7,31.
Зам № М045-18. Тираж 300 прим.

Видавець та виготовлювач
Тернопільський національний економічний університет
вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, 46004

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК № 3467 від 23.04.2009 р.*

Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка ТНЕУ»
вул. Бережанська, 2, м. Тернопіль, 46020
тел. (0352) 47-58-72
E-mail: edition@tneu.edu.ua